

Kulttuuriympäristön hyödyntäminen elinkeinotoiminnassa – esimerkkejä

Taitto:

Mika Hautamäki

Kannen kuvat:

Kaisa Mäkinieniemi

Auli Suorsa

Pohjois-Pohjanmaan liitto 2017

B:94

ISBN 978-952-5731-57-6

ISSN 1236-8393

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe Ilpo Tapaninen	7
Johdanto	8-9
1. Kaapo – kaupunki- ja kuntakeskustat pohjoisessa	10-11
2. Kulttuuriympäristön hyödyntäminen elinkeinotoiminnassa	12-15
2.1. Mitä on kulttuuriympäristö?	
2.2. Kulttuuriympäristö elinkeinotoiminnan ympäristönä	
2.3. Aineeton kulttuuriperintö ja paikan henki	
3. Puukaupunkimiljöön elinkeinotoiminnan ympäristönä	16-27
3.1. Vanha Rauma – elinvoimainen maailmanperintökaupunki Vanha Rauma yritys ympäristönä	
3.2. Kristiinankaupunki – eheänä säilynyt puukaupunki Kauppahuone Corner – puukaupunkikortteli yritystiloina	
3.3. Loviisa – eloisa pikkukaupunki Laivasilta – yritystoimintaa satama-alueella	
4. Arvokas teollisuusmiljöön elinkeinotoiminnan ympäristönä	28-45
4.1. Fiskarsin Ruukki – suomalaisen muotoilun ja taiteen keskus Elinvoimaista elinkeinotoimintaa historiallisessa miljöössä	
4.2. Leineperin ruukki – elävän kädentaidon ja ruukkihistorian keskus Yritystoimintaa ja tapahtumia perinteeseen tukeutuen	
4.3. Ruukin Yrityspuisto – yritystoimintaa vanhan potaskatehtaan paikalla	
4.4. Ahlströmin Noormarkku – kulttuuriympäristö yritystoiminnan voimavarana <i>Anu Soikkeli</i> Historia Rakennuskokonaisuus ja alue Alueen ja sen rakennusten nykyinen käyttö ja palvelut Menestyksen salaisuus?	
5. Vanhat rakennukset yrityskäytössä	46-81
5.1. Taitokortteli – käsityöläiskortteli Joensuun sydämessä	
5.2. Teurastamo – teurastuslaitoksesta kaupunki- ja ruokakulttuurin keskuksiksi	
5.3. Kulttuurikeskus Vanha Paukku – patruunatehtaasta kulttuurikeskukseksi	
5.4. Hotelli Alma – rautatieläistentalosta hotelliksi	
5.5. Myllykirjasto – osuusmeijerin myllystä kirjastoksi	
5.6. KulttuuriKauppila – kansakoulusta taiteilijoiden näyttely- ja työtiloiksi sekä taiteilijaresidenssiksi	
5.7. Tyngän mylly – vanhat myllyrakennukset alkuperäisessä käytössään	
5.8. Torimakasiini – varastomakasiinista torielämän keskuksiksi	
5.9. Sokeri-Jussin Kievari – konepajasta kestikievariksi	
5.10. Oulun Kiipeilykeskus – voimalarakennuksesta kiipeilykeskukseksi	
5.11. Raahen vanha rautatieasema – asemasta käsityöläistaloksi	
5.12. Havulan pihapiiri – yritystoimintaa kotimuseon yhteydessä	
5.13. Langin Kauppahuone – elämysmatka purjelaivojen ajan Raahen	
5.14. Jalavan kauppa – Suomen vanhin kauppa	
5.15. Pänikkä ja Piironki – vanha koulu yrityskäytössä	
6. Tapahtumat kulttuuriympäristön elävöittäjinä	82-87
6.1. Loviisan Vanhat Talot	
6.2. Ylivieskan Kasarmi ja Wiljanpäivät Kasarmin kesä ja Wiljanpäivät <i>Kaisa Savela</i>	
7. Kaapo – hankkeen tuloksia	88-101
7.1. Vanha Raahen – pohjoispohjalainen puukaupunki Vanha Raahen elinvoimaiseksi	
7.2. Haapajärven vanhan sairaalan restaurointi ja käyttötarkoituksen muutos	
7.3. Atrian kortteli Ylivieskassa	
7.4. Aittojen siirto ja Aittasouvi-tapahtuma Merijärvellä	
7.5. Utajärven hyvinvointiraitin valaistus	
Lähteet	102-108

Luonnosvaiheessa olevan maakuntaohjelman vuosille 2018–2021 yhtenä keskeisenä tavoitteena on, että Pohjois-Pohjanmaa tunnetaan yritystoimintaa tukevana, innovatiivisena ja osaavana maakuntana, jonne on helppo perustaa yritys ja kehittää sitä yrityksen eri vaiheissa.

Uuden maakuntaohjelman poikkileikkaava teema on vetovoiman lisääminen. Maakunnan vetovoima liittyy kasvuun ja alueen yleiseen kehitykseen. Pohjois-Pohjanmaan väestö on nuorta ja koulutettua, talousalue kasvaa ja uudistuu. Hyvä yritysdynamiikka luo kerrannaisvaikutuksia. Pohjois-Pohjanmaan tarinalla, maakuntakuvalla, kulttuurilla, ympäristöllä ja historialla on merkitys. Pohjois-Pohjanmaan tulee toimia yhtenäisenä alueena, joka hyödyntää alueelliset vahvuutensa.

Maakunnan, sen eri alueiden ja kuntien elinvoiman kannalta keskeisiä tekijöitä on alueiden ja kuntien kyky vetää puoleensa asukkaita ja yrityksiä sekä asukkaiden viihtyminen alueella. Aihepiiri kytkeytyy kiinteästi alueiden ja kuntien viireyteen ja yhteisöjen aktiivisuuteen, heijastellen niiden sosiaalista kehitystä ja hyvinvointia. Maakunta voi monilla tavoilla mahdollistaa alueiden vetovoiman kasvua sekä kuntien sosiaalista kukoistusta ja kilpailukykyä.

Maakunnan kehittämisen vision mukaisesti Pohjois-Pohjanmaa on pohjoisen hyvinvoinnin ja kehittämisen veturi. Tavoitekuva mukaisesti Pohjois-Pohjanmaan ainutlaatuinen ja ainutkertainen luonto ja rakennettu elinympäristö ovat tasapainossa taaten hyvinvointia niin ihmisten ja ympäristön kannalta. Tässä julkaisussa nostetaan esille hyviä esimerkkejä kulttuuriympäristön ja siihen liittyvän kulttuuriperinnön hyödyntämisestä vahvuutena ja voimavarana yritystoiminnassa. Kaapo-hankkeen tavoitteet tukevat näin ollen oivallisella tavalla maakunnan kehittämisen isoja tavoitteita. Tämä julkaisu palvelee osaltaan tätä tehtävää ja haastaa kuntia innovoimaan tavoitteiden toimeenpanoa.

Esipuhe

Ilpo Tapaninen

Oulussa 19.9.2017
Ilpo Tapaninen
vs. suunnittelujohtaja

Johdanto

Kaapo-hankkeessa päätavoitteena on yrittäjyyden lisääminen Pohjois-Pohjanmaan kunnissa sekä alueen vetovoimaisuuden parantaminen yritysten, työntekijöiden ja matkailijoiden näkökulmasta. Tässä julkaisussa tarkoituksena on nostaa esille hyviä esimerkkejä kulttuuriympäristön ja siihen liittyvän kulttuuriperinnön hyödyntämisestä vahvuutena ja voimavarana yritystoiminnassa.

Julkaisu toteuttaa Pohjois-Pohjanmaan maakuntasuunnitelman 2040 ja maakuntaohjelman 2014–2017 tavoitteita. Maakuntavaltuuston 2.6.2014 hyväksymässä *Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelmassa 2014–2017* (2014) on yhdeksi kärkiteemoista määritelty maakunnan monimuotoisen kulttuuriperinnön ja -ympäristön vahvistaminen.¹ Myös tulevassa maakuntaohjelmassa 2018–2021 yhtenä kehittämisteemana on vetovoima ja viihtyisyys. Tavoitteena on, että pohjoispohjalainen ympäristö – ainutlaatuinen luonto ja monipuoliset luonnonvarat sekä mielenkiintoinen rakennettu ympäristö – nähdään voimavarana ja vetovoimatekijänä.

Pohjois-Pohjanmaan luovan talouden kehittämisohjelmassa 2018 (2014) tuodaan esille alueen omaleimaisen kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön merkitys alueen kilpailukyvyyn ja vetovoimaisuuden taustalla. Maakuntatasolla kulttuuriset ominaispiirteet ja vahvuudet rakentavat mielikuvaa maakunnasta. Vetovoimaista aluekuvaa ilmentävät elävät kaupunkikeskustat sekä kulttuuriin liittyvät tuotteet ja palvelut ovat työkaluja alueen tunnettavuuden lisäämisessä. Erilaiset tahtumat ovat keskeisiä aluekuvan ja aluetalouden kehittäjiä.

Kuntatasolla laadukkaat kulttuuriympäristöt ja kulttuuripalvelut rakentavat positiivista kuntakuvaa. Ohjelman mukaan positiivinen kuva alueesta välittyy tehokkaimmin, kun oman alueen omaleimaiset piirteet ja vahvuudet tunnistetaan ja tunnustetaan. Aluetta on helpompi markkinoida, kun sen kehittäminen perustuu todellisiin, tunnustettuihin vahvuuksiin. Alueen kilpailukykyä ja vetovoimaa tukevia tavoitteita ovat mm. kulttuuriarvojen tunnistaminen, niiden esiintuominen ja hyödyntäminen mm. tuotteistamalla sekä alue- ja kuntakuvan kehittäminen ja alueiden merkityksellisten kiinnekohtien esiintuominen luovia aloja hyödyntäen, tavoitteena kuntalaisten viihtyminen kotikunnassaan ja alueen tai kuntien vetovoiman lisääminen uusien yrittäjien ja asukkaiden suuntaan.²

Julkaisu toteuttaa valtioneuvoston periaatepäätöksellään hyväksymässä *Kulttuuriympäristöstrategiassa 2014–2020* (2014) ja *Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelmassa 2014–2020* (2015) määriteltyjä tavoitteita. Niiden mukaan tavoitteena on, että tulevaisuudessa kulttuuriympäristön vaaliminen ja kehittäminen nähdään entistä vahvemmin merkittävänä kulttuurisena, taloudellisena, sosiaalisena ja ekologisena voimavarana sekä uuden toiminnan mahdollisuutena. Vahvistamalla kulttuuriympäristön asemaa ja merkitystä tuetaan kulttuuriarvojen lisäksi muun muassa taloutta, työllisyyttä, alueiden kilpailukykyä ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa.³

1 Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2014–2017 2014.

2 LUOVUUS – Pohjois-Pohjanmaan luovan talouden kehittämisohjelma 2018 2014.

3 Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020 2014; Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana. Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014–2020 2015.

1. Kaapo – kaupunki- ja kuntakeskustat pohjoisessa

Kaapo – kaupunki- ja kuntakeskustat pohjoisessa -hankkeessa edistetään kuntien viranomaisten, liike-elämän toimijoiden sekä asukkaiden tai asukasyhdistysten ja kotiseutuyhdistysten yhteistyötä. Päämääränä on yhteisen taajamaympäristön fyysinen ja toiminnallinen kehittäminen. Kaapo-hankkeessa on mukana 11 Pohjois-Pohjanmaan kuntaa: Haapajarvi, Kalajo-ki, Kempele, Kärsämäki, Nivala, Merijärvi, Pyhäjoki, Raahe, Siikalatva, Utajärvi ja Ylivieska. Hankkeen toteutusaika on 1.1.2015 - 31.12.2017.

Kaapo-hankkeen yleistavoitteena on yrittäjyyden lisääminen kunta- tai kunnanosa-keskuksissa sekä asuinalueilla Pohjois-Pohjanmaan kunnissa. Tavoitteena on parantaa alueen vetovoimaisuutta yritysten, työntekijöiden ja matkailijoiden näkökulmasta. Hankkeen toimintaa ohjaavat läpäisevinä periaatteina kestävä kehityksen näkökulman huomioiminen, yhteisöllisyys, avoimuus, vuorovaikutteisuus ja osallistuvan suunnittelun periaate.

Yleistavoitteeseen päästään osatavoitteiden kautta, joita ovat yrittäjyys, paikkaperusteisuus, energiaomavaraisuus, puurakentaminen ja rakennetun ympäristön eheyttäminen. Yrittäjyys on läpileikkaava teema hankkeen toteutuksessa. Jokaista tavoitetta tarkastellaan yrittäjyyden näkökulmasta ja yrittäjät ovat vahvasti mukana konkreettisesti toteutuksessa. Myös paikkaperusteisuus eli erilaisten paikallisten mahdollisuuksien tunnistaminen ja tukeminen on läpileikkaava näkökulma. Hankkeessa kootaan eri järjestöjä, kuntapäätäjiä ja yrittäjiä yhteen ja kehitetään yhdessä uusia palveluita, tapahtumia ja kehittämissuunnitelmia. Lisäksi kuntakohtaisissa suunnitteluprojekteissa tulevat esiin suunnittelua ohjaavina tavoitteina energia ja kestävä kehitys, puurakentamisen mahdollisuuksien tarkastelu taajamarakenteen eheyttämisessä ja asuin/yritysalueiden suunnittelussa sekä rakennetun ympäristön tiivistäminen ja eheyttäminen.

Kaapo-hanke jatkaa Pohjois-Pohjanmaalla vuodesta 1999

lähtien toteutettujen kuntataajamien kehittämishankkeiden perinnettä. Hankkeet ovat osaltaan olleet luomassa ja lujittamassa maakunnallista ja kunnallista yhteistyöverkoston. Ne ovat osoittaneet keinoja kuntakeskustojen kehittämiseksi ja niiden elinvoimaisena säilyttämiseksi. Hankkeissa vuosien mittaan kuntien tarpeiden pohjalta laaditut, kuntien ja Oulun yliopiston yhteistyönä ohjatut kehittämissuunnitelmat ovat suurimmaksi osaksi toteutuneet. Kehittämissuunnitelmien kautta kunnat ovat entistä enemmän kiinnittäneet huomiota keskusta-alueiden vetovoimatekijöihin, viihtyisyyteen ja ympäristöön. Yrityksiä on tältä pohjalta ollut helpompi houkutella kuntiin. Kaapo-hankkeessa tuodaan vielä aikaisempaa selkeämmin esille tarve keskusta-alueita kehittävien uusien toiminta- ja yhteistyömallien luomiselle yhteistyössä liike-elämän ja yritysten sekä viranomaisten ja asukkaiden kanssa. Liike-elämän toimintaedellytysten parantaminen turvaa keskustojen palvelutarjonnan ja on edellytys keskustan kehittämiseksi ja siten asukkaiden, viranomaisten ja yrittäjien yhteinen etu.

Hankkeen tuloksena luodaan paikkaperustaista suunnittelua tukeva toimintamalli, joka soveltuu pikkukaupunkien keskustojen ja osakeskustojen toimijälähtöiseen kehittämiseen. Hankkeen aikana tehdään kuntien kanssa sovituille alueille ja yhdessä sovituin kehittämistavoittein konkreettisia ydinkeskustojen kehittämissuunnitelmia sekä taajamaympäristöjen kehityshankkeita. Nämä työt voivat olla esimerkiksi keskustojen parantamissuunnitelmia, tieympäristön parantamissuunnitelmia, taajamaympäristön detaljisuunnittelua (aukiot, kalusteet jne.), rakennusten korjaussuunnitelmia, rakennusten kuntoarviota ja vanhojen rakennusten uuden käyttötarkoituksen tarkastelua yrittäjyyden näkökulmasta tai yrityspuistojen kehittämistä.

2. Kulttuuriympäristön hyödyntäminen elinkeinotoiminnassa

2.1. Mitä on kulttuuriympäristö?

Yhtenä teemana Kaapo-hankkeessa on kulttuuriympäristön, sen ominaispiirteiden ja vahvuuksien, hyödyntäminen elinkeinotoiminnassa. Tässä julkaisussa tarkoituksena on nostaa esille hyviä esimerkkejä siitä, miten olemassa olevaa kulttuuriympäristöä ja siihen liittyvää kulttuuriperintöä on mahdollista hyödyntää vahvuutena ja voimavarana, yritystoiminnan ympäristönä sekä idealähteenä esimerkiksi tapahtumien kehittämisessä.

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen toiminnallaan muovaamaa ympäristöä. Pitkän ajan kuluessa muodostunut, ajan mittaan koko ajan muuttuva kulttuuriympäristö ilmentää kulttuurin vaihteita ja ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muutoksia. Aikojen kuluessa esimerkiksi asuminen, liikkuminen, elinkeinotoiminta ja historialliset tapahtumat ovat jättäneet jälkensä ympäristöömme. Nämä jäljet näkyvät kulttuuriympäristössä kerroksellisuutena. Kulttuuriympäristöön liittyy myös aineettomia merkityksiä, muistoja, tulkintoja, arvostuksia ja taloudellisia odotuksia.

Kerroksellinen ja monimuotoinen kulttuuriympäristö kertoo eletystä elämästä ja aikojen mittaan sattuneista tapahtumista. Siihen on varastoitunut valtava määrä tietoa alueiden ja paikkojen historiasta sekä monenmoisia tarinoita menneiltä ajoilta ja meitä ennen eläneistä. Kerroksellinen kulttuuriympäristö voidaan nähdä aineellisena historiankirjana, josta voidaan lukea kertomusta paikan historiallisista vaiheista, ihmisen elämästä, toiminnasta, tavoista ja arvostuksista.

Kulttuuriympäristöä voidaan arvottaa. Osia siitä, kuten esimerkiksi kulttuurimaisema-alueita, rakennettua kulttuuriympäristöä edustavia kokonaisuuksia, yksittäisiä rakennuksia ja rakennusryhmiä, on suojeltu tai määritelty erityisen arvokkaiksi. Arvoalueiden ja arvokohteiden ohella kulttuuriympäristöä on myös jokapäiväinen arkinen elinympäristömme. Useimmiten kulttuuriympäristöksi mielletään esimerkiksi historialliset ympäristöt, joihin liittyy positiivisia miellejhtymiä. Kulttuuriympäristö voi kuitenkin olla myös todiste asioista, joita ei haluta muistaa. Käsitteet siitä, mikä kulttuuriympäristössä on arvokasta ja hyvää, muuttuvat ajan myötä. Tänä päivänä tavanomaisena pidetty alue, paikka tai rakennus voi olla tulevaisuudessa arvostettua ja omasta ajastaan havainnollisella tavalla kertovaa kulttuuriympäristöä.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kulttuuriympäristöstrategiaksi 2014–2020 (2014) painotetaan kulttuuriympäristön merkitystä identiteettiä vahvistavana voimavarana sekä hyvinvoinnin ja elinvoiman lähteenä. Strategiassa todetaan kulttuuriympäristön olevan yhteisön ja ihmisten muistin ja identiteetin perusta. Hyvin säilynyt, alueellisesti omaleimainen ja eri aikakausista rakentuva kerroksellinen kulttuuriympäristö on mittava kansallinen omaisuus, johon sisältyy merkittäviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvoja. Hyvin hoidettu ja elinvoimainen kulttuuriympäristö tukee asukkaiden viihtyvyyttä, uusien elinkeinojen syntymistä ja vanhojen kehittymistä sekä alueiden omiin vahvuuksiin perustuvaa kehittämistä.⁴

⁴ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020 2014.

Laadukas, omaleimainen ja elinvoimainen kulttuuriympäristö on rikkaus ja voimavara, joka houkuttelee niin asukkaita kuin matkailijoitakin. Se antaa mahdollisuuksia sekä viihtyisään asumiseen että monipuoliseen elinkeinotoimintaan. Elinkeinotoiminnassa tärkeää ovat vahvat ideat toiminnan pohjana, omaleimaisuus ja erottuminen muista. Kulttuuriympäristön monimuotoisuus avaa elinkeinoelämälle menestymisen mahdollisuuksia. Kulttuuriympäristön alueellisia ja paikallisia omaleimaisia erityispiirteitä ja vahvuuksia voidaan hyödyntää uuden liiketoiminnan luomisessa ja uusien palveluiden ja tuotteiden kehittämisessä. Kulttuuriympäristön hyödyntäminen voi tuoda uutta arvoa myös jo olemassa oleville palveluille. Elinkeinoelämässä hyvin hoidettu ja vetovoimainen kulttuuriympäristö nähdään liiketoiminnan kannalta arvokkaana ja sen hoitoon ja kehittämiseen osoitetaan myös taloudellisia voimavaroja.

Erityisesti kulttuuriympäristö ja matkailu ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Matkailussa arvokas ja omaleimainen kulttuuriympäristö on tunnistettu elinkeinotoiminnan elinvoimaisuuden perustana ja keskeisenä käyttövoimana. Esimerkiksi vanhojen suomalaisten puukaupunkien merkitys vetovoimaisina matkailukohteina perustuu nimenomaan paikan ominaispiirteisiin ja historiaan. Samoin on useimmissa matkailukohteissa. *Suomen matkailustrategian 2020* mukaan Suomeen suuntautuvassa kulttuurimatkailussa painottuvat mm. paikalliset kulttuuriympäristöt, yksittäiset kulttuurikohteet ja reitit sekä alueelliset, omaleimaiset kulttuuripiirteet. Maisemat ja niiden luonto- ja kulttuuriperintöarvot ovat yksi Suomen matkailun vahvuustekijöistä. Myös arkeologinen kulttuuriperintö kiinnostaa ihmisiä ja voi toimia matkailun resurssina.⁵ Kulttuuriympäristön hoito ja matkailu tukevat ja edistävät toisiaan: edistämällä kulttuuriympäristön hoitoa matkailullisesti merkittävillä alueilla edistetään myös kulttuuriympäristön vahvuuksia hyödyntävää matkailua. Elinvoimainen matkailutoiminta tukee alueen vetovoimaisuutta asuinympäristönä. Matkailutoimialaan kuuluvat palvelut mahdollistavat monipuolisempien ja laadukkaampien palveluiden tuottamisen myös paikallisille asukkaille.⁶ Kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön tyylikäs ja huolellinen tuotteistaminen ja matkailullinen hyödyntäminen vahvistavat aluetaloutta ja lisäävät alueen tunnettavuutta. Kulttuuriympäristöstä voi muodostua paikkakunnalle tai alueelle tärkeä statusmerkki.⁷

Kulttuuriympäristön määrittely arvokkaaksi tukee myös elinkeinotoimintaa. Esimerkiksi valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaaksi määriteltä kulttuuriympäristökokonaisuutta kehitettäessä on otettava huomioon alueelle tai kohteelle ominaisten arvojen perustana olevat ominaispiirteet ja edistettävä niiden säilymistä. Alueen nimeäminen arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi ei tarkoita sitä, että siihen ei saisi enää koskea, vaan sitä, että alueen arvot on tunnustettu ja tunnustettu. Arvostus antaa alueelle miljöötakuun, eli antaa varmuuden ympäristön ominaisluonteen säilymisestä, mikä lisää alueen arvoa myös sen ominaispiirteisiin ja arvoihin tukeutuvien elinkeinojen toimintaympäristönä. Toisaalta

2.2. Kulttuuriympäristö elinkeinotoiminnan ympäristönä

5 Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020 2014, 15.

6 Suomen matkailustrategia 2020, 9.

7 Ilmonen 2016, 8.

2.3. Aineeton kulttuuriperintö ja paikan henki

alueen ominaispiirteisiin ja arvoihin tukeutuva elinkeinotoiminta puolestaan vahvistaa ja jalostaa edelleen alueen asemaa arvokohteena, antaa alueelle uusia merkityksiä ja lisää sen vetovoimaisuutta esimerkiksi matkailukohteena. Valtaosa tässä julkaisussa esitellyistä aluekokonaisuuksista ja rakennuksista on määritelty joko valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaiksi. Arvostatus ei ole ollut este niiden kehittämiselle.

Kulttuuriympäristö herättää ihmisessä monenmoisia ajatuksia ja tunteita, aiemman tiedon ja kokemusten valossa. Paikan henki rakentuu paikallisesta historiasta ja kulttuuriperinnöstä: faktatiedoista, legendoista, tarinoista ja seipiteistä, jotka syntyvät, elävät ja muuntuvat sukupolvien kanssa ja kantautuvat sukupolvien ylitse.⁸

”Fyysisen olomuodon lisäksi paikalla voi olla henkinen, jopa hengellisyyttä muistuttava sädekehä. Siinä tapauksessa puhutaan paikan hengestä ja paikkakokemuksesta. Paikan nykyisen ilmiön lävitse työntyvät historialliset kerrokset mielikuvineen ja tunteineen. Jokin paikka on mielikuvallisesti sitä ”tiheimpi” mitä enemmän siihen liitetään historiatietoa, muistitietoa ja enemmän tai vähemmän fiktiivisiä tarinoita, jotka saavat mielikuvituksen ja tunnemaailman värähtelemään, joskus jopa riehaantumaan. Tällainen kokemus puolestaan kiinnittää asukkaan syvemmin kotiseudulleen ja tyydyttää kenties myös ohikulkijan tai matkailijan elämysnälkää – olipa kyse sitten syvähenkisistä paikoista kaupungeissa tai maaseudulla. Paikkakokemuksen mosaiikkiin voivat kuulua kulttuuriset traditiot, paikan ja yhteisöjen historialliset juuret, maisema, erilaiset äänet, hajut sekä omat ja kerrotut muistot.” (YTT Kari Ilmonen, 2012)⁹

Aineeton kulttuuriperintö on monimuotoista ja elävää ihmisten arjessa läsnä olevaa perinnettä. Se voi olla esimerkiksi suullista perinnettä, esittävää taidetta, käsityötaitoja, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja tai luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyviä tietoja, taitoja ja käytäntöjä. Samoin kuin aineellinen kulttuuriympäristö, myös aineeton kulttuuriperintö on ajan mukana jatkuvasti muuttuvaa. Aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyy ilmiöitä, jotka elävinä ja muuntuvina säilyvät sukupolvilta toiselle.¹⁰

Aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja ne täydentävät toisiaan. Kulttuuriympäristöön liittyvä aineeton kulttuuriperintö, kuten tarinat, uskomukset, henkilöhistoria, taidot, käytännöt, tavat ja perinteet, on aarreaitta, joka on hyödynnettävissä myös elinkeinotoiminnassa. Kohteisiin tai paikkoihin liittyvää aineetonta kulttuuriperintöä onkin hyödynnetty paljon esimerkiksi matkailussa.

8 Ilmonen 2014, 6.

9 Ilmonen 2016, 10.

10 Ilmonen 2016, 12; <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/index> (16.8.2016).

*Ylivieskassa Kasarmiksi kutsutun rautatieläisten asuinalueen historiaa on tuotu näkyväksi järjestämällä alueella sijaitsevassa Asemapääl-
likön talossa kaikille avoin kahvitilaisuus, jota itse asemapäällikkö
isännöi. (Kuva Kaisa Savela)*

3. Puukaupunkimiljöön elinkeinotoiminnan ympäristönä

Vanhimmat kaupungit Suomessa, Turku ja Porvoo, on perustettu jo 1200-luvun lopulla ja vuonna 1346. Rauma on perustettu vuonna 1442, Naantali 1443, Tammisaari 1546, Raahe ja Kristiinankaupunki 1649 ja Loviisa vuonna 1745. Vanhoissa kaupungeissa on vuosisatojen mittaan tapahtunut paljon muutoksia, niille vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa tyypilliset ominaispiirteet ovat monin paikoin kadonneet. Monissa vanhimmissa kaupungeista on kuitenkin säilynyt miljöökokonaisuuksia ja rakennuksia vuosisatojen varrelta.

Vanhoissa puukaupungeissa vanhimmat nykyaikaan saakka säilyneet rakennukset ovat useimmiten peräisin 1700- ja 1800-luvulta. Ne kertovat mielenkiintoisia tarinoita kaupunkien historiasta ja kehitysvaiheista. Ne on huomioitu kulttuurihistoriallisesti arvokkaina kokonaisuuksina. Muun muassa Kristiinankaupungin ruutukaava-alue, Loviisan alakaupunki, Loviisan Esplanadi, Naantalin vanhakaupunki, Vanha Porvoo ja Porvoon linnamäki, Empire-Porvoon puutalokorttelit ja julkiset rakennukset, Raahen Pekkatori ja ruutukaava-alueen puutalokorttelit, Vanha Rauma, Tammisaaren vanha kaupunki ja satama sekä Turun tuomiokirkko ja Turun historiallinen ydinalue on aluekokonaisuuksina määritelty valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi.

Nykyään vanhat kaupungit, kuten Porvoo, Turku, Naantali, Rauma, Kristiinankaupunki ja Tammisaari, ovat paitsi viihtyisiä asuinpaikkoja myös houkuttelevia matkailukohteita. Vetovoimatekijöitä vanhoissa puukaupungeissa ovat vanha miljöö ja sen ominaispiirteet, kuten vanhat rakennukset, kapeat kadut ja vehreät puistoalueet, nähtävyydet, kuten museot, kirkot, historialliset kohteet ja tapahtumapaikat, sekä kaupunkien tarjoamat palvelut ja kaupungeissa järjestettävät tapahtumat. On olemassa paljon hyviä esimerkkejä siitä, miten kaupunkien historiaa ja miljöön erityispiirteitä on tuotu esiin ja hyödynnetty paikallisten tuotteiden, palveluiden ja tapahtumien suunnittelussa.

3.1. Vanha Rauma – elinvoimainen maailmanperintökaupunki

”Kunnolla hoidettuna tästä kulttuurihistoriallisesta muistomerkistä, joka samalla on normaalia elinvoimaisempi ja monipuolisempi kaupunginosa, voi kehittyä todellinen aarre Rauman kaupungille.” (Pekka Kärki, Museovirasto, 1969)¹¹

Vanha Rauma on Pohjoismaiden laajin yhtenäisenä säilynyt puukaupunkialue. Alueen tunnuspiirteitä ovat historialliset, yksikerroksiset rakennukset, osin keskiajalta periytyvä katuverkko sekä elinvoimainen kaupunkiyhdyskunta asuntoineen, liikkeineen ja palveluineen. Vanhassa Raumassa on 600 rakennusta, joista suurin osa on yksityishenkilöiden omistamia. Rakennukset ovat pääosin peräisin 1700- ja 1800-luvulta, osa kellareista on rakennuksia vanhempia. Asukkaita Vanhassa Raumassa on 800. Vilkas kaupankäynti on keskittynyt torin ympärille sekä pitkittäisten pääkatujen, Kauppakadun ja Kuninkaankadun, varsille.

Vuonna 1991 Vanha Rauma hyväksyttiin UNESCO:n maailmanperintöluetteloon, jonka kohteet edustavat kansainvälisesti katsottuna erittäin arvokasta kulttuuri- ja luonnon-

¹¹ Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 2.

perintöä. Vanha Rauma valittiin luetteloon ainutlaatuisena esimerkkinä elävästä ja hyvin hoidetusta vanhasta pohjoisesta puukaupungista.

Rauma on yksi Suomen kuudesta keskiaikaisesta kaupungista. Tuon ajan rakennuksista on jäljellä vain fransiskaani-luostarin kirkoksi rakennettu Pyhän Ristin kirkko ja Pyhän Kolminaisuuden kirkon rauniot. 1600-luvulla kaupunki laajeni nykyisen kauppatorin paikkeille. Kaupunki ympäröitiin tulliaidalla. Sen rajaama alue on nykyinen Vanha Rauma, jonka ympärille myöhempi kaupunki kasvoi. Varakkaat porvarit ja laivanvarustajat asuivat kaupungin keskustassa lähellä raatihuonetta ja toria, vähäosaisemmat kaupungin laidoilla pienemmissä taloissaan. Yhtä lukuun ottamatta kaikki asuinrakennukset oli rakennettu puusta.

Rauman purjelaivasto oli 1800-luvun lopulla maan suurimpia ja sen tuoma vauraus teki mahdolliseksi vilkkaan rakentamisen. Vanhan Rauman asemakaavaa yritettiin 1800-luvulla uudistaa väljäksi ruutukaavaksi, mutta suunnitelmat eivät koskaan toteutuneet. Kun uuden rakentaminen olisi edellyttänyt ruutukaavan noudattamista, asukkaat päätyivät korjaamaan vanhaa. Talojen asuttavuutta parannettiin sisätiloja uudistamalla. Kaksi kolmasosaa asuinrakennuksista sai 1900-luvun vaihteessa uuden ajanmukaisen ulkoasun, joka leimaa kaupunkikuvaa edelleen: rakennusten julkisivut koristeltiin rikkaasti muotoilluilla uusrenessanssityylisillä vuorilaidoilla ja listoituksilla.

Vanhan Rauman erityisluonne historiallisena kaupunkinosa vakiintui 1900-luvun alussa. Kaupunki laajeni muualle ja Vanha Rauma säästyι uudistuksilta. 1960-luvulla alkanut voimakas suojelupyrkimys vahvistettiin vuoden 1981 asemakaavassa. Sillä sinetöitiin Vanhan Rauman arvokkaan ympäristön ja rakennuskannan säilyminen.

Nykyään Vanha Rauma on elinvoimainen asuin-, työpaikka- ja liikealue. Suurin osa sadasta kahteensataan vuotta vanhoista puurakennuksista on kunnostettu viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Vanha Rauma on myös haluttu asuinympäristö. Kiinteistöjen yksityiset omistajat huolehtivat kaupungin viranomaisten ohjauksella rakennusten kunnossapidosta.

”Ihmeellisellä tavalla on vanha, historiallinen kaupunginosa kapeine, mutkikkaine katuineen ja vaihtelevine, idyllisine kaupunkikuvineen säilynyt suuremmilta tulipaloilta vuosisatojen aikana. Yhtä merkillistä myös on, että juuri vanha kaupunginosa ainoana poikkeuksena maassamme on pystynyt säilyttämään asemansa kaupungin liikekeskuksena, seikka, joka monine probleemeineen antaa nykyoloissa paljon päänvaivaa kaupunkisuunnittelijalle, mutta on tehtävänä sitä mielenkiintoisempi.” (Alfons Tammivaara, Rauman kaupunginjohtaja, 1932)¹²

12 Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 36.

Vanha Rauma yritysympäristönä

*”Vanha Rauma on Rauman kaupungin sydän, se on täynnä elämää. Kapeilla kujilla kulkiessa voi ihastella toinen toistaan kauniimpia puutaloja, jotka kätkevät sisäänsä niin koteja, museoita kuin palvelevia erikoisliikkeitä. Löydät sieltä persoonalliset vaatekaupat, sisustusliikkeet, kahvilat, optikkoliikkeet, parturi-kampaamot ja ravintolat sekä idyllisen tunnelman, joka saa sinut Rakastumaan Raumaan.”*¹³ Rakastunut Raumaan – Rauman citykauppiat -yhteisön internet-sivuilla tuodaan esille tärkeinä vetovoimaisuutta luovina teemoina vanha miljö ja sen omaleimaiset erityispiirteet, palvelujen elinvoimaisuus ja monipuolisuus.

Vanhan Rauman asema yleismaailmallisesti arvokkaana maailmanperintökohteena ja valtakunnallisesti arvokkaana kokonaisuutena asettaa vaatimuksia ja reunaehdoja alueen kehittämiseksi, mutta toimii ennen muuta vahvuutena. Arvostuksella on suuri merkitys alueen tunnettavuudelle ja vetovoimaisuudelle. Vanha Rauma on myös kansainvälisesti tunnettu ja suosittu matkailukohde.

Vanhan Rauman alueella on paljon yritystoimintaa: vuoden 2016 alussa siellä toimi noin 155 kauppaa tai palvelulinkeinoja harjoittavaa yritystä.¹⁴ Alueella on monipuolisesti eri alojen yrityksiä: vaate- ja kenkäliikkeitä, sisustusliikkeitä, käsityöliikkeitä, kauneus- ja terveysalan yrityksiä, kultasepäliikkeitä, urheiluliikkeitä, kirjakauppoja, kukkakauppoja, kahviloita ja ravintoloita. Maailmanperintökohteen status ei ole ollut este yritystoiminnalle. Päinvastoin – se, että Vanha Rauma on säilynyt elävänä kaupunkikeskustana, asuinalueena ja kaupallisena keskuksena kauppatoreineen ja pääkatuja reunustavine erilaisine kauppoinen, on yksi perusteista Vanhan Rauman yleismaailmalliselle arvolle.¹⁵ Vanhaan Raumaan vuonna 2016 laaditussa hoito- ja käyttösuunnitelmassa korostetaan Vanhan Rauman elävyyden merkitystä. Sen mukaan: *”Vanhan Rauman liikeyritysten vahvuudet eivät ole liiketilojen suurissa neliöissä tai standardiratkaisuissa vaan pienipiirteisyydessä ja kotoisuudessa. Niin ikään yritysten vahvuudet ovat erikoistumisessa, asiantuntevassa palvelussa ja paikallisuudessa”*.¹⁶

Vanhan Rauman asema maailmanperintökohteena edellyttää alueen erityisten yleismaailmallisten arvojen säilyttämistä nykyisille ja tuleville sukupolville. Alueelle tyypillisten ominaispiirteiden ja arvojen säilyminen on varmistettu pääasiassa eriasteisilla kaavoilla: maakuntakaavalla, yleis- ja osayleiskaavalla sekä asemakaavalla. Kaavoissa aluetta koskevat suojelumääräykset, jotka edellyttävät alueen hoitamista siten, että sen arvot maailmanperintökohteena säilyvät. Alueella voimassa olevassa asemakaavassa noin 60 % rakennuksista on suojeltu S-merkinnällä, jolla kaavassa osoitetaan historiallisesti arvokkaan tai kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeän rakennuksen rakennusala. Kaavamääräyksen mukaisesti rakennusta ei saa ilman pakottavaa syytä hävittää. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden sekä käyttötarkoituksen muutosten tulee olla sellaisia, että rakennuksen historiallisesti arvokas tai kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Noin 10 % rakennuksista on mer-

¹³ <http://www.rakastunutraumaan.fi/rauma> (14.4.2016).

¹⁴ Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 16.

¹⁵ Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 5.

¹⁶ Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 21.

kitty H-merkinnällä. Näiden rakennusten säilyttäminen on suotavaa, mutta ne voidaan korvata ympäristöön sopeutuvalla uudisrakennuksella. Noin 30 % rakennuksista ei ole asema-kaavassa minkäänlaista suojelumerkintää, ja ne voidaan korvata miljööseen sopeutuvilla uudisrakennuksilla. Rauman kaupungin rakennusjärjestyksessä on säädetty rakennustoiminnasta sekä mm. mainoskylttien sijainnista ja koosta sekä osoite- ja kadunnimikylteistä. Päävastuu kiinteistöjen ylläpidosta on yksityisillä kiinteistönomistajilla. Rakennusten korjaamisessa on apuna maksuton ammattimainen korjausneuvonta, josta päävastuussa on Rauman kaupunki.

Alueen arvojen säilymistä ja vahvistamista tukeva hoito ja käyttö edellyttävät hyvin toimivaa yhteistyötä eri osallisten, niistä tärkeimpinä Rauman kaupunkiorganisaation, alueen asukkaiden ja yrittäjien, kesken sekä määrätietoista pyrkimystä kohti yhteisesti asetettua tavoitetta. Työtä ohjaa Vanhan Rauman visio ja sen saavuttamiseksi laaditut strategiset kehittämistavoitteet. Vision mukaan: *”Vanha Rauma on elävä, kansainvälisesti arvostettu ja esimerkillisesti hoidettu maailmanperintökohde, jossa Rauman kaupunki toimii hyvässä yhteistyössä asukkaiden, yrittäjien ja muiden osallisten kanssa.”*¹⁷ Tavoitteena on säilyttää Vanhan Rauman alue elävänä, arvostettuna ja vetovoimaisena osana Rauman kaupallista keskustaa, hyvänä paikkana asua ja tehdä töitä. Kehittämisessä tavoitteeksi on asetettu mm. kaavoituksen ajantasaisuus. Miljöön ominaispiirteiden säilymisen kannalta on tärkeää, että Vanhaa Raumaa koskevat kaavat ovat ajantasaisia ja maailmanperintöarvot huomioivia. Korjausrakentamisessa varmistetaan maailmanperintöarvojen säilyminen mm. tarjoamalla Vanhan Rauman kiinteistönomistajille asiantuntevaa korjausneuvontaa sekä varmistamalla pätevien suunnittelijoiden ja osaavien tekijöiden saatavuus. Tavoitteena on, että rakennuksia pidetään jatkuvasti kunnossa niiden ominaisuuksia kunnioittaen. Tavoitteena on myös lisätä alueen arvostusta opetus- ja tutkimustoiminnan avulla. Rauman kaupunki tekee maailmanperinnön opetus- ja tutkimusyhteistyötä mm. korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten kanssa. Maailmanperintökasvatus on mukana Rauman koulujen opetussuunnitelmissa. Vanhan Rauman merkitystä maailmanperintömatkailukohteena edistetään mm. kehittämällä elämyksellisiä tapahtumia, palveluita ja tuotteita.¹⁸

Vanhan Rauman alueelle ei ole rakennettu uusia rakennuksia liiketoiminnan tarpeisiin. Yritykset sijaitsevat vanhoissa, 1700- ja 1800-luvuilla rakennetuissa rakennuksissa. Sijainti Vanhassa Raumassa on erittäin vahva vetovoimatekijä ja alueella toimivissa yrityksissä sijainti vanhoissa rakennuksissa on osa imagoa. Liiketoimintojen sijoittaminen vanhoihin, alun perin useimmiten asuinkäyttöön rakennettuihin rakennuksiin on kuitenkin vaatinut kompromisseja ja sovitelua. Suurimmat muutokset on tehty rakennusten sisätiloissa. Liiketilojen sijoittaminen vanhoihin rakennuksiin, joissa tyyppillisesti saattaa olla varsin pienet huoneet, on edellyttänyt huonetilojen muutoksia ja vanhojen väliseinien poistamista. Paljon tilaa vaativia toimintoja on saatu sijoitettua rakennuk-

17 Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 19.

18 Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019 2016, 19–20.

siin esim. yhdistämällä kahden vierekkäisen rakennuksen sisätilat toisiinsa, muutosta ei ulkoa käsin juuri huomaa. Haittapuolena liiketilojen sijoittamisesta vanhoihin rakennuksiin on se, että esteettömyys ei toteudu. Useimmiten kadulta liikkeisiin päästään vain portaiden, kapeiden ovien ja pienten tuulikaappien kautta. Vanhojen sisäänkäyntien säilyminen on kuitenkin kaupunkimiljöön kannalta hyvin tärkeää. Ulkoisesti rakennukset ovat säilyttäneet vanhastaan tyypilliset ominaispiirteensä, julkisivuihin avattuja suuria näyteikkunoita lukuun ottamatta.

Sijainti vanhoissa rakennuksissa antaa liiketoille persoonallisen ilmeen. Sisäänkäynnit myymälätiloihin ovat viehättäviä ja houkuttelevia. (Kuva Kaisa Mäkinie)

Katujulkisivussa kahden vanhan rakennuksen välissä näyttäisi olevan korkea umpinainen puuaita. Todellisuudessa sisustusliikkeen sisätila jatkuu yhtenäisenä vanhasta rakennuksesta toiseen. Vanhojen rakennusten väliin rakennetun yhdysosan katujulkisivu on rakennettu näyttämään kadulta katsottaessa aidalta. Ratkaisu tukee katumiljöön ominaispiirteiden säilymistä. (Kuva Kaisa Mäkinie)

Katumiljöön kannalta olennainen piirre Vanhassa Raumassa ovat liiketilojen kadulle avautuvat näyteikkunat. Ikkunoita ei ole teipattu tai rakennettu umpeen, vaan kadulta pääsee kurkistamaan sisälle liiketiloihin, mikä elävöittää katumaisemaa. Samaan tapaan myös ravintoloissa sisätilat ja ulkotilat yhdistyvät visuaalisesti toisiinsa. Valaistut näyteikkunat toimivat houkuttimena asiakkaille. Vaikutelma korostuu pimeänä aikana, jolloin valaistut sisätilat erottuvat hyvin. Vanhoihin rakennuksiin ei perinteisesti kuulu suuria näyteikkunoita. Vanhassa Raumassa näyteikkunat on pyritty sovittamaan luontevaksi osaksi julkisivuja mm. ympäröimällä ne rakennusten tyyliin sopivilla koristeellisilla vuorilautoilla. Paikoin ikkunat ovat huomattavan suuria ja niiden rakentaminen on muuttanut rakennusten ominaispiirteitä. Toisaalta kadulle ikkunoiden kautta avautuvat liiketilat ovat tärkeäksi hahmottuva osa kauppakatujen kaupunkikuvaa.

Hämärällä säällä ja talvisaikaan näyteikkunat lisäävät liikkeiden houkuttelevuutta, kun lämpimästi valaistut sisätilat loistavat kadulle. Ikkunoiden peittäminen esim. rakenteilla tai teippauksilla poistaisi sisätilojen ja ulkotilojen välisen yhteyden ja muuttaisi katutilan tunnelmaa selvästi. (Kuvat Kaisa Mäkinieimi)

Katukäytävä ja ajorata on erotettu toisistaan erilaisilla kiveyksillä tehdyillä rajauksilla. Liikkeiden mainoskyltit, jotka on toteutettu vanhaan miljööseen sopivalla tavalla, sekä liikkeiden sisäänkäyntejä korostavat katokset ja valaisimet viimeistelevät katutilan. (Kuvat Kaisa Mäkinieimi)

Vanha kaivo erottuu kaupunkikuvassa maamerkinä. (Kuva Kaisa Mäkinieimi)

Vanhan Rauman katujen mittakaava periytyy keskiajalta. Kapea katutila on olennainen osa miljöön viehättävyyttä. Vanhassa Raumassa on kiinnitetty huomiota katutilan viimeistelyyn. Hyvin hoidettu ympäristö on merkittävä vetoimatekijä ja tärkeä osa paikan tunnelmaa. Koska katutila on kapea, kaduille ei mahdu ajoradasta erotettuja korotettuja jalkakäytäviä. Käytännössä eri liikennemuodot sekoittuvat toisiinsa. Katualueella jalkakäytävät ja ajorata on kuitenkin erotettu visuaalisesti toisistaan erilaisilla kiveyksillä, mikä jäsentää katutilaa ja luo huolitellun vaikutelman.

Vanhan Rauman keskuksena on tori, joka sijaitsee alueen halki kulkevien rinnakkaisten pääkatujen, Kauppakadun ja Kuninkaankadun, välissä. Torin pohjoislaidalla sijaitseva raatihuone erottuu maamerkkirakennuksena. Tori on kaupungin toiminnallinen keskipiste ja kokoontumispaikka. Tori palvelee ympäri vuoden kuutena päivänä viikossa. Lisäksi torilla järjestetään tapahtumia, kuten kirpputoreja viikonloppuisin, ohjelmallisia iltatoreja kesäaikana ja monenlaisia kulttuuritapahtumia ja markkinoita. Torin avoimuus on kärsinyt torikatosten rakentamisesta. Torille 2000-luvun alkukymmenenä rakennetut katokset eivät mittakaavaltaan sovi vanhaan kaupunkimiljööseen parhaalla mahdollisella tavalla, korkeat katokset peittävät näkymät torin laidalta toiselle.

Vanhan Rauman alueella sijaitsevat yritykset hyödyntävät tuotteissaan ja niiden markkinoinnissa paikallisia vahvuuksia. Vanhassa Raumassa toimivilla yrittäjillä on yhteinen yhteisö, Rakastunut Raumaan – Rauman citykauppiaat, joka vastaa Rauman kaupallisen keskustan kehittämisestä. Rakastunut Raumaan -toiminnan päämääränä on ylläpitää ja kehittää Rauman keskustan elinvoimaisuutta, toimia keskustassa toimivien yritysten ja päättäjien välisenä linkkinä sekä kehittää yritysten välistä yhteistyötä. Toimintaan kuuluu keskeisesti tapahtumien järjestäminen koko keskustan alueella.¹⁹

Tori on Vanhan Rauman keskus. Torin laidalla sijaitsevan raatihuoneen merkitys torille avautuvaa näkymää hallitsevana maamerkkirakennuksena on muuttunut korkeiden torikatosten rakentamisen seurauksena. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

¹⁹ <http://www.rakastunutraumaan.fi/etusivu> (23.5.2016).

”Vuonna 1649 perustettu Kristiinankaupunki on hyvän asuminen, turvallisen kasvamisen ja sitkeän yrittäjyyden paikkakunta. Kaupungin maisemaa määrittävät vahvasti meri, historiallinen puutalokeskusta ja elävät kylät.” (Riitta El-Nemr, kaupunginjohtaja, 2015)

3.2. Kristiinankaupunki – eheänä säilynyt puukaupunki

Kristiinankaupunki on maamme parhaiten säilynyt suurvalta-ajalta periytyvä ruutukaupunki, jossa sekä asemakaava että valtaosa rakennuksista periytyvät agraarin kauppakaupungin ajoilta. Toisin kuin useimmat vanhat suomalaiset puukaupungit, Kristiinankaupunki on säästynyt laajoilta kaupunkipaloilta. Vanhan kaupungin alue rajautuu etelässä Uuteen toriin, idässä Merikatuun ja lännessä Aitakatuun.

Kristiinankaupungin perusti Koppön saarelle vuonna 1649 kenraalikuvernööri Pietari Brahe kuningatar Kristiinan privilegiolla. Kaupunki alkoi kasvaa 1700-luvun lopulla tapulioikeuksien myötä. 1800-luvulla Kristiinankaupungin kauppalaivasto kuului maan suurimpiin ja satama oli Pohjanlahden vilkkaimpia. Tori- ja rantakortteleihin rakennettiin komeita liike- ja asuinrakennuksia. 1900-luvulle tultaessa kaupungissa oli yli 4000 asukasta. Nykyään Kristiinankaupunki on pikkukaupunki, jossa on 6 800 asukasta. Matkailu on maatalouden ohella merkittävä elinkeino. Ominaispiirteiltään hyvin säilynyt vanhakaupunki toimii seudun kaupan ja huvielämän keskuksena.

Vanhalla ruutukaava-alueella katulinjat noudattavat edelleen 1600-luvun kapeaa ja matalaa mittakaavaa. Tonttien päärakennukset sijaitsevat katujen varsilla, tonttien sisäosissa on runsaasti talousrakennuksia. Kaupunkirakenteessa näkyy selkeä hierarkia: komeat empiretyyliset kauppakartanot sijaitsevat lähellä rantaa, vähävaraisemman väen pienet talot kaupungin laidoilla. Merenlahden suuntaan avautuvalla kauppatorilla on säilynyt 1600-luvun mittakaava. Kaupungin pääkatu, torilta länteen Raatihuoneentorille kulkeva 1800-luvulla avattu esplanadi, jakaa keskusakselinan vanhan kaupunkialueen kahteen osaan.

Vanhimmat rakennuksista ovat peräisin 1700-luvulta, pääosa rakennuksista 1800-luvulta. Keskustan ja Rantakadun varsilla sijaitsevat laivanvarustajien ja muun porvariston rakennuttamat talot ovat suuria ja tontteja rajaavat lukuisat talousrakennukset: leivintuvat, makasiinit, aitat, puuliiterit, navetat, tallit, tunkiosuojat, heinäladot jne. Kaupungissa on jäljellä seitsemän 1700-luvun loppupuolen vaurauden kaudella pystytettyä kaksikerroksista puutaloa. Niistä useimmissa on klassismin aikana 1800-luvulla tehty ulkolaudoitus. Kaupungin laitaosien käsityöläis- ja merimiesasumukset ovat vaatimattomia, pari kolme huonetta käsittäviä, useimmiten pystyloidoitettuja ja punamullattuja mökkejä ja niihin liittyy aina ulkorakennus samassa pienessä mittakaavassa.

Nuorimmissa kortteleissa ruutukaupungin eteläosassa rakennukset ovat arkkitehtuuriltaan kertaustyyllisiä. Pihat ovat koko kaupungissa vehreitä ja viihtyisiä yksityisalueita. Kaupungin ylle nousee maamerkkeinä kolme tornia: vuonna 1700 valmistuneen Ulrika Eleonoran puukirkon, 1850 ra-

kennetun raatihuoneen ja 1897 valmistuneen uusgoottilaisen tiilikirkon tornit.

”Monipuolinen tapahtumatarjonta Kristiinankaupungissa koostaa kävijöitä läheltä ja kaukaa. 1700-luvulla aloitettu markkinaperinne elää yhä. Kaupungin keskustan täyttävät markkinat järjestetään kolmesti vuodessa, kesällä, syksyllä ja talvella. Syyskesällä on Vanhan Ajan toripäivä, jolloin asukkaat ja vieraat pukeutuvat vanhan ajan asuihin. Ostoksille mennään samalle torille, jolla kaupunkilaiset asioivat 350 vuotta sitten. Avoimet portit -viikonlopputapahtuman aikaan kesäkuussa kaupunkilaiset avaavat pihansa kävijöille tarjoten talojen ja puutarhojen tarinoita sekä usein myös taidetta. Pääsiäisen ja joulun aikaan on omat tapahtumansa.”²⁰

Kauppahuone Corner – puukaupunkikortteli yrittäjinä

Kauppahuone Corner sijaitsee keskeisellä ja näkyvällä paikalla aivan kaupungin ytimessä, Kauppatorin päässä Raatihuoneenkadun ja Itäisen Pitkätien kulmassa. Puukaupungeille tyypilliseen tapaan vanhat puurakenteiset asuinrakennukset sijaitsevat tiiviisti katujen varsilla, talousrakennukset tonttien takaosissa niiden takana. Kauppahuoneen korttelissa on hyödynnetty asuinrakennusten ja talousrakennusten väliin jääviä piha-alueita. Rakennusten tiiviisti rajaama piha-alue on katettu lämpimäksi sisätilaksi valokatteella. Rakennuksissa sijaitsevat liiketilat avautuvat sisäpihalle.

Kauppahuoneen korttelissa on monenlaisia yrityksiä: mm. matkailutoimisto, sisustusliikkeitä, kukkakauppa, tietokonehuolto, lääkärikeskus ja sisäpihalla toimiva kahvila. Yritystoimintojen erilaisuus hahmottuu rikkautena, yritysten toiminnot tukevat toisiaan ja monipuolistavat asiakaskuntaa. Sisäpiha toimii myös tapahtumapaikkana, siellä järjestetään mm. näyttelyitä ja myyjäisiä.

Keskeisellä paikalla torin kulmauksessa sijaitseva Kauppahuone Corner erottuu kaupunkikuvassa. (Kuva Kaisa Mäkinen)

Valaistut näyteikkunat lisäävät pimeänä aikana liikeilojen huokuttelevuutta. (Kuva Kaisa Savola)

²⁰ <http://www.kristinestad.fi/vapaa-aika/tietoa-matkailijoille/> (28.4.2016).

Katettu sisäpiha tarjoaa tilan esimerkiksi monenmoisille tapahtumille ja markkinoille. (Kuva Kaisa Mäkinen)

Loviisan alakaupunki on yksi maamme yhtenäisimmistä ja parhaiten säilyneistä 1700-luvun kaupunkialueista. Alakaupunki säästyivät tuholta vuoden 1855 suuressa kaupunkipalossa, jossa paloi noin 90 taloa. Alakaupungin alueen asemakaava, kaupunkirakenne sekä rakennuskanta ovat säilyneet hyvin. Alueelle ovat tyypillisiä pitkät ja suorat katunäkymät, tiivistä katutilaa reunustavat 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella rakennetut pienikokoiset rakennukset.

Loviisan (vuoteen 1752 saakka Degerbyn) kaupunki perustettiin vuonna 1745 raja- ja linnoituskaupungiksi Degerbyn ratsutilan maille, lähelle Turun rauhassa vuonna 1743 siirtynyttä itärajaa. Kaupungin asemakaavan laati Augustin Ehrensward vuonna 1747. Tavoitteena oli rakentaa bastionien ympäröimä kivistä rakennettu kaupunki, johon liittyi linnoitusvyöhykkeen ulkopuolinen esikaupunki. Kuitenkin vain osa bastioneista sekä muutama kivirakennus toteutui. Varsinainen asutus ja puukaupunki, nykyinen Loviisan alakaupunki, rakentui linnoituksen eteläpuolelle.²¹

Alakaupunki sijaitsee Loviisanlahden länsirannalla. Rakennukset sijaitsevat pitkien pohjois-eteläsuuntaisten pääkatujen, Kuningattarekadun, Mariankadun ja Puutarhakadun, varsilla. Katujen väliin rajautuu Suolatori, jolta on yhteys rantaan. Alakaupungin pohjoisosassa rakennukset rajaavat väliinsä tiiviin, kapean ja korkean katutilan. Vanhimmat asuinrakennuksista ovat peräisin 1700-luvulta. Suolatorin eteläpuolella sijaitsevat kapeat ja pienialaiset tontit ovat alun perin olleet merimiesten ja käsityöläisten asuttamia, niillä sijaitsevat asuintalot on usein rakennettu tontin pitkälle sivulle pääty kadulle päin. Suolatorin ja rannan välissä sijaitsevalla Laivasillan alueella on vanhoja suolamakasiineja, rannassa on pienvenesatama. Laivasillan alue palvelee nykyään pääosin matkailua.²²

Alakaupungille tehtiin vuonna 1963 uusi asemakaava, jossa suurin osa historiallisesta rakennuskannasta olisi korvattu 2-5 -kerroksisilla rakennuksilla. Kaavan toteutumisen myötä kaupunginosan pienimittakaavainen rakenne olisi muuttunut täysin. Vuosien 1977 ja 1980 asemakaavan muutoksissa kehityssuuntaa muutettiin, tavoitteeksi otettiin kaupunginosan

3.3. Loviisa – eloisa pikkukaupunki

21 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=1519 (15.6.2016).

22 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=1519 (15.6.2016).

suojelu sekä varovainen täydennysrakentaminen.²³

Loviisa on varsin pieni kaupunki, toukokuussa 2016 kaupungissa oli 15 280 asukasta. Kaupungin väkiluku on ollut 2010-luvulla hienoisessa laskussa, vuoden 2010 alussa asukkaita oli 15 549.²⁴ Kaupunki kuitenkin tunnetaan vireänä ja elinvoimaisena pikkukaupunkina. Kaupungin imagoon vaikuttavat osaltaan Loviisassa vuosittain järjestettävät vetovoimaiset tapahtumat. Niistä tunnetuin ja suosituin lienee vuodesta 2005 lähtien järjestetty Loviisan Wanhat Talot -tapahtuma. Sen aikana kaupungissa vierailee tuhansia ihmisiä. Vuonna 2015 tapahtumassa vierailijoita oli 15 000.

”Loviisan Wanhat Talot -tapahtuma on ilmiö. Se on elävöittänyt pikkukaupungin elämää ja elvyttänyt tämän päivän yhteisöllisyyden. Perinne- ja korjausrakentamiseen keskittyvä tapahtuma on kasvanut pioneerien polkaisemasta ihanan hullusta ideasta koko kaupungin yhteiseksi jutuksi, jonka maine on kiirinyt kauas.” ... ”LWT on synnyttänyt paitsi lukuisan määrän oheistapahtumia, jotain ehkä vieläkin oleellisempaa: ainutlaatuisen yhteis- ja talkoohengen, jonka kaltaista monet eivät enää osanneet kuvitellakaan Suomesta löytyvän. Samalla tapahtuma ja sen saavuttama julkisuus ovat vahvistaneet loviisalaisten itsetuntoa, uskoa omaan ympäristöönsä ja elämäntapaansa – ja ennen lähinnä atomivoimalastaan tunnetun kaupungin imago on muuttunut lämpimäksi ja puoleensavetäväksi.” (Pikkukaupunki-lehti, 23.8.2016)²⁵

Laivasilta – yritystoimintaa satama-alueella

”Meri on Loviisalle keskeinen elementti läpi vuoden. Siksi Loviisan Laivasilta Loviisanlahden rannalla on loviisalaisten kesäinen keidas.”²⁶

Meri on vaikuttanut vahvasti Loviisan kaupungin historiaan, ihmisten elinkeinoihin ja sataman syntyyn. Loviisa perustettiin tapulikaupungiksi, eli kaupungilla oli oikeus käydä ulkomaankauppaa. Laivasillan alueella oli aikoinaan noin 50 suola-aittaa, joissa varastoitiin ulkomailta tuotuja tavaroita, kuten suolaa, tupakkaa ja mausteita.²⁷

Nykyään Laivasillan alueella on vierasvenesatama. Rantakadulta Loviisanlahdelle johtavan kadun varrella on muutamia vanhoja suola-aittoja. Aitoissa on kesäisin ravintoloita ja kahviloita, puoteja ja vaihtuvia näyttelyitä. Alueella toimii Loviisan merenkulkuhistoriaa esittelevä Merenkulkumuseo. Satamasta lähtee useita risteilyreittejä, mm. risteilyt Svartbolman merilinnoitukseen, purjehdukset pakettijahti Östers-tjernanilla ja risteilyt m/s J.L. Runebergilla. Laivasillalla järjestetään vuoden mittaan useita tapahtumia: juhannusjuhlat, purjehdus- ja pienvenefestivaali Small Ships’ Race heinäkuun puolivälissä, Laivasillan markkinat ja Muinaistulien Yö elokuun lopussa sekä perinteiset Joulumarkkinat joulukuussa.²⁸

Alueen vetovoimaisuutta matkailu- ja veneilykohteena lisää sen sijainti vanhan kaupungin kupeessa.²⁹ Tapahtumat ja palvelut tukeutuvat paikan historiaan vanhana satamakaupunkina. Alueella sijaitsevia vanhoja suola-aittoja on hyödyn-

23 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=1519 (15.6.2016).

24 <http://www.loviisa.fi/fi/palvelut/loviisatietoa> (9.9.2016).

25 <http://www.pikkukaupunki.fi/site/loviisan-wanhat-talot-on-koko-kaupungin-yhteinen-juttu/> (9.9.2016).

26 <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanlaivasilta> (20.6.2016).

27 <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanlaivasilta> (20.6.2016).

28 <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanlaivasilta> (20.6.2016).

29 <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanvierasvenesatama> (20.6.2016).

netty yritysten toimitiloina.

Alueella tarjottavat palvelut painottuvat vahvasti kesäkaudelle, joka on vilkkainta matkailukautta. Käytännössä vierasvenesataman palvelut ovat päivittäin käytettävissä vain veneilykaudella kesäkuun alusta elokuun loppuun.

”Sataman ravintolapalvelut ovat monipuoliset ja laadukkaat. Koko miljöö vanhoine aittoineen on kunnostettu hienosti ja maalattu perinteisesti punamullalla. Myös kaupungin keskustan palvelut ovat sopivasti saatavilla kävelymatkan päässä.” (kommentti Loviisan Laivasillan vierassatamasta)³⁰

³⁰ <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanvierasvenesatama> (20.6.2016).

Markkinat Laivasillalla. (Kuva Carita Liljendahl)

4. Arvokas teollisuusmiljöön elinkeinotoiminnan ympäristönä

4.1. Fiskarsin Ruukki – suomalaisen muotoilun ja taiteen keskus

Edustavia ja elinkeinotoiminnan ympäristönä onnistuneesti hyödynnettyjä vanhoja teollisuuden miljöökokonaisuuksia ovat ruukinmiljööt. Teollisuuslaitosten ympärille syntyi aikanaan kokonaisia yhdyskuntia. Nykyään tyhjiin jääneet vanhat teollisuusrakennukset ovat tarjonneet käyttökelpoisia tiloja uusille elinkeinomuodoille. Samalla uusi käyttö on taannut rakennusten säilymisen osana perinteistä kulttuurimiljöötä.

Tunnettuja rautateollisuuden myötä syntyneitä miljöökokonaisuuksia Suomessa ovat mm. Fiskarsin, Leineperin, Strömforsin, Billnäsän, Antskogin, Mustion, Fagervikin, Kellokosken, Männäisten, Kosken, Teijon, Kauttuan, Noormarkun, Orisbergin ja Högforsin ruukinalueet. Useimmat niistä on määritelty rakennettuina kulttuuriympäristöinä valtakunnallisesti arvokkaiksi. Ruukinalueet tunnetaan nykyään ennen muuta vetovoimaisina matkailukohteina. Ruukinalueiden omaleimaiset ominaispiirteet ja arvot ovat vedonneet myös mm. taiteilijoihin ja käsityöläisiin.

*”1600-luvulla syntynyt Fiskarsin Ruukki tunnetaan tänä päivänä suomalaisen muotoilun ja taiteen keskuksena. Korkeatasoiset kokous-, majoitus- ja ravintolapalvelut sekä erilaiset työpajat, tapahtumat ja myymälät tarjoavat kävijälle nähtävää ja koettavaa kaikkina vuodenaikoina.”*³¹

Fiskarsin Ruukki sijaitsee Raaseporin kaupungissa, entisen Pohjan kunnan alueella, vajaa sata kilometriä Helsingistä länteen. Alueella on pitkä teollinen historia aina 1600-luvulta saakka. Nykyään Fiskarsin Ruukki tunnetaan elinvoimaisena suomalaisen muotoilun ja taiteen keskuksena. Ruukin alueella on noin 600 asukasta. Paikka on erityisesti taiteilijoiden, käsityöläisten ja muotoilijoiden suosiossa. Fiskarsin Ruukki on suosittu matkailukohde. Se kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen kokonaisuuteen Pohjan ruukkiympäristöt.

Fiskarsin rautaruukin perusti Fiskarsin kylään Fiskarsinjoen varrelle hollantilainen Peter Thorwöste vuonna 1649. Pohjan pitäjältä tuli 1600-luvun kuluessa Suomen raudanvalmistuksen keskus. Fiskarsin ohella alueelle oli perustettu vuonna 1640 Antskogin ruukki ja 1641 Billnäsän ruukki, lähistöllä sijaitsivat vuonna 1616 perustettu Mustion ruukki ja 1646 perustettu Fagervikin ruukki. Pohjan pitäjässä oli käyttämätöntä vesivoimaa sekä runsaasti metsää puuhiilen valmistamiseen, Pohjankurussa oli sopiva satamapaikka. Vesivoima piti kylän elävänä ja ennen pitkää ruukkiin perustettiin pajoja ja muita verstaiteja.³²

Fiskarsin Ruukin kukoistuskaudeksi nimetyllä ajanjaksoilla 1800-luvulla kehitettiin Fiskarsin teollista toimintaa. Fiskarsiin perustettiin mm. Suomen ensimmäinen hienotaepaja 1830 ja konepaja 1837. Tuotevalikoima monipuolistui. Fiskarsin ruukki oli edelläkävijöitä myös työntekijöiden koulutuksessa ja terveydenhuollossa. Ruukin koulurakennus (nykyinen Tornikellorakennus) valmistui 1826. Ruukki sai oman tehtaanlääkärin vuonna 1860 ja alueelle avattiin oma sairaala vuonna 1892. Erilaiset yhdistykset toimivat vilkkaasti ja tarjosivat ruukkilaisille vapaa-ajan toimintaa. Ruukin ku-

³¹ <http://www.visitraseborg.com/fi/nahtavydet/fiskarsin-ruukki> (14.6.2016).

³² http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri (18.4.2016), <http://www.visitraseborg.com/fi/nahtavydet/fiskarsin-ruukki> (18.4.2016).

koistuksesta kertoo myös väkiluvun voimakas kasvu: vuonna 1818 asukkaita oli 196, vuonna 1823 253 ja vuonna 1852 jo 661, joista ruukin työntekijöitä oli 156. Kun mukaan lasketaan myös muut Fiskarsille kuuluneet laitokset ja maaomistukset, oli asukkaita yhteensä 1 384 ja työntekijöitä 425.³³

Fiskarsin Ruukki on historiansa aikana ollut ruukinalueiden tapaan kylämäinen, hyvin omavarainen yhteisö. Fiskarsin ruukinalue on laaja kokonaisuus, joka on rakennettu suurelta osin 1800-luvun kuluessa. Rakennukset keskittyvät kapeaa Fiskarsinjokea myötäilevän Ruukinkadun varrelle. Alueen vanhin rakennus on vuonna 1765 rakennettu ruukinkonttori. Alun perin ruukinpatruunan asunnoksi valmistunut rakennus on nykyään toimistokäytössä. Miljöötä hallitsevana maamerkkirakennuksena erottuu kolmikerroksinen Fiskarsin ruukinkartano, Stenhuset eli Kivimuuriksi kutsuttu ruukin päärakennus, joka valmistui vuonna 1822. Alun perin se oli omistajan asunto ja ruukin hallinnollinen keskus, nykyään rakennuksessa on edustustiloja.

Ruukinkatua reunustavat lisäksi vuosisadan vaihteen kertaustyyliä edustava seurantalokaali (1896), majatalo Fiskars Wärdshus eli Wärsby (1836), nykyään näyttelytiloina toimiva kuonatiilistä rakennettu viljamakasiini (1902), punatiilinen hienotaepaja jossa nykyään toimii Hotelli Tegel (1832/1888) ja nykyään näyttely- ja myymälätilana sekä ravintolana toimiva kuparipaja (1850-l/1898). Alun perin kouluksi rakennetussa punatiilisessä Tornikellorakennuksessa (1826/1830-l) on myymälöitä, kahvila ja asuntoja. Kaksikerroksiset työväelle rakennetut asuintalot, Kasarmit (1827 ja 1852), ovat nykyäänkin asuinkäytössä. Niissä on myös käsityöläisten ja muotoilijoiden työskentely- ja myymälätiloja. Fiskarsin tehtaan alueella sijaitsevat valimo (1836), konepaja (1837), tehtaan ruokalaksi rakennettu Slagbyggnaden (1842), nykyään museona toimiva konepajan konttori (1850-l) sekä aurapaja (1914/1970-l). Ruukinalueella on punamullattuja työväen asuinrakennuksia mm. ylemmällä ruukinkadulla Peltorivi (1820–30-l) sekä Kulla (1859) ja Hasselbacka (1890). Työväen ja virkamiesten asuinrakennuksia on myös alueen ympärillä esim. Suutarinmäellä.³⁴

Fiskarsin Ruukin alue alkoi kehittyä käsityöläisten, muotoilijoiden ja taiteilijoiden yhteisöksi 1990-luvulla. 1980-luvulla teollisia toimintoja siirrettiin ajanmukaisempiin tiloihin Bilnäsiin, alueella asuneita työntekijöitä muutti pois ja monia ruukin kiinteistöjä jäi tyhjilleen. Ruukinalueen historialliset ja kulttuurihistorialliset arvot kuitenkin tunnustettiin, ja alueen kehittämistä varten tehtiin erilaisia kehittämissuunnitelmia. Alueelle etsittiin uusia asukkaita ja toimintoja. Tavoitteena oli säilyttää ruukki elävänä, perinteitä vaalien. Vanha, arvokas ruukinmiljö, kaunis ympäristö ja vanhat rakennukset vetosivat erityisesti käsityöläisiin, muotoilijoihin ja taiteilijoihin. Vuoteen 1993 mennessä Fiskarsiin oli muuttanut jo yli 20 eri alan ammattilaista.³⁵

Vuonna 1996 perustettiin Fiskarsin käsityöläisten, muotoilijoiden ja taiteilijoiden osuuskunta Onoma. Nykyään

Elinvoimaista elinkeinotoimintaa historiallisessa miljöössä

33 <http://www.visitraseborg.com/fi/nahtavydet/fiskarsin-ruukki> (18.4.2016), http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri/historia (18.4.2016).

34 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=888 (18.4.2016), http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri (18.4.2016).

35 http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri/historia (18.4.2016).

36 http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri/historia (18.4.2016), <http://www.onoma.org/fi/osuuskunta/index.php> (18.4.2016), <http://www.luovateskukset.fi/keskukset/raasepori-fiskars-ja-billnaes/> (18.4.2016).

37 esim. <http://www.luovateskukset.fi/keskukset/raasepori-fiskars-ja-billnaes/> (18.4.2016).

Fiskarsintien varrella vanhat rakennukset rajaavat tietä yhtenäisenä rivistönä. Liiketilojen sisäänkäynnit erottuvat selkeästi katukuvassa. (Kuva Anu Soikkeli)

Tornikellorakennus erottuu Fiskarsintien varrella maamerkkirakennuksena. (Kuva Kaisa Savela)

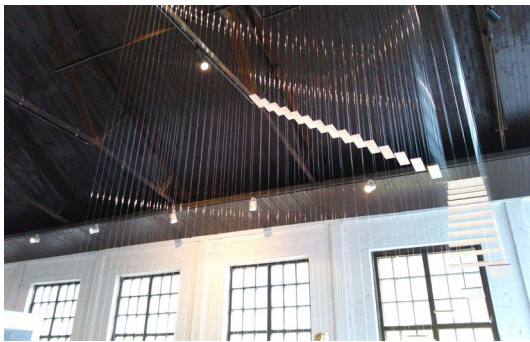

osuuskuntaan kuuluu yli 120 jäsentä. Suurimmat ammattiryhmät ovat puusepät, keraamikot, teolliset muotoilijat ja kuvataiteilijat. Osuuskunnan toiminnan keskeisenä päämääränä on edistää jäsentensä elinkeinojen harjoittamista. Osuuskunta välittää ja markkinoi jäsentensä tuotteita ja palveluita ylläpitämällä myymälää ja järjestämällä alueella käsityötä, muotoilua ja taidetta esitteleviä näyttelyitä ja tapahtumia. Korkealaatuisia suomalaista käsi- ja taideteollisuutta esitteleviä näyttelyitä on järjestetty Fiskarsissa vuodesta 1994 lähtien. Osuuskunnan kaikki jäsenet joko asuvat tai työskentelevät Fiskarsin Ruukissa, joten myös luovan työn tekeminen pitää kulttuurihistoriallisesti arvokkaan miljöön arjen elävänä. Fiskarsin Ruukin aluetta on kuvailtu suomalaisen muotoilun näyteikkunaksi.³⁶

Nykyään vanha teollisuusalue, Fiskarsin Ruukki, on suosittu matkailukohde, jossa vierailee vuosittain noin 150 000 matkailijaa kotimaasta ja ulkomailta.³⁷ Ruukinkylän pitkä teollinen historia ja moderni, perinteeseen tukeutuva käsityöläisyys yhdistyvät luontevasti toisiinsa luoden paikalle omanlaisensa tunnelman ja vahvan identiteetin. Alueella on käsityöläisten työpajoja, näyttelytiloja, puoteja ja ravintoloita. Työtilat ja palvelut on sijoitettu alun perin teollisuuskäyttöä varten rakennettuihin vanhoihin rakennuksiin. Vanhat rakennukset henkivät historiaa ja tekevät alueesta ainutlaatuisen kokonaisuuden. Rakennukset on kunnostettu uuteen käyttötarkoitukseensa niille tyypilliset ominaispiirteet säilyttäen. Alueella toimii useita museoita, jotka kertovat monipuolisesti historiasta ruukinalueena ja ruukkilaisten arkipäivän elämällä alueella.

Ruukinkylä on pienialainen kokonaisuus, johon on helppo tutustua jalkaisin. Alueen runkona on vehreän puistomaisen viheralueen reunustama Fiskarinjoki. Kylän ydinalueella jokea myötäilevän Fiskarsintien varrella Tornikellorakennus ja Kasarmit rajaavat tietä yhtenäisenä rivistönä. Kylässä erilaiset toiminnot sekoittuvat toisiinsa, rakennuksissa on myymälöitä, asuntoja, paja- ja näyttelytiloja sekä kahvila- ja ravintolatiloja. Useimmat tiloista ovat monikäyttöisiä. Esimerkiksi Tornikellorakennuksessa on Fiskarsin ja Iittalan myymälät, ruukin teollisuushistoriasta kertova Fiskars 1649 -näyttely ja asuntoja sekä kahvila, jossa myydään myös kirjoja ja antiikkia. Kasarmirakennuksissa on asuntoja, käsityöläisten ja muotoilijoiden työskentely- ja myymälätiloja ja kaksi kahvilaa.

Ruukin alueella on paljon erikokoisia näyttelytiloja, joissa esitellään mm. alueella toimivien käsityöläisten töitä ja taidetta. Vanhojen teollisuusrakennusten suuret sisätilat soveltuvat hyvin näyttelykäyttöön. Vanhassa Kuparipajassa sijaitseva Musta Sali toimii tarvittaessa myös juhlatilana.

Vanhassa Kuparipajassa sijaitseva Musta Sali toimii mm. näyttelytilana. (Kuvat Kaisa Mäkinen)

4.2. Leineperin ruukki – elävän kädentaidon ja ruukkihistorian keskus

*”Kulttuurihistoriallinen Leineperin ruukinkylä Ulvilassa, Porin naapurissa, on parhaiten säilyneitä ja täydellisimpiä ruukina-
alueita Suomessa. Historiansa lisäksi alueella on nykypäivänä
paljon koettavaa mm. käsityöpajoja tekijöineen, mylly, Perin-
nekahvila Savipakari mm. juureen leivottuine ruisleipineen,
kahvi- ja ruokapalveluineen, aarrerata ja frisbeegolfia perheille,
tiloja kokouksille ja tapahtumille, käsityö- ja melontakursseja
sekä kesäteatteria.”³⁸*

Leineperin eli Fredriksforsin ruukki sijaitsee Kullaalla Satakunnassa, Ulvilan kunnassa. Yhtenäisenä säilynyt ruukin-
miljö on yksi parhaiten säilyneistä kulttuurihistoriallisesti
arvokkaista ruukkikylistä Suomessa. Osa alueen arvoa on
rakennuskannan monipuolisuus: kokonaisuuteen kuuluvat
lähes kaikki suomalaisille rautaruukeille tyypilliset rakennuk-
set ja rakenteet. Teollisuushistoriallisesti Leineperi antaa sel-
keän kuvan ruukkien historiallisesta ympäristöstä. Nykyään
Leineperin ruukki on elävän kädentaidon ja ruukkihistorian
keskus. Alueella on käsityöpajoja ja myymälöitä, ravintola- ja
majoituspalveluita sekä museoita ja näyttelytiloja. Leineperin
ruukki ja yhdyskunta on valtakunnallisesti arvokas kokonai-
suus.

Majuri Berndt Johan Hastfer perusti Kullaanjoen Ka-
tokosken rannalle, Anolan kartanon maille, Fredriksforsin
ruukin vuonna 1771. Alueen teollinen historia oli alkanut jo
aikaisemmin: Leineperi tunnettiin sahanpaikkana 1630-lu-
vulla, tuolloin koskessa oli Anolan kartanon sahamyllly. Pai-
kalle rakennettiin myöhemmin vuonna 1782 myös Leineperin
ruukin saha. Ruukin kukoistusaikaa oli erityisesti 1860-luku.
Suurin osa säilyneistä rakennuksista on peräisin tuolta ajalta.
Leineperin ruukki oli ennen kaikkea takki- eli raakaraudan
tuottaja ja jalostaja. Teollinen tuotanto loppui vuonna 1902.
Sen jälkeen Leineperi toimi maataloustilana, jossa oli myös
saha- ja meijeritoimintaa sekä puutarha- ja emäntäkoulu.³⁹

Leineperin ruukinkylä muodostuu pääasiassa entisistä
teollisista tuotantorakennuksista, jotka muodostavat tiiviin
ruukkialueen ytimen. Alueen rungon muodostaa Kokemä-
enjokeen laskeva Kullaanjoki ja siinä oleva koski patoineen.
Padon alapuolella sijaitsevat keskeiset tuotantorakennukset:
masuuni ja sahaksi muutettu kankirautavasarakapaja. Vuonna
1826 rakennettu ja 1861 korotettu Leineperin masuuni on
yksi kolmesta maassamme ehjänä säilyneestä masuunista ja se
on masuunityyppinsä ainoa edustaja. Pajan punatiilinen osa
on 1860-luvulta, kuonatiilinen laajennusosa vuodelta 1883.
Puiston ympäröimä ruukinkartano ja seppien asunnot ovat
ryhmittyneet kahteen riviin suoran ruukinkadun molemmin
puolin Kullaanjoen etelärannalle. Kaikki rakennukset on tehty
ilmeisesti 1860-luvun jälkipuoliskolla. Työväen mökit siirretty
nykyiselle paikalleen 1860-luvun puolivälissä. Työväenasun-
tojen tuntumassa on tiilinavetta ja suuri massiivisaviraken-
teinen leivintupa, ns. Savipakari. Masuunin vieressä sijaitse-
van kolmikerroksisen tiilisen viljamakasiinin on suunnitellut
arkkitehti C. Bassi vuonna 1824. Ruukinpadon yhteydessä
oleva kolmiaukkoinen kiviholvisilta on 1860-luvulta. Pohjois-

38 <http://www.leineperinruukki.fi/page.asp?pid=Opas-tus.html> (27.5.2016).

39 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121; http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=927 (2.5.2016).

rannalla sillan kupeessa oleva ns. Pehtorin talo on rakennettu aikaisemmin kaksikerroksisen konttorirakennuksen paikalle noin 1915. Vasarapajan vieressä on hirsinen rauta-aitta 1800-luvun keskivaiheilta. Kansakoulu on valmistunut vuonna 1888.⁴⁰ Leineperin monivaiheisesta sahaistoriasta on muistomerkkinä kankivasarapaja, joka on muutettu sahaksi vuonna 1920. Juurakoin tuettu välipohja, turbiinikammio vesikouruineen, kattolyhty ja päätyjen ikkunat ovat tuolta ajalta. Ruukin alueen restaurointitöiden yhteydessä sahan aikaiset rakenteet on säilytetty. Sahassa on säilynyt arvokas laitteisto. Teollisuushistoriallinen kerroksisuus ja laitteistojen säilyneisyys tekevät rakennuksesta myös sahamuistomerkkin.⁴¹

Ruukinalueella sijaitsevat raudanjalostukseen liittyvät rakennukset myytiin 1970-luvun lopussa yksityiselle henkilölle ja 1980-luvun loppupuolella Kullaan kunta osti muun osan keskeistä ruukin aluetta. Alueen kunnostustoimet aloitettiin vuonna 1987. Ruukin ydinalueen rakennukset restauroitiin vuosina 1988 – 1994 Museoviraston toimesta. Alue sai vuonna 1993 Europa Nostra -palkinnon rautaruukin huolellisesta ja varovaisesta restauroinnista ja koko kylän henkiin herättämisestä, mihin olivat osallistuneet sekä yksityiset maanomistajat että kunnalliset, maakunnalliset ja kansalliset viranomaistahot.⁴²

Leineperin ruukinalue on kehittynyt 1990-luvulta lähtien elinvoimaiseksi ja vetovoimaiseksi yritys- ja matkailukohteeksi. Restaurointitöiden jälkeen 1990-luvulla seppien mökkeihin tuli käsityöläisyrittäjiä, Savipakariin kahvila ja tilausravintolatoimintaa, kankipajaan seppä ja Kangasniemen mökkiin info-piste. Alueella alettiin järjestää myös tapahtumia muutaman tuhannen kävijän toripäivistä antiikki- ja myyntimessuihin, yksityisiin juhlatilaisuuksiin ja kesäteatteriesityksiin. Nykyään Leineperin ruukin alue on tunnettu matkailukohde, alueella ja siellä järjestettävissä tapahtumissa käy vuosittain noin 30 000 kävijää. Kyläyhteisöön kuuluu noin 250 asukasta.⁴³

Restaurointitoimien jälkeen alueen kunnossapito oli Kullaan kunnan vastuulla ja toiminnot alueella toimivien yhdistysten aktiivisuuden varassa. Alueella toimivat Leineperin Ruukkikyläyhdistys, Leineperin koulun vanhemmat, Leineperin Martat, Kullaan kotiseutu- ja museoyhdistys, Porin seudun oppaat, melontaseura Evänrävättäjät ja Leineperin Teatteri. Vuonna 2005 Kullaan kunnan omistama alue siirtyi Ulvilan kaupungille kuntaliitoksen myötä.⁴⁴

Ruukinalueelle on laadittu käyttö- ja kehittämissuunnitelma, jossa keskeisinä tavoitteina on säilyttää valtakunnallisesti arvokkaan ruukkialueen rakennusperintö tuleville polville sekä kehittää aluetta matkailullisesti rauta, kädentaidot ja perinteiset taidot -teemoilla. Ruukinaluetta, rakennuksia ja ympäristöä on kunnostettu mm. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen EU:n rakennerahastosta myöntämällä tuella.⁴⁵

Leineperissä nähdään tärkeänä, että ruukinalueella on toimintaa, joka tukee alueen menneisyyttä ja tulevaisuutta ja on sitä kautta säilyttämässä kulttuuriperintöämme tuleville pol-

Yritystoimintaa ja tapahtumia perinteeseen tukeutuen

40 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=927 (2.5.2016).

41 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOH-DE_ID=927 (2.5.2016).

42 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121.

43 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121.

44 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121.

45 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121.

46 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121; Kannisto, Eija, Leineperin ruukki/Ulvilan kaupunki, sähköpostiviesti 20.6.2017.

47 Uusi-Seppä (toim.) 2009, 119–121; Kannisto, Eija, Leineperin ruukki/Ulvilan kaupunki, sähköpostiviesti 20.6.2017.

ville. Ruukinalueella järjestetään paljon erilaisia tapahtumia, kuten Metallitadeviikot, käsityökursseja, teematapahtumia ja isoja markkinatapahtumia. Alueella järjestetään vuosittain neljästä kuuteen teematapahtumaa. Teemat pohjautuvat suoraan kulttuuriympäristön historiaan. Teematapahtumissa on aina teemaan liittyviä työpajoja lapsiperheille sekä teeman mukaista ohjelmaa ja ruokatarjontaa. Alueella toimivien vakinaisten yrittäjien tarjontaa täydentää tapahtumien yhteydessä teeman mukaisten tuotteiden myynti. Työpajojen tavoitteena on kädentaitojen siirtäminen seuraaville sukupolville. Tapahtumia on kehitetty yhteistyössä Tsekin Prahaa ympäröivän maaseudun ja Liettuan Kaunasia ympäröivän maaseudun kanssa, kansainvälisessä Leader-hankkeessa Villages Full of Treasures.⁴⁶

*Leineperissä pidetään yllä vanhoja kädentaitoja.
(Kuvat Leineperin ruukin matkailu)*

Leineperissä järjestetään myös toimintaa koululaisille. Koululuokille järjestetään mm. rastitehtäviä, jotka rakentuvat ruukin toiminnan ja perinteen pohjalle. Naulantaontarastilla päästään opettelemaan nauhojen taontaa, leivontarastilla tehdään pullaa tai juureen leivottua ruisleipää. Myllyrastilla harjoitellaan viljalajien tunnistusta ja päästään kokeilemaan käsikivillä jauhamista. Masuunirastilla ja pienoisruukkirastilla tutustutaan ruukinalueen rakennuksiin ja paikannetaan nyt jo kadonneita rakennuksia. Geokätkentärastilla etsitään ruukkiympäristössä aarteita kuvitteellisen mutta paljon faktatietoa ruukin kulttuuriympäristöstä sisältävän tarinan ja kartan avulla. Rastitehtävien kautta koululaiset oppivat havainnoimaan kulttuuriympäristöä ja saavat todellisen kosketuksen siihen käsillä tekemisen kautta.⁴⁷

Koululaisia punamullan keitossa. (Kuva Leineperin ruukin matkailu)

”Ruukin Yrityspuisto Oy vuokraa teollisuus-, toimisto- ja varastotiloja yrityksille, yhdistyksille sekä yksityisille. Edulliset ja joustavat tilaratkaisut, logistisesti erinomainen sijainti, edullinen oma sähkön myynti sekä ainutlaatuinen vanha teollisuusmiljöö luonnonkauniilla paikalla Siikajoen varrella. Kaikki tämä löytyy Ruukin Yrityspuistosta.”⁴⁸

Ruukin yrityspuisto sijaitsee luonnonkauniilla paikalla Siikajoen varrella Ruukin taajamassa. Paikalla on pitkä teollinen historia aina 1600-luvulta saakka. Yrityspuiston keskuksena ja näkyvimpänä maamerkkirakennuksena erottuu kaarevakattoinen punatiilinen höyryvoimala vuodelta 1927 ja sen korkea piippu. Voimalarakennuksen vieressä on vanha punatiilinen tehdasrakennus 1900-luvun alusta. Ruukinkoski ja Yrityspuisto on rakennettuna kulttuuriympäristönä maakunnallisesti arvokas aluekokonaisuus.

4.3. Ruukin Yrityspuisto – yritystoimintaa vanhan potaskatehtaan paikalla

⁴⁸ Ruukin yrityspuiston internet-sivut, <http://www.ruukinyrityspuisto.fi/> (31.5.2016).

Ruukin yrityspuiston maamerkki on vuonna 1927 valmistunut vanha höyryvoimala. Nykyään rakennuksessa on toimisto- ja edustustiloja. (Kuva Kaisa Mäkinieni)

Ruukki on Pohjois-Suomen vanhimpia teollisuuspaikkakuntia, alueen teollisuuden historia alkaa 1670-luvulta. Tuolloin Siikajoen varrelle Ruukinkosken (silloisen Palokosken) partaalle perustettiin kreivi Pietari Brahen aloitteesta potaskatehdas. Saippuan ja lasin valmistuksen raaka-aineena käytetty potaska eli kalilipeä tehtiin koivutuhkasta. Siikajoki oli tärkeä teollisuuden käyttövoiman lähde ja kulkuväylä, jota pitkin raaka-aineet kuljetettiin tehtaalle ja tuotteet edelleen Raahen.

Siikajoen varrella sijaitsevalla alueella on ollut aikojen mittaan monenmoista teollista toimintaa ja useita omistajia, jotka ovat jättäneet jälkensä ympäristöön. 1800-luvulla Ruukinkosken partaalla olevassa Kreivinsaaressa toimi vesisaha. Tältä ajalta saarella on muistona vanha punainen rakennus. Vilkkaimmillaan teollisuustoiminta oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Ruukissa toimi tuolloin täpättitehdas, tiilitehtaita, sahoja ja kaljatehdas. Pytingit ja Patruunan talo rakennettiin Raahen Puutavarayhtiön aloitettua toimintansa 1900-luvun vaihteen jälkeen. 1940-luvulla alueella toimi Ruukki Oy, jolla oli saha, höyläämö, tiilitehdas, sähkölaitos ja mylly. Yhtiölle valmistui vuonna 1952 tiilirakenteinen sahalaite. A. Ahlström Oy:n mineraalivillatehdas aloitti toimintansa sahan entisissä toimitiloissa vuonna 1965. Eristetuotanto jatkui vuoteen 1992 saakka.

Pienteollisuutta ja palveluita

Nykyään aluetta hallinnoiva Ruukin Yrityspuisto Oy on perustettu vuonna 1993. Tuolloin Suomi oli lamassa, mikä näkyi myös Ruukissa. Kunnan työttömyysaste oli lähes 25 prosenttia. Kun teollisuusalueella toimiva Ahlström Eristeet lopetti toimintansa, Ruukin kunta osti teollisuustilat ja maa-alueet Ahlströmiltä. Alueen uusteollistamisessa päätettiin keskittyä pienistä ja keskisuurista yrityksistä koostuvan yritysrykelmän rakentamiseen.⁴⁹

Alueella toimii nykyään paljon erilaisia yrityksiä, mm. eri alojen pienteollisuutta, hyvinvointipalveluita, luonnonvarakeskuksen tiloja, jäte- ja vesihuoltoyrityksiä ja ravintola. Yrityspuistosta voi vuokrata erikokoisien teollisuus- ja toimitiloiden lisäksi myös neuvottelu-, kokous- ja saunatiloja. Aluetta kehitetään asiakaslähtöisesti. Alueelle rakennetaan asiakkaiden tarpeiden mukaan myös uusia toimitiloja.⁵⁰

49 20-vuotias Ruukin Yrityspuisto syntyi rohkeudesta (<http://www.raahenseutu.fi/juttuarkisto/?cid=1194905526988>, 18.4.2016).

50 <http://ruukinyrityspuisto.fi/esittely> (18.4.2016).

Vanhat punatiiliset rakennukset muodostavat yrityspuiston ytimen. Yrityspuisto on kasvanut niiden ympärille laajaksi kokonaisuudeksi, alueella toimii monipuolisesti eri alojen yrityksiä. (Kuvat Kaisa Mäkinen)

Aluekokonaisuus on rakentunut Siikajokivartta myötäilevän raittimaisen päätien varrelle. Näkyvimpiä rakennuksia alueella ovat vanhat punatiiliset teollisuusrakennukset, höyryvoimala ja tehdasrakennus. Ne hahmottuvat tunnuskuvanomaisina maamerkkirakennuksina. Rakennukset erottuvat hallitsevina myös Siikajoen yli alueelle avautuvassa maisemassa. Jokimaisemaa hallitsee vuonna 1886 rakennettu teräsrakenteinen kaarisilta, joka rakennettiin aikanaan rautatiesillaksi.

Kokonaisuuden rungon muodostavat vanhat teollisuusrakennukset. Vanhimmat edelleen käytössä olevat rakennukset alueella on rakennettu 1850-luvulla. Vanhojen rakennusten merkitystä osana miljöötä tuodaan esille myös Ruukin Yrityspuiston markkinoinnissa: ”Yrityspuisto on rakennettu vahvalle yrittämisen perinteelle, mistä kertoo jo puiston ilme; yrityskylässä on hyödynnetty vanhaa, vuosikymmenten takaista rakentamista, mikä tekee alueesta hyvin persoonallisen ja muista näyttävyydeltäänkin poikkeavan.”⁵¹ Paikan historia ja sen näkyminen yritysympäristössä nähdään vahvuutena ja vetovoimatekijänä. Ulkoinen miljöö ja vanha, osin suojeltu rakennuskanta ovat luoneet alueelle imagon.⁵²

Ruukin yrityspuiston kupeessa sijaitseva Kreivinsaari liittyy vahvasti teollisuusalueen historiaan. Kreivinsaarella on käynnistynyt vuonna 2016 kehittämishanke, jossa Ruukin kyläyhdistyksen tavoitteena on kunnostaa saaresta viihtyisiä yhteinen kohtaamispaikka, kyläläisten olohuone, Siikajoen Helmi. Hanketta rahoittavat Leader ja Siikajoen kunta. Kyläyhdistys on saanut kunnalta käyttöönsä Kreivinsaaren rakennukset piha-alueineen. Alueella järjestetään monenlaisia tapahtumia, kuten kirppistä ja kesäkahvilatoimintaa, kyläkahvit-keskustelutilaisuuksia ja alueen historiaa elävöittäviä kävelykierroksia. Toiminta alueella on tarkoitus vakiinnuttaa ympäri vuotiseksi.⁵³

”Olemme panostaneet tämän alueen kunnostamiseen paljon, emmekä halunneet tästä museoaluetta. Avaamme aluetta yhä enemmän yleisön käyttöön, mutta emme halua tästä kuitenkaan mitään massaturismipaikkaa, jotta kodinomaisuus säilyisi.” (A. Ahlström Osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja Robin Ahlström)⁵⁴

Noormarkun ruukkialue on yksi merkittävimpiä historiallisen rautateollisuuden alueita maassamme. Aluekokonaisuus muodostuu ruukin paja- ja teollisuusrakennuksista sekä työväen asunnoista, ruukin kartanosta ja huviloista sekä niihin liittyneistä puistoalueista.

Noormarkku edustaa vanhinta teollisuusperintöämme ja se on viimeinen Suomeen Ruotsin vallan aikana perustettu rautaruukki. Ruukin alkuperäiskäyttö on loppunut jo sata vuotta sitten, mutta monen muun vanhan teollisuuslaitoksen tapaan sitä ei ole kuitenkaan jätetty ränsistymään toiminnan loppuessa, vaan aluekokonaisuuden omistava Ahlström-yhtiö on vaalinut sitä läpi vuosikymmenien. Yhtiöllä on juurensa

51 <http://ruukinyrityspuisto.fi/esittely> (18.4.2016).

52 20-vuotias Ruukin Yrityspuisto syntyi rohkeudesta (<http://www.raahenseutu.fi/juttuarkisto/?cid=1194905526988>, 18.4.2016).

53 Kreivinsaari herää henkiin. Kaleva 9.5.2016.

4.4. Ahlströmin Noormarkku – kulttuuriympäristö yritystoiminnan voimavarana

Anu Soikkeli

54 Ahlströmin sukutila avaa oviaan yleisölle. <http://yle.fi/uutiset/3-6156290>

55 Jatkuvuutta vahvaan teolliseen osaamiseen ja sijoitustoimintaan. <http://www.ahlstromcapital.com/fi/yritys/historia>
56 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja idylliset ruukkialueet <http://www.ahlstromcapital.com/fi/ahlstr%C3%B6min-ruukit>

Historia

57 Putkonen Lauri, 2011, 3-4; Noormarkun ja ruukin ja Ahlström-yhtiön rakennukset. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=907
58 Näyttävä Noormarkun ruukki. <http://www.ahlstrominruukit.fi/noormarkku/ruukki-info/historia>
59 Näyttävä Noormarkun ruukki. <http://www.ahlstrominruukit.fi/noormarkku/ruukki-info/historia>

Rakennuskokonaisuus ja alue

Ahlströmin suvun vahvassa historiassa ja yrittäjäperinteissä – kyseessä on yksi Suomen merkittävimmistä teollisuussuvuista, jolla on yli 160-vuotinen historia. Tietoisuus tästä ja toimiminen tuon perinnön säilyttämiseksi ohjaa edelleen yhtiön toimintaa.⁵⁵

Konserni on hoitanut omistamiaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaita Noormarkun ja Kauttuan ruukkialueita pitkäjänteisesti ja järjestelmällisesti tehden niissä mittavia kunnostus- ja peruskorjaustöitä, sekä tuottaen rakennushistoriallisia selvityksiä ja matkailua palvelevia julkaisuja. Satakuntaliitto palkitsi A. Ahlström Kiinteistöt Oy:n tästä työstä Satakunta-mitalilla vuonna 2015. Molemmat ruukkialueet ovat merkittäviä nähtävyyksiä Satakunnassa. A. Ahlström Kiinteistöt Oy sai myös marraskuussa 2015 teollisuusperintöpalkinnon sahamuseostaan ja Ahlström Voyage-näyttelystään, joka esittelee Ahlström-yhtiöiden yli 160-vuotista historiaa.⁵⁶ Vuonna 2017 A. Ahlström Kiinteistöt Oy oli kulttuuriperintötyölle omistautuneesta toiminnastaan Suomen ehdokkaana Europa Nostra –palkinnon saajaksi.

Noormarkun kartano Herrgård mainitaan ensimmäinen kerran vuonna 1402. Teollinen tuotanto alkoi vuonna 1747, jolloin Herrgårdin tila sai luvan sahamyllyn perustamiseen Sahakosken rannalle. Toinen saha perustettiin Makkarakoskeen 1753. Sahakosken toiminta päättyi vuonna 1873.⁵⁷

Carl Constantin de Carnall, josta myöhemmin tuli Vaasan läänin maaherra, sai vuonna 1806 privilegion kankivasaran ja ahjon rakentamiseen Ulvilan Makkarakosken länsirannalle Herrgårdin ratsutilan maille. Ruukin kukoistuksen alku liittyy suurliikemies Antti Ahlströmiin, joka osti Noormarkun kartanokokonaisuuden vuonna 1870. Hän aloitti ruukin ja sahan voimakkaan uudistamisen ja laajentamisen. Edellisen omistajan rakentama Makkarakosken saha paloi talvella 1875. Antti Ahlström rakennutti vielä samana vuonna nykyisen sahan, johon hyödynnettiin lopetetun Sahakosken sahan rakennusmateriaalia. Vaikka aikakausi oli jo höyrysahojen alkavaa valtakautta, asennettiin uuden sahan voimanlähteeksi vesipyörä.⁵⁸

Ahlströmin suku rakennutti reilun 60 vuoden ja kolmen sukupolven aikana ruukkialueelle suvulle kolme merkittävää asuinrakennusta eli Isotalon, Havulinna ja Villa Mairean sekä runsaasti muita huomattavia rakennuksia, kuten Pääkonttorin, Klubin, työväenasuntoja ja virkailijahuiloita.⁵⁹

Noormarkun vesisahan teollinen toiminta päättyi 1910-luvulla, raudanjalostus puolestaan vuonna 1920. Sahausta harjoitettiin kotitarveluonteisena aina 1950-luvulle saakka. Noormarkku säilyi kuitenkin A. Ahlström Osakeyhtiön kotipaikkana, ja samalla se säilyi yhtenä maamme merkittävimmistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä. Saha laitteistoi-
neen on nykyisin Ahlström-yhtiön sisäisenä museona.

Ahlströmin Noormarkun ruukkialue muodostuu yli sadasta eri rakennuksesta. Tuotantorakennukset sijaitsevat kallioisen kosken rannoilla siten, että vasarapaja on joen pohjoisrannalla ja saha etelärannalla. Rautaruukin työväenasunnnot sijaitsevat

säännöllisenä ryhmänä pajan koillispuolella. Huomattavia yksittäisiä rakennuksia ovat saha, A. Ahlström Osakeyhtiön pääkonttori (E. Fabritius 1915), Antti Ahlströmin vuosina 1877–1881 rakennuttama Isotalo (Evert Lagerspetz), arkkitehti G.-A. Lindbergin suunnittelema Havulinna (1901) sekä ennen kaikkea vuonna 1939 valmistunut Villa Mairea, joka on eräs arkkitehti Alvar Aallon avainteosista ja yksi 1900-luvun tunnetuimmista huviloista. Rakennus on sijoitettu metsäiseen rinteeseen Noormarkun ruukkialueen laidalle.⁶⁰

Arkkitehti Evert Lagerspetzin suunnittelema päärakennus Isotalo valmistui vuonna 1881. Uusrenessanssityylinen rakennus oli paitsi Antti Ahlströmin ja hänen perheensä asunto myös yrityksen pääkonttori aina vuoteen 1916 asti. Samaan kokonaisuuteen kuuluvat myös pesula- ja saunarakennus sekä posti- ja lennätinkonttorina toiminut rakennus. Pääpiirteissään alkuperäisen asunsa säilyttänyt Isotalo on nykyään Ahlströmin suvun yksityiskäytössä.⁶¹

Antti Ahlströmin leski rakennutti Havulinnaa pojalleen Walter Ahlströmille ja tämän puolisolle. Havulinnaa tuli Isotalon jälkeen Noormarkun seuraava päärakennus. Suunnitelmat laati ruotsalainen arkkitehti Gustaf Adolf Lindberg vuonna 1899. Suurikokoinen tiilihuvila rakennettiin tilaajan toivomusten mukaan englantilaiseen tyyliin, mutta sen torniosassa on myös saksalaista vaikutusta. Rakennuksen kiinteässä sisustuksessa oli sekä kansainvälisen jugendin että kansallisromantiikan piirteitä. Rakennusta on uudistettu myöhemmin, mutta sen ulkoasu ja sisätilat ovat edelleen pääpiirteissään alkuperäisen mukaisia. Valtakunnallisesti arvokas Havulinna, jonka pihapiiriin kuuluu myös mm. paviljonkirakennus ja talonmiehen rakennus, on nykyisin koulutus-, edustus- ja majoituskäytössä.⁶²

Yhtiön pääjohtaja Harry Gullichsen ja hänen vaimonsa Walter Ahlströmin tytär Maire tilasivat vuonna 1937 ystävältään Alvar Aallolta suunnitelmat Villa Maireaa varten. He halusivat luoda vanhaan teollisuusympäristöön uudenlaisen kodin ja taidekokoelman tyyssijan. Rakennuksen arkkitehtuurissa yhdistyvät niin suomalaiset, japanilaiset kuin kansainvälisen funktionalisminkin vaikutteet. Vuonna 1939 valmistunut valtakunnallisesti arvokasta rakennus sijaitsee lähellä edellisen sukupolven Havulinnaa. Villa Mairean julkisivuissa vaihtelevat valkoiset rapatut pinnat sekä korkean ateljeeosan tummaksi sävytetyt ja oleskelutilojen vaaleammat puujulkisivut. Rakennuksen sisätilat puolestaan muodostavat alakerrassa suuria yhtenäisiä tilakokonaisuuksia, joissa taide- teokset ja Artekin kalusteet näyttelevät keskeistä osaa. Kuten muitakin alueen päärakennuksia, myös Villa Maireaa ympäröi huolellisesti suunniteltu ja hoidettu puutarha istutuksineen ja pengerryksineen. Arkkitehtonisesti Suomen merkittävimpiin yksityiskoteihin lukeutuva Villa Mairea kuuluu kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään modernin arkkitehtuurin suomalaisten merkkiteosten joukkoon.⁶³

A. Ahlström Osakeyhtiön jugendsävytteistä klassisismia edustava pääkonttorirakennus on säilynyt alkuperäisessä käytössä ja asussaan. Vuonna 1916 valmistunut kaksikerroksi-

60 Joukio 2010, 7.

61 Putkonen 2011, 5.

62 Putkonen 2011, 7.

63 Putkonen 2011, 10.

nen rakennus on tiiltä ja betonia, klassisistiset julkisivut ovat taidokkaasti piikattua terrastirappausta. Kuparisen vesikaton harjalta kohoaa kuparilla verhottu siro kellotorni. Rakennuksen sisätilat ovat säilyneet poikkeuksellisen hyvin. Kahden kerroksen korkuista jalopuupaneloitua hallia kattaa lasikatto, joka saa valon lanterniinin kautta. Ylimmässä kerroksessa sijaitsee hotellimainen vierashuoneisto. Pääkonttorilla on puistoineen suuri merkitys paitsi osana historiallista ruukkialuetta, myös elinkeino- ja arkkitehtuurihistorian kannalta.⁶⁴

Makkarakosken nykyinen kaksikerroksinen vesisaha valmistui vuonna 1875. Saharakennuksen rakenne on mielenkiintoinen, sillä sen rakenteisiin käytettiin mm. 164 veistettyä juurakkoa. Näin aikaansaatiin joustava rakenne, joka oli hyödyksi, sillä vesipyörän liike aiheutti rakenteille suuria rasituksia. Kantavat rakenteet on yhdistetty taidokkain hirsiliitoksien.⁶⁵

Sahan käyttövoimaksi tuli vuonna 1900 höyry ja lopulta vuonna 1914 sähkö. Vanhan vesirataan paikalle asennettiin 1919 mylly, jonka toiminta jatkui vuoteen 1973. Sahaus loppui jo 1950-luvulla, ja saha museoitiin vuonna 2014. Sahasalin täydellisenä säilynyt varustus on kansainvälisestäkin arvioiden historiallisesti erittäin arvokas vesirataan puuttumisesta huolimatta. Se on teollisuushistoriallinen muistomerkki, joka kertoo teollisuuden ja koko alueen monikerroksellisesta historiasta. A. Ahlström Osakeyhtiö on pitänyt rakennusta kunnossa ja se on alueen vanhimpana tuotantolaitoksena ruukin keskeinen elementti.⁶⁶

Vuonna 1894 valmistunut luonnonkivirakenteinen vasarapaja on yksi harvoista maassamme säilyneistä rautaruukkien pajoista. Siihen liittyy hieman nuorempi hirsinen rautamakasiini. Pajan sisätiloissa on säilynyt kankivasaran lisäksi runsaasti toimintaan liittyneitä koneita ja esineitä. Nykyisin pajassa on vuonna 1997 avattu ja vuonna 2015 laajennettu Ahlström Voyage-näyttely.⁶⁷

Ensimmäinen hirsirakenteinen sähköä tuottava vesivoimalaitos rakennettiin Makkarakoskeen vasarapajan viereen jo vuonna 1896. Se havaittiin pian riittämättömäksi ja vuonna 1910 tilattiin arkkitehtitoimisto Jung & Fabritiuselta piirustukset uutta voimalarakennusta varten. Kaksikerroksinen betoni- ja tiilirakenteinen voimala on vaaleaksi rapattu ja sen räystäät on koristeltu klassisistisin konsolein. Rakennuksen sijoitus kosken suuntaan on poikkeuksellinen, sillä yleensä vesivoimalat rakennettiin rakennusrungoiltaan poikittain virtaa vastaan. Makkarakoskella tulovesikanava johtaa veden voimalan turbiinikammioon. Noormarkun voimala lukeutuu hyvin säilyneine koneistoineen maamme vanhimpiin yhä toimiviin voimalaitoksiin. Vuosien 2004–2005 peruskorjauksen yhteydessä voimalaan hankittiin Ruotsista peruskorjattu generaattori. Vanha generaattori siirrettiin museoituna vasarapajan Ahlström Voyage-näyttelyyn.⁶⁸

Jo 1880-luvulla Isotalon lähelle, suuren makasiinirakennuksen kylkeen rakennettiin vesitorni, josta saatiin vesi Isotalon keittiöön ja navettaan. Torniosassa on nähty muumitalon piirteitä, sen on arveltu jopa toimineen sen esikuvana.⁶⁹

64 Putkonen 2011, 20.

65 Putkonen 2011, 12.

66 Putkonen 2011, 12.

67 Putkonen 2011, 16.

68 Putkonen 2011, 18.

69 Putkonen 2011, 40

Keskeisellä paikalla teollisuusrakennusten läheisyydessä sijaitsee vuonna 1882 rakennettu ruiskuhuone eli paloasema, jonka nykyinen ilme on 1930-luvulta. Sen torni toimii alueella maamerkkinä⁷⁰ samaan tapaan kuin 1800-luvun alussa pystytetty kellotapuli, jonka avulla on ilmoitettu työvälle työajan alkaminen ja päättyminen.⁷¹

Ruukissa pyrittiin omavaraisuuteen paitsi sähkön myös ruuantuotannossa. Kasvimailta saatiin omiin tarpeisiin kaikki tarpeelliset kasvikset, juurekset ja vihannekset ja kasvihuoneiden tuotteita myytiin myös Porin kauppahallissa.⁷² Alueella on aina ollut maanviljelystä ja karjanhoitoa. Tähän toimintaan liittyneet rakennukset ovat edelleen alueella, esimerkiksi puinen navetta vuodelta 1878. Kun kivirakenteinen navetta myöhemmin valmistui, toimi vanha rakennus tallina, autotalina ja vaunuvarajana. Nykyisin se on alueen kiinteistönhoidon käytössä.⁷³ Kivirakenteinen vuonna 1901 valmistunut navetta puolestaan toimii nykyisin hevostallina.⁷⁴ Erilaisia varastorakennuksia, suuleja, alueella on useita. Ne sijaitsevat edelleen pääosin peltoaukeiden laidoilla, laidunmaiseman keskellä. Suulien nimet kertovat niiden käytöstä: omenasuuli, pyykkisuuli, hirvisuuli.

Ruukilla oli Noormarkun kartanolta periytynyt oikeus viinanpolttoon. Säilynyt viinanpolttimo on 1800-luvun loppupuolelta. Alkuperäistoiminnan loputtua rakennuksessa toimi pesula ja sauna. Rakennus yhdistyy joen vastakkaisella rannalla sijaitsevaan pääkonttoriin puusillan välityksellä.⁷⁵ Erilaisia siltoja ja patosiltoja alueella on lukuisia. Niiden tarve on kummunnut ruukin ja sahan rakennusten sijoittumisesta molemmiin puolin Noormarkunjokea. Näillä silloilla on keskeinen asema jokirannan kulttuurimaisemassa. Siltoja on ylläpidetty ja vaalittu aivan kuten alueen rakennuksiakin.⁷⁶

Noormarkun ruukin alueella on runsaasti eri-ikäisiä puisia asuinrakennuksia, jotka ovat osa tätä valtakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä. Erityisesti 1800-luvun asuinrakennuksia ja niiden muodostamia pihapiirejä talousrakennuksineen, kellareineen ja saunoineen on hyvin runsaasti, esimerkiksi Kymppi, Kuskila, Hilmala, Emmala, Kallela, Ilola, Toivola, Lepola, Seppälä, Rantala, Haapala, Olinmäki, Hattula, Latomaa, Kärppälä, Tuulensuu jne.⁷⁷

Vanhimpiin alueen asuinrakennuksiin kuuluu 1700-luvulla rakennettu Uoti, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen 1700–1800-lukujen vaihteessa, sekä 1800-luvulla rakennettu Uotila. Pihapiirin ulkorakennus rakennettiin Maire Gullichsenin vuonna 1961 perustaman Noormarkun Käsityöt-yrityksen käyttöön. Uotin talo toimi yrityksen myymälänä. Nykyisin Uotin tiloissa toimii Satakunnan käsityö- ja taide-teollisuusyhdistyksen ylläpitämä Taitokeskus Noormarkku.⁷⁸

Makkarakosken uuden sahan vieressä sijaitsee vuonna 1866 rakennettu konttori- ja asuinrakennus Sahala. Pääkonttorin rakennustyötä puolestaan seurasi ylempien toimihenkilöiden asuintalojen rakentaminen. Samalla suunniteltiin myös kaksi symmetristä virkailijataloa Villa Ett ja Villa Två, joiden suunnittelusta vastasivat arkkitehtiveljet Valter ja Ivar Thomé vuosina 1916–17. Ne ovat kaksikerroksisia, hirsirunkoisia ra-

70 Putkonen 2011, 60.

71 Putkonen 2011, 43.

72 <http://www.pienois.fi/noormarkun-ruukki.html>

73 Putkonen 2011, 42.

74 Putkonen 2011, 64.

75 Putkonen 2011, 35.

76 Putkonen 2011, 99.

77 Putkonen 2011, passim.

78 Putkonen 2011, 33.

kennuksia, joissa on tiilikatteinen mansardikatto. Rakennuksiin liittyvät tiilipilaripergolat ja klassisistinen ulkorakennus, joka on Karl Lindahlin vuonna 1923 suunnittelema. Klassisistiset rakennukset ovat olennainen osa pääkonttorin aksiaalisommitelmaa. Vaikka virkailijataloja on ajan mittaan korjattu, on niiden alkuperäinen asu hyvin säilynyt.⁷⁹

Ruukin työväestön asumisesta pidettiin huolta toiminnan alkuajoista lähtien. Mielenkiintoisen osasensa muodostavat Elias ja Martti Paalasen suunnittelemat Sosiaaliministeriön tyyppitalot vuodelta 1923, jotka alueelle rakennettiin vuosina 1925–28. Tavoitteena oli sovittaa rakennukset maailmansodan aikana valittuun klassisistiseen linjaan erityisesti virkailijoiden rakennusten osalta.⁸⁰ Yhtiön maataloustyöntekijöille vuonna 1946 rakennetut tyyppitalot puolestaan perustuvat Alvar Aallon toimistossa suunniteltuun AA-tyyppitaloon.⁸¹

Paikallistoiminnan tukemisella on yhtiössä pitkät perinteet. Noormarkun sairaala valmistui vuonna 1912 Antti Ahlströmin vaimon Eva Ahlströmin lahjoitusten turvin. 1930-luvulla Ahlström-yhtiö avusti myös kansalaissodassa tuhoutuneen Noormarkun vanhan puukirkon tilalle kohonneen kivikirkon rakentamista.⁸²

Noormarkun vapaapalokunta rakennutti 1900-luvun alussa seuratalon yhtiön myötävaikutuksella. Rakennus valmistui vuonna 1907, ja siinä toimi VPK:n lisäksi myös suojeluskunta ja nuorisoseura. Yhtiö osti rakennuksen runsas kymmenen vuotta myöhemmin ja muutti rakennuksen yhtiön kerhotiloiksi 1920-luvulla. Nykyisin virkailijakerho toimii kokous-, juhla- ja ravintolatilana.⁸³

Antti Ahlström perusti työntekijöiden lapsille kansakoulun 1870-luvun alussa. Koululla oli tärkeä merkitys teollisuusyhdyksunnan patriarkaalisten sivistyspyrkimysten ilmentymänä. Koulukäytön loppumisen jälkeen rakennuksessa on toiminut päiväkot.⁸⁴

Alueen ja sen rakennusten nykyinen käyttö ja palvelut

Noormarkun ruukin alue palveli pitkään lähinnä suvun ja yhtiön tarpeita. Kun Ahlström-yhtiö vuonna 2001 jakautui kolmeksi eri yhtiöksi, suurin teollisuusyritys eriytyi muusta toiminnasta ja melkein kaikki sen toiminnot keskittyivät ulkomaille. Näin Ruukin alue hiljeni. Tällöin yhtiö ja suku päättivät, että alueesta ei tehdä museota, vaan se säilyy elävänä ruukkialueena. Samalla tehtiin päätös avata alue ulkopuolisille, ja alueelle on kehitetty palveluita erilaisille asiakasryhmille.⁸⁵

A. Ahlström on pitänyt kiinni perinteistä, vaikka Noormarkun saha ei ole ollut toiminnassa vuosikymmeniin. Ruukkialueella on edelleen yrityksen pääkonttori. Vaikka alue on yksityisomistuksessa, voivat vierailijat käydä, yöpyä, kokoustaa ja syödä siellä. Rakennuksia on entisöity ja muutettu majoitustiloiksi. Huomattava osa rakennuksista toimii edelleen yhtiön vieras- tms. käytössä. Osa rakennuksista on edelleen vain suvun käytössä, mutta esimerkiksi Alvar Aallon suunnittelemaan Villa Maireaan ja sen taidekokoelmaan on mahdollisuus tutustua opastetuilla kierroksilla.

Johtajien asumuksia täydentävät yhtiön työväelle ja virkailijoille rakennetut asuinalueet. Osa ruukin vanhoista työväen

79 Putkonen 2011, 23.

80 Putkonen 2011, 29.

81 Putkonen 2011, 63.

82 <http://www.satakunta.fi/ahlstr%C3%B6m-kulttuuri-tekoja-noormarkussa-ja-kauttualla>

83 Putkonen 2011, 25.

84 Putkonen 2011, 95.

85 <http://www.satakunta.fi/ahlstr%C3%B6m-kulttuuri-tekoja-noormarkussa-ja-kauttualla>

asunnoista on vuokrattu asuinkäyttöön, vuokralaisia on nykyisin kaikkiaan yli 50. Näistä rakennuksista huolehtiminen on paitsi vuokralaisten myös suvun ja yhtiön tahto.⁸⁶

Kartanoelämään ja Ahlströmin suvun historiaan pääsee tutustumaan syvemmin Ahlström Voyage-näyttelyssä, joka kertoo perheyriksen historiasta ja elämästä lähes 160 vuoden ajalta. Se on sijoitettu vanhan pajarakennuksen yläkertaan. Pajan takana virtaavan Makkarajoen vesivoimala on edelleen käytössä, sillä Ahlströmin tilalla pyritään omavaraisuuteen. Sähköä saadaan vesivoiman lisäksi aurinkovoimasta, lämmitysenergia puolestaan hakkeesta.⁸⁷

Ekologisuus näkyy tilalla myös ruokatarjonnassa. Siihen kuuluu mahdollisimman paljon paikallisia raaka-aineita. Niinpä Noormarkun ruukkialue on hyvä vaihtoehto ekomat-kailusta kiinnostuneille. Alueella pääsee opastetusti ratsastamaan, melomaan ja jopa metsästämään. Alueen ympärillä kulkevat myös laajat retkeilyreitit, mikä tarjoaa hyvät puitteet luontomat-kailulle.

Yhtiön järjestämän opastetun Kulttuurikierroksen aikana ruukkialueella tutustutaan oppaan johdolla sekä taidekoti Villa Maireaan että A. Ahlström Osakeyhtiön näyttelytilaan Ahlström Voyageen. Opastetun kävelykierroksen aikana on mahdollisuus tutustua ruukkialueeseen kokonaisuudessaan. Kierrokseen sisältyy myös ruokailu ruukin alueella, vanhassa Klubi-talossa, jossa yleensä järjestetään kokouksia ja juhlia, mm. häitä. Henkilökunta huolehtii järjestelyistä alusta loppuun, koristeluista alkaen. Paikallinen floristi vastaa kukkasomistuksista. Ravintola suosii erityisesti lähiruokaa. Riistä hankitaan Ahlströmin omista metsistä mahdollisuuksien mukaan, kalat nostetaan lähivesistöistä, sienet sekä marjat Satakunnan metsistä.⁸⁸

Pienempiä ravintola- ja coctailtilaisuuksia varten alueella on lisäksi muita soveltuvia rakennuksia. Villa Ett, joka aikoinaan oli ruukin johtajan asunto, toimii nykyisin kokous- ja juhlatilana, sen alakerrassa on puolestaan tilauskahvila Café Strömfors. Vanha päärakennus Havulinna on paitsi Ahlströmin suvun myös yritysten edustuskäytössä. Rakennusta markkinoidaan esimerkiksi majoituksen ja illalliset sisältäviin metsästystapahtumiin. Juhltilojen lisäksi alueella on monta vaihtoehtoa majoittumiseen, mm. kolme vierastaloa Vainiola, Kultala ja Sahala sekä Liiteri-sviitti.⁸⁹

Noormarkun ruukkialue on kehittynyt ja sitä on kehitetty monipuoliseksi asukkaita, paikallisia toimijoita ja matkailua hyödyttäväksi alueeksi. Samalla se on profiloitunut A. Ahlström yhtiötä yritykseksi, jolla on pitkä ja vakaa historia ja vahva kehittyvä rooli yritystoiminnassa. Alueen arvojen säilyttäminen on ollut kaikkien toimijoiden etu. Alueen rooli valtakunnallisena arvokkaana teollisuus- ja kulttuurihistoriallisena kohteena, joissa on lukuisia suojeltuja rakennuksia, on ollut kehittämisen lähtökohta. Rakennussuojelua ei ole pidetty negatiivisena tai toimintaa vaikeuttavana asiana alueen kehittämisessä. Rakennuskannan kunnossapidosta on huolehdittu ja alue on säilynyt elinvoimaisena niin toiminnallisesti kuin

86 <http://www.satakunta.fi/ahlstr%C3%B6m-kulttuuritekoja-noormarkussa-ja-kauttualla> 87 <http://www.mondo.fi/blogi/mari-pasula/kartanoelamaa-noormarkussa>

88 <http://www.ahlstrominruukit.fi/noormarkku/hotelli/havulinna>

89 <http://www.ahlstrominruukit.fi/noormarkku/hotelli/havulinna>

Menestyksen salaisuus?

taloudellisestikin, vaikka sen kehittämistä on tehty suojelun ehdoilla. Alueen elinvoimaisuus on puolestaan ollut suojeluarvoja vaaliva tekijä – suojelu on ymmärretty aluekokonaisuuden ainutlaatuisuuden ja elinvoimaisuuden turvaavana tekijänä ja toisaalta – alueen elinvoimaisuus on mahdollistanut onnistuneen suojelun.

Noormarkun Makkarakoski nykyisin. Kuvassa oikealla sijaitseva vesivoimalaitos korjattiin vuonna 2004 ja on edelleen käytössä. Vasemmalla Makkarakosken sahämuseo. (Kuva Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Noormarkun ruukki vuonna 1973 otetussa ilmakuvassa. (Kuva A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Makkarakosken sahämuseon interiööriä. Alkuperäinen esineistö on huolellisesti inventoitu, puhdistettu ja asetettu alkuperäisille paikoilleen. (Kuva Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Ahlström Voyage näyttely on sijoitettu kunnostettuun vasarapajaan. (Kuvat Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Vuonna 1916 valmistunut pääkonttori toimii edelleen A. Ahlström Kiinteistöt Oy:n pääkonttorina. (Kuva Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Arkkitehti G. A. Lindbergin vuonna 1901 suunnittelema Havulinna on järjestyksessään alueen toinen päärakennus. (Kuva Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Alvar Aallon suunnittelema Villa Mairea valmistui vuonna 1939 ja on suosittu matkailukohde. (Kuva Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

Villa Ett on nykyisin monikäyttöinen juhla- ja kokousrakennus. (Kuvat Tiina Rajala, A. Ahlström Kiinteistöt Oy)

5. Vanhat rakennukset yrityskäytössä

Vanhojen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten säilymistä edistää parhaiten niiden säilyminen käytössä. Esimerkkeinä esiteltävissä kohteissa tyhjiilleen jääneet tai vajaa-käytössä olleet vanhat rakennukset ja miljöökokonaisuudet on nähty omaleimaisina ja houkuttelevina potentiaalisina toimitiloina yrityksille. Tarkastelussa on mukana myös kohteita, joissa vanhat rakennukset tai miljöökokonaisuudet on otettu käyttöön julkisiksi tiloiksi tai yhteisölliseen toimintaan.

Esimerkkikohteissa korjaaminen ja käyttötarkoituksen muutos on toteutettu rakennusten ehdoilla, niille tyypilliset ominaispiirteet säilyttäen. Vanhoille, historiaa nähneille rakennuksille ominaisten erityispiirteiden, rakennusten menneisyydestä kertovien materiaalien ja yksityiskohtien sekä aikojen kuluessa syntyneen kerroksellisuuden säilyttäminen tukee parhaiten rakennusten elämysarvojen säilymistä. Se, että historia on rakennuksissa läsnä, nähdään useimmiten vahvana vetovoimatekijänä, mikä näkyy selvästi myös esitel-lyissä esimerkkikohteissa.

Tulevina vuosina on tiedossa hallinnollisia uudistuksia, joiden seurauksena kuntien omistuksessa olevia rakennuksia tulee mitä todennäköisimmin jäämään vaille käyttöä. Yhtenä tavoitteena tässä selvityksessä on antaa esimerkkien avulla apua ja ideoita rakennusten hyödyntämisestä mm. yrityskäytössä tai julkisessa käytössä.

5.1. Taitokortteli – käsityöläiskortteli Joensuun sydämessä

”Joensuun keskustan sydämessä, miltei torinlaidalta, voi astua yllättäen idylliseen ja iloiseen maailmaan. Taitokorttelin puutalomiljöö tuo tuulahduksen menneistä ajoista ja paljon raikasta nykykäsityön tekemisen intoa. Vanhat puutalot ja niiden piha-piiri ovat täynnä ihania käsityöputiikkeja, tasokkaita näyttely-jä, ja tunnelmallisia tapahtumia ympäri vuoden. Ja viehättävä kahvila tarjoaa toinen toistaan herkullisempia ja paikan päällä leivottuja leivonnaisia, salaatteja ja virkistäviä juomia. Kokonaisuus henkii luomisen iloa ja karjalaista vieraanvaraisuutta. Kaupunkilaisten rakastama puutalokortteli kertoo mielellään aidon tarinan menneisyyden kauppiaista. Sen kuulee natisevissa latioissa, kopisevalla mukulakivipihalla, kangaspuiden paukkeessa ja ihastuneissa huudahduksissa putiikeissa, näytte-lyissä, tapahtumissa kesällä ja talvella.”⁹⁰

Taitokortteli sijaitsee Joensuun kaupungin keskustassa Pie-lisjoen rannalla. Se on merkittävin osa Joensuun keskustan viimeisestä puutaloalueesta.⁹¹ Kokonaisuus on monipuolinen käsityön ammattilaisten ja harrastajien keskus, kaupunkilais-ten suosima kulttuurikeskus ja ajanviettopaikka ja merkittä-vä matkailukohde. Taitokorttelissa käy vuosittain yli 100 000 asiakasta. Vahvoja vetovoimatekijöitä Taitokorttelissa ovat sijainti keskeisellä paikalla kaupungin keskustassa, viihtyisä ympäristö, vanhan puutalokorttelin omaleimainen tunnelma, monipuoliset palvelut ja tapahtumat sekä paikalliset tuotteet. Taitokortteli kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen raken-nettuun kulttuuriympäristökokonaisuuteen Joensuun ranta-puistovyöhyke.

Taitokorttelin muodostavat kauppaneuvos Mustosen ja

⁹⁰ http://taitokortteli.fi/w/?lang=fi&page_id=36 (15.8.2016).

⁹¹ Eläköön rakennus! 2013, 40.

kauppaneuvos Parviaisen perheilleen rakennuttamat puutalot sekä sisäpihalla sijaitsevat tiilitalo ja piha-aitta. Mustosen talo on valmistunut vuonna 1870. Alun perin vuonna 1886 rakennettu Parviaisen talo on siirretty paikalle naapurikorttelista 1970-luvun lopulla. Tiilitalo on rakennettu alun perin autotalli- ja varastorakennukseksi vuonna 1931. Vuonna 1913 rakennettu piha-aitta on siirretty Taitokortteliin uudisrakennuksen tieltä vuonna 2007. Osan Taitokorttelia muodostaa Surakan piha, jota rajaavat vuonna 1850 valmistunut Surakan talo, Surakan lato ja 1880-luvulla rakennettu Surakan aitta sekä vuonna 1861 valmistunut Piironen talo.

Alkujaan asuinkäyttöön suunnitellut Mustosen ja Parviaisen talot ovat historiansa aikana toimineet useissa erilaisissa käyttötarkoituksissa. Mustosen taloa asutti 1870-luvulla kauppiasperhe ja heidän palvelusväkensä. Vuosina 1877–1914 rakennus toimi kaupungintalona. Aikojen mittaan rakennuksessa toimivat mm. maistraatti, raastupa, kaupunginvaltuusto, rahatoimikamari, tyttökoulu, tullikamari, Suomen Pankki, Joensuun posti- ja lennätinkonttori, Pohjois-Karjalan lääninhallitus, Joensuun Energialaitoksen toimisto, Joensuun Laulujuhlien toimitilat ja kaupungin tekninen virasto. 1980-luvun puolivälissä rakennus korjattiin Joensuun kaupungin toimesta matkailun ja kulttuurin toimistokäyttöön. Tuolloin 1960-luvulla sisätiloiltaan täysin uudistettu rakennus palautettiin mahdollisimman lähelle alkuperäistä asuaan. Parviaisen talo purettiin alkuperäiseltä paikaltaan uudisrakennuksen tieltä vuonna 1977 ja rakennettiin uudelleen nykyiselle paikalleen, osittain uusista materiaaleista, vuonna 1979. Sen jälkeen rakennus oli mm. Joensuun kaupungin virastojen ja toimistojen käytössä. Tiilitalo palveli 1950-luvun taitteessa mm. postilaitoksen varastona ja autotallina sekä Itä-Suomen Seminaarin väliaikaisena puutyöluokkana. Ennen korjaamista Taitokorttelin käyttöön rakennus oli purku-uhan alla.⁹²

Käsityökorttelin idean toteuttaminen alkoi vuonna 2004 Taito Pohjois-Karjala ry:n (tuolloin vielä Pohjois-Karjalan käsi- ja taideteollisuus ry) toimesta. Idean pohjalta perustettiin hanke, jonka tavoitteena oli perustaa Joensuun ydinkeskustaan toiminnallinen ja jatkuvasti kehittyvä kulttuurimatkailukohde – paikka, jossa käsityöneuvonta, taide, kulttuuri ja käsityöhön liittyvä yritys- ja liiketoiminta voisivat kohdata matkailun. Hankkeen päämääränä oli palvelujen tarjoaminen sekä alan harrastajille, yrittäjille että matkailijoille. Tavoitteena oli myös käsityön arvostuksen nostaminen elinkeinona ja henkistä hyvinvointia tuottavana harrasteena.⁹³

Taitokortteli avattiin toukokuussa 2006. Tiloihin sijoittui käsityökorttelin henkeen sopivia käsityöyrityksiä, taiteen tekijöitä ja järjestöjä. Rakennuksissa on nykyään pieniä käsityöputiikkeja ja näyttelytiloja sekä kahvila- ja ravintolatiloja. Taitokeskuksen tiloissa esitellään käsityötaitoja ja järjestetään käsityökurseja ja -kerhoja. Korttelialueella järjestetään erilaisia tapahtumia ympäri vuoden, kuten Wanhan kaupungin päivän markkinat, Lasten käsityökarnevaalit, Joen yö -kaupunkifestivaalin tapahtumia ja Joulukylä. Parviaisen talossa toimii Perheentalo, jossa toimii mm. Pelastakaa lapset ry. Ta-

92 Taitokortteli, 17–27.

93 Taitokortteli, 11–13.

lossa järjestetään kerhoja ja vertaistoimintaa lapsille ja lapsiperheille.

Kauppias Aleksei Piironen rakennuttama Piironen talo on Joensuun vanhimpia puutaloja. Rakennusta on laajennettu useaan otteeseen 1920- ja 1930-luvuilla. Talossa ovat aikojen mittaan toimineet mm. Joensuun Rautakauppa, huonekaluliike Surakka, taidegalleria, taide- ja kehysliike, valokuvagalleria ja Unicef. Suvantosillan suunnitelmien vuoksi tontti oli rakennuskiellossa 1950-luvulta 2000-luvulle saakka. Vuonna 2007 rakennus oli osittain tyhjillään ja huonossa kunnossa. Silloinen omistaja kommentoi tilannetta: *”Varmaan tulisi edullisemmaksi, jos talon purkaisi ja rakentaisi uuden. En halua olla hävittämässä palaa, joka sisältää näin arvokasta kaupungin historiaa.”* Rakennukseen päädyttiin tekemään mittava peruskorjaus. Nykyään rakennuksessa on yritys- ja myymälätiloja. Se on olennainen ja arvostettu osa Taitokorttelin vanhojen puurakennusten kokonaisuutta.⁹⁴

Taitokortteli on komea esimerkki vanhojen rakennusten hyödyntämisestä yrityskäytössä. Se on omaleimaisena ja viihtyisenä alueena sekä kaupunkilaisten että matkailijoiden tuntema ja suosima vierailukohde.

94 <http://www.karjalainen.fi/kokojuttutilaus/item/39972-piironen-talo> (16.8.2016).

Mustosen, Parviaisen, Surakan ja Piironen talot, tiilitalo, piha-aitta ja Surakan aitta ja lato rajaavat korttelin sisälle piha-alueita, joilla on oma ainutlaatuinen tunnelmansa. (Kuvat Kaisa Mäkinieni)

Mustosen talossa toimii vanhoista ajoista muistuttavaan tyyliin sisustettu Kauppaneuvoksen kahvila. (Kuvat Kaisa Mäkinie)mi)

Kesäaikana Taitokorttelin sisäpihalla toimii lasten ja lapsiperheiden käytössä oleva polkuautopiha. Pihalle avautuvat aittarakennuksessa sijaitsevat pienet putiikit ja näyttelytilat. (Kuva Kaisa Mäkinie)mi)

Piiroisen talossa sijaitsevassa myymälässä myydään paikallisia tuotteita. (Kuva Kaisa Mäkinie)mi)

5.2. Teurastamo – teurastuslaitoksesta kaupunki- ja ruokakulttuurin keskuukseksi

”Teurastamo on Helsingin ruokakulttuurin sydän ja kaupunkilaisten oma olohuone itäisessä kantakaupungissa Kalasataman kainalossa. Teurastamolla on oma tunnelmansa: se on rohkea, toiminnallinen, keskeneräinen ja höystetty tekemisen meinillä.”⁹⁵

Teurastamo sijaitsee Helsingissä Sörnäisissä Kalasataman kupeessa. Entinen Helsingin kaupungin teurastuslaitos on muuttunut kaikille avoimeksi kaupunki- ja ruokakulttuurin keskuukseksi. Alue avattiin kaupunkilaisille, matkailijoille ja yrittäjävetoiselle toiminnalle syksyllä 2012. Aikaisemmin suljetusta alueesta on muodostunut tunnelmaltaan erityinen ja identiteetiltään vahva kaupunkilaisten yhteinen paikka.

Teurastamon punatiiliset rakennukset on rakennettu vuonna 1933 Helsingin kaupungin teurastuslaitoksen tarpeisiin. 1990-luvulla rakennuksissa toimi mm. lihaleikkaamo, leipomoita sekä kukka-alan yrityksiä. Vuonna 2012 teurastamon alueelle perustettiin ravintolakeskittymä. Teurastamon tiloihin etsittiin tarjouskilpailulla yrittäjiä, jotka halusivat olla mukana luomassa ”uuden kaupunkikulttuurin kultakautta”. Teurastamon tarjouskilpailussa painotettiin enemmän persoonallisia ideoita kuin tarjottua vuokrasummaa. Alueelle haluttiin ennemmin rosoista, pientä ja sympaattista, kuin suurta ja ennalta arvattavaa. Teurastuslaitoksen tarpeisiin rakennetut tilat remontoitiin ravintoloiksi, toiminta- ja tapahtumatiloi-ksi sekä myymälöiksi. Tavoitteena oli kehittää jatkossa aluetta jatkeeksi kaupungin muille kulttuuritiloille kuten Kaapelitehtaal-
le, Korjaamolle ja Suvilahdelle.⁹⁶

Teurastamon avaaminen yrittäjille ja kaupunkilaisille on Helsingin kaupungin hanke. Teurastamon tiloja kehittää ja vuokraa Helsingin Tukkutori, Helsingin kaupungin virasto, jonka tehtävänä on varmistaa kukka- ja elintarvikealan Pk-yritysten toimintamahdollisuudet pääkaupunkiseudulla. Tukktorilla sijaitsee noin 130 vihannes-, hedelmä-, kala- ja lihatukkaa sekä elintarvikkeita valmistavaa tuotantolaitosta, jotka palvelevat pääkaupunkiseudun ravintoloita ja kauppiaita.⁹⁷

Teurastamosta on muodostunut monimuotoinen kaikkien kaupunkilaisten yhteinen alue. Siellä toimii vuonna 2016 noin tusinan verran aktiivisia yrittäjiä. Alueella on mm. ravintoloita, pastahedä, tislamo ja kahvipaahdimo. Toimijat yhdessä muodostavat Teurastamon. Alueen keskuksena on kaupunkilaisten vapaassa ympärivuotisessa käytössä oleva oma olohuone ja takapiha: piha ja grilli, pyöränkorjauspiste, säkkipiljely-alue sekä vuokrattava sauna. Teurastamon pihalla järjestetään myös monenlaisia ilmaistapahtumia. Pihalla on tähän mennessä ollut mm. maalaistentoreja, kaupunkiviljelijöitä, luiste-
lijoita jääkentällä, katusoittajia, ruokarekkoja, tulennielijöitä, poneja, muotinäytösmaaleja sekä ennustajia.⁹⁸

Teurastamon rakennuksissa on säilytetty vanhoille teollisuusrakennuksille tyypillinen rouhea ilme. Rakennukset ovat suojeltuja, ja tavoitteena on ollut ottaa ne uusiokäyttöön ilman suuria muutoksia. Tämä näkyy alueella etuna: paikan historia luo alueelle ominaisen, omaleimaisen, sen muista erottavan tunnelman.

⁹⁵ <http://fiksukalasatama.fi/teurastamo-ruokakulttuurin-sydän/> (16.5.2016).

⁹⁶ <http://www.kauppalehti.fi/uutiset/helsingin-teurastamon-ravintolakeskittyma-saa-uusia-tulokkaita/HvfkZgJw> (16.5.2016).

⁹⁷ <http://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama/palvelut/suvilahti-ja-teurastamo-palvelevat> (16.5.2016).

⁹⁸ <http://teurastamo.com/> (16.5.2016).

”Teurastamo haluaa olla tulevaisuuteen katsovien tekijöiden ja uteliaiden ihmisten kohtaamispaikka. Alue tavoittelee edelläkävijyyttä resurssien hyödyntämisessä. ”Teurastamo voisi toimia uusilla tavoilla kulttuurin ja teknologian rajapinnassa”, visioi Teurastamon yrittäjien puheenjohtaja Matti Santala. Teurastamon ytimessä on monenlainen tekeminen ja kokeminen. Se aikoo olla jatkossakin avoin kaikille kaupunkilaisille ”ikään ja tyyliin katsomatta”. Teurastamolla halutaan kaikkien tuntevan olonsa tervetulleeksi.”⁹⁹

99 <http://fiksukalasatama.fi/teurastamo-ruokakulttuurin-sydan/> (16.5.2016).

Teurastamon piha toimii kaupunkilaisten yhteisenä oleskelualueena. (Kuva Crista Toivola)

Tornikellorakennuksen sisätiloissa on säilynyt teollisuusrakennukselle vanhastaan ominainen tunnelma, mikä tekee tilasta omaleimaisen. (Kuva Kaisa Mäkinie)

5.3. Kulttuurikeskus Vanha Paukku – patruunatehtaasta kulttuurikeskukseksi

”Valtion Patruunatehdas perustettiin Lapualle vuonna 1923 eduskunnan päätöksellä. Syntyi tehdasalue, joka toimi merkittävänä työnantajana ja oli osa maamme historiaa. Tänä päivänä Vanha Paukku on monipuolinen kulttuurikeskus, joka toimii kaupunkilaisten olohuoneena ja se tarjoaa myös satunnaiselle kävijälle nähtävää ja koettavaa monilta kulttuurin osa-alueilta.”¹⁰⁰

Kulttuurikeskus Vanha Paukku sijaitsee Lapuan keskustassa Lapuanjoen varrella Lapuan patruunatehtaan entisissä, 1920-luvulta peräisin olevissa tehdasrakennuksissa. Kohde on mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten vanhoja teollisuusrakennuksia on hyödynnetty kulttuurin ja yritysten käytössä, monipuolisena toisiaan tukevien toimintojen ja palveluiden muodostamana kokonaisuutena. Lapuan Patruunatehdas on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö.

Valtion patruunatehdas perustettiin Lapualle eduskunnan päätöksellä vuonna 1923. Nuorelle vasta itsenäistyneelle Suomelle oman puolustustarviketeollisuuden alkuunpano oli keskeinen turvallisuuspoliittinen kysymys. Muutaman vuoden kuluessa tehtaan tuotanto nousi 10 miljoonaan patruunaan vuodessa. Sotavuosina tehtaan toiminnan tehokkuus ja jatkuvuus olivat sodankäynnin kannalta ratkaisevan tärkeitä. Talvisodan aikana tehtaan työntekijämäärä nousi tuhanteen. Vuoden 1941 tuotanto oli noin 97 miljoonaa patruunayksikköä. Sotien jälkeen tehtaassa valmistettiin mm. pienoiskiväärin patruunoita, voimansiirtoketjuja, mäännäntappeja, onteloniittejä, polkupyörien polkimia sekä urheilu- ja metsästyspatruunoita. Tehdas muistetaan myös vuonna 1976 tapahtuneesta pohjanallilataamon räjähdyksestä, jossa kuoli 40 ja loukkaantui 60 tehtaan työntekijää. Onnettomuuden jälkeen toimintoja alettiin vähitellen siirtää pois Lapuan keskustasta. Valtion patruunatehdas, vuodesta 1955 lähtien Lapuan Patruunatehdas, oli toiminnassa vuoteen 1995 saakka.¹⁰¹

Tehtaan toiminnan loputtua Lapuan kaupunki osti tyhjilleen jääneet tehdaskiinteistöt. Alue päätettiin muuttaa kulttuuri- ja yrityskeskukseksi. Tehdas oli ollut pitkään puolustusministeriön omistama ja suljettu alue. Nyt vanha tehdasalue muutettiin kaikille avoimeksi kaupunkilaisten olohuoneeksi. Alueella toimii kaupungin kirjaston ja kulttuuritoimen lisäksi musiikki- ja kansalaisopistot, tehtaanmyymälöitä, eri alojen yrityksiä ja yhdistyksiä, teatteri, kuntosali, elokuvateatteri ja lounaskahvila. Lapuanjoella liikennöivällä jokilaivalla on kotilaituri Vanhan Paukun rannassa. Alueella järjestetään vuosittain useita paikan henkeen ja identiteettiin tukeutuvia kulttuuritapahtumia. Aluetta kehitetään koko ajan ja vielä entisöimättömiä rakennuksia laitetaan vähitellen kuntoon eri käyttötarkoituksia varten.

Alkuperäiset Patruunatehtaan rakennukset ovat suojeltuja kohteita ja henkivät näin edelleen tehdasaikojen tunnelmaa ja ”Paukun henkeä”. Suuria julkisivumuutoksia on pyritty välttämään. Sisätiloissa vanhojen tehdassalien tunnelma on säilytetty. Patruunatehtaan alueen vanhin rakennus, punatiilinen kolmikerroksinen Iso Tehdas, on rakennettu alun perin pape-

¹⁰⁰ <http://www.vanhapaukku.fi/historia> (24.5.2016).

¹⁰¹ <http://www.vanhapaukku.fi/historia> (18.5.2016).

ritehtaaksi vuonna 1918. Rakennus edustaa 1920-luvun pelkistetyä klassistista tehdasrakennusperinnettä. Myöhemmin rakennetussa lisäsiivessä on myös funktionalismin vaikutteita. Iso Tehdas ja sen ympärillä olevat punatiilirakennukset kuuluvat miljööltään Vanhan Paukun arvokkaimpaan alueeseen. Entinen kaasulaitoksen ja pajan rakennus toimii nykyään patruunatehtaan räjähdysonnettomuuden muistokappelinä.

Vanhan Paukun alueen keskuksena erottuu siniseksi maalattu muistokappeli. (Kuva Kaisa Mäkinie)

Vanhojen rakennusten väliin rajautuu eri muotoisia ja kokoisia aukioita. (Kuva Kaisa Savela)

Vanhan Paukun alueella punatiiliset vanhat tehdasrakennukset muodostavat omaleimaisen ja viehättävän miljöökokonaisuuden. Alueen sisäisenä maamerkkirakennuksena erottuu korkea ja kapea, muista rakennuksista poiketen siniseksi maalattu muistokappeli. Alue on myös tilallisesti mielenkiintoinen ja vaihteleva: rakennukset rajaavat väleihinsä erikokoisia katu- ja aukiotiloja. Piha- ja katualueet on viimeistelty valaisimilla ja kiveyksillä, mikä antaa huolitellun vaikutelman.

Lapuan Vanha Paukku on hieno esimerkki historiallisen kerroksellisuuden merkityksestä osana miljöötä. Paikan teollinen historia on edelleen kaikkialla läsnä. Se on olennainen osa alueen identiteettiä ja luo alueelle omanlaisensa tunnelman. Historia näyttäytyy alueella paitsi vanhoina rakennuksina, myös paikalle jätettyinä teollisen toiminnan jälkinä, kuten koneina ja laitteina. Rakennusten käyttötarkoituksen muutokset on toteutettu niiden henkeen hyvin sopivalla tavalla, teollisuusrakennuksille ominainen rouheus on säilytetty. Esimerkiksi Isossa Tehtaassa sijaitsevassa kahvilassa on säilytetty tehtaan vanhoja koneita ja nosturilaitteita. Ne muistuttavat rakennuksen vanhasta käyttötarkoituksesta ja tekevät tilasta mielenkiintoisen. Kulttuurikeskuksessa toimii Lapuan patruunatehtaan museo, joka esittelee tehtaan toimintaa.

Kahvilassa paikan historia patruunatehtaana on edelleen läsnä. (Kuva Kaisa Mäkinieni)

”Seinäjoella suurin osa rakennuksista on uusia. Luulen, että tämän tyyllisille yrityksille on kaupungissa markkinarako.” (Yrittäjä Petri Pihlajaniemi, Hotelli Alma, 2005)¹⁰²

5.4. Hotelli Alma – rautatieläistentalosta hotelliksi

Hotelli-ravintola Alma Seinäjoella on mielenkiintoinen esimerkki vanhojen rakennusten hyödyntämisestä elinkeinotoiminnassa. Se on myös inspiroiva esimerkki siitä, miten purkukuntoiseksi tuomittu rakennus on mahdollista korjata vanhaa kunnioittaen omaleimaiseksi ja elämykselliseksi merkkirakennukseksi. Muutoksen myötä aikojen kuluessa huonoon kuntoon joutuneesta, aikanaan tunnetusta arvorakennuksesta ja tapahtumapaikasta on jälleen tullut tunnettu ja arvostettu maamerkkirakennus ja yhteinen juhla- ja ajanviettopaikka.

Rautatieläisten kerho- ja kokoustiloiksi aikanaan rakennettu rautatieläistentalo on avattu hotellina vuonna 2006. Rakennuksen alkuperäinen käyttötarkoitus tukee hyvin nykyistä käyttöä hotellina, ravintolana ja juhlatilana: rakennus on tunnettu 1900-luvun alussa vilkkaana kulttuuritapahtumapaikkana ja se sijaitsee kaupungissa keskeisellä paikalla liikenteellisessä solmukohdassa. Mielenkiintoinen osa hotellia on majoituskäyttöön muutettu vanha vesitorni. Rakennukset kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaaseen kokonaisuuteen Seinäjoen rautatieasema-alue. Rautatieläistentalo on suojeltu asemakaavassa sr-merkinnällä.

Seinäjoen rautatieläistentalo on valmistunut vuonna 1909. Rakennus edustaa 1900-luvun alun jugend-tyyliä. Piirustukset rakennusta varten laati Rautatiehallituksen pääarkkitehti Bruno Granholm. Rautatieläistentalo oli aikansa monitoimitalo, pitkään paikkakunnan ainoa yhteinen kokoontumispaikka, joka oli myös muiden kuin rautatieläisten käytössä. Myöhemmin rakennus oli mm. venäläisten sotilaiden klubi- ja majoitustiloina ja Suomen puolustusvoimien sekä posti- ja lennätinlaitoksen käytössä. 1980-luvulla käyttö väheni ja lopulta rakennus jäi tyhjilleen. Se oli pitkään autiotalona vilkkaan Seinäjoen keskeisellä paikalla. Huonokuntoista rakennusta uhkasi lopulta purkaminen. Vuonna 1998 rakennus siirtyi Seinäjoen kaupungin omistukseen. Tarkoitus oli kunnostaa tila kokous- ja kerhotiloiksi, mutta rakennus jäi kuitenkin edelleen vaille käyttöä. Vuonna 2005 rakennus siirtyi yksityiseen omistukseen ja sen kunnostaminen hotelli- ja ravintolakäyttöön alkoi.¹⁰³

Rautatieläistentalon kunnostustyöt on suunniteltu yhteistyössä Museoviraston kanssa. Vanha rakennus on korjattu ravintola- ja kokoustiloiksi vanha arkkitehtuuri ja ominaispiirteet säilyttäen. Rakennuksen keskuksena on suuri juhlasali, joka on pyritty säilyttämään mahdollisimman hyvin alkuperäisessä asussaan. Hotellihuoneet sijaitsevat vanhaan rakennukseen kytkeytyvässä vuonna 2006 valmistuneessa uudisosassa, jota on laajennettu vuosina 2012 ja 2013. Lisärakennus noudattaa päärakennuksen tyyliä, mutta väriytyy erottaa sen vanhasta päärakennuksesta.¹⁰⁴

Valtionrautateiden vesitorni sijaitsee ratapiha-alueella rautatieläistentalon takana. Kolmikerroksinen, lohkokiviperusteinen ja tiilirunkoinen rakennus on rakennettu 1920-luvul-

¹⁰² Rautatieläistentalon kunnostus alkoi Seinäjoella. Pohjalainen, 11/2005.

¹⁰³ Eläköön rakennus! 2013, 52; <http://www.hotelalma.fi> (19.8.2016); Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella 2011.

¹⁰⁴ <http://www.hotelalma.fi> (19.8.2016); Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella 2011.

la. Aikanaan vesitorniin johdettiin vesi Kauppakadun päässä sijaitsevalta pumppuasemalta, ja vesi pumpattiin tornista vetureihin sähkökäyttöisellä pumpulla. Vesitorni oli kymmeniä vuosia vailla käyttöä. Vuonna 2015 vesitorni kunnostettiin osaksi hotelli Almaa, torniin rakennettiin kuusi hotellihuonetta ja sviitti.¹⁰⁵ Vesitornin käyttötarkoituksen muutos hotelliksi edellytti asemakaavan muutosta. Kaavamuutoksessa tavoitteena oli mahdollistaa hotellitilojen rakentaminen vanhaan vesitorniin ja samalla määritellä vesitornin riittävät suojelutavoitteet. Vesitornin uudelleenkäytön ja hallitun täydennysrakentamisen todettiin tukevan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen säilymistä. Vuonna 2014 voimaan tulleeseen asemakaavaan vesitorni on merkitty suojelumerkinnällä (sr-1) rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi rakennukseksi.¹⁰⁶

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen Seinäjoen rautatieasema-alueeseen kuuluu myös radan toisella puolella sijaitseva ympyränkaaren muotoinen vanha veturitalli 1880-luvulta. Julkisivujen tiilikoristeet ovat tyyliltään uusgotiikkaa. Veturitallissa on 12 veturipilttuuta. Kaaren keskellä on teräsristikkorakenteinen kääntölava.¹⁰⁷ Veturitallissa toimii varastohotelli Veturitali. Paikan omistajan mukaan veturitalli on väliaikaisessa käytössä odottamassa tulevaisuutta – Seinäjoen rautatieasema-alueen tulevan kehittämisen myötä rakennus on mahdollista kunnostaa esimerkiksi ravintolakäyttöön, kaupalliseksi tai kulttuuritilaksi.¹⁰⁸

Almassa vanhojen rakennusten historiaa on hyödynnetty ja tuotu esille monin tavoin. Esimerkiksi hotellihuoneet on nimetty vanhojen höyryveturien mukaan, hotellista löytyvät mm. Risto ja Amerikan Iita. Sekä yleisten tilojen että huoneiden sisustuksessa on käytetty paljon vanhoja huonekaluja ja esineitä, joita on hankittu mm. huutokaupoista. Ne luovat rakennukseen omanlaistaan tunnelmaa. Tiloissa on esillä valokuvia ja lehtijuttuja rakennuksesta ja sen historiasta sekä kunnostustyön vaiheista.

*”Hotelli-ravintola Alma edustaa sitä Seinäjokea, jolla on historia ja juuret. Entinen Rautatieläistentalo (1909) oli pitkään Seinäjoen ainoa suurempi yhteistila. Niinpä esimerkiksi maanviljelyseuran yleiskokoukset ja muut isot tilaisuudet pidettiin aina täällä. ... Sylillinen ruusuja sille, joka säästi Alman ja sai vielä päähänsä korjata sen vanhaa kunnioittaen!”*¹⁰⁹

105 <http://www.hotelalma.fi> (19.8.2016); Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella 2011.

106 Seinäjoki, keskusta, aseman vesitornin asemakaavanmuutos. Asemakaavan selostus.

107 Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella 2011.

108 Yrittäjä Petri Pihlajaniemi, luento Kulttuurimaiseman hoidon neuvottelupäivillä 23.8.2016, otsikolla ”Juna män justinsa, vai menikö? Rautatiealueet uusien innovaatioiden lähteenä”.

109 Paremmat ja häjymät pirot. Blogikirjoitus 14.3.2012 (<http://kurakauppala.blogspot.fi/2012/03/paremmat-ja-hajymmat-pirot.html>) (19.8.2016)

110 Katajamäki 2014, 13.

Hotelli-ravintola Alma sijaitsee vanhassa rautatieläistentalossa aivan Seinäjoen kaupungin keskustan ytimessä, matkakeskusten vieressä. (Kuva Kaisa Mäkinie)

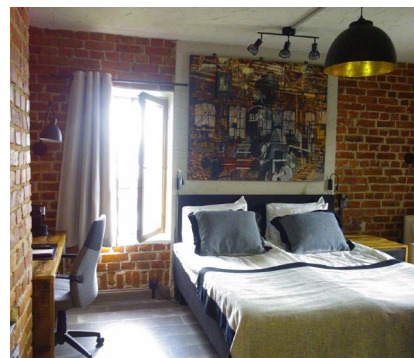
Suurin osa hotellihuoneista sijaitsee vanhan rautatieläistentalon viereen rakennetussa uudisrakennuksessa, joka erottuu vanhasta väriykseltään erilaisena. Huoneet on sisustettu osittain vanhoilla kalusteilla. Huoneiden sijoittaminen uudisrakennukseen on mahdollistanut esim. äänieristyksen toteutumisen ja märkätilojen rakentamisen. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Vesitornin muutos hotellikäyttöön edellytti kookkaan porrashuone- ja hissitornin rakentamista rakennuksen kaupunginpuoleiselle sivulle. (Kuva Kaisa Mäkinie)

Radan varrella maamerkinä näkyvä vanha vesitorni on nykyään persoonallinen ja jännittävä osa hotelli Almaa. Vesitornissa on seitsemän hotellihuonetta. Sijainti aivan pääradan vieressä luo kiinnostavan, tavanomaisesta poikkeavan tunnelman. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Rautatieläistentalon juhlasalissa on aikanaan pidetty mm. hääjuhlia ja joulujuhlia, harrastettu balettia, bingoa, painiotteluita ja tanssia. Salissa ovat harjoitelleet ja esiintyneet rautatieläisten soittokunta ja kuoro.¹¹⁰ (Kuva Kaisa Mäkinie)

Vanha veturitalli sijaitsee radan koillispuolella vastapäätä vesitornia. Tulevaisuudessa rakennus on tarkoitus kunnostaa julkiseen käyttöön. (Kuva Kaisa Mäkinie)

5.5. Myllykirjasto – osuusmeijerin myllystä kirjastoksi

*”Koko meijerialue oli Tyrnävän toiminnallinen keskuspaikka. Aamuisin saattoi myllyn ja sahan edessä olevassa hevospuomis-
sa olla jopa 100 hevosta, kun eri puolilta pitäjää oli tultu käy-
mään meijerissä, myllyssä, sahalla tai osuuskaupassa. Meijerin
pilli ilmoitti työajan alkamisen ja päättymisen, Pömilässä vaih-
dettiin kuulumiset ja pelattiin kahvipeliä.” ... ”Kunnanvaltuus-
to päätti syyskuussa 1991 monivaiheisten keskustelujen jälkeen
ostaa koko meijerialueen rakennuksineen Tyrnävän Osuus-
meijerin kanssa tehdyn esisopimuksen mukaisesti ja rakentaa
myllyrakennukseen kirjaston. Alueen ostamiseen saatiin 30 %
ympäristöministeriön avustusta. Päätös merkitsi sitä, että alue
ennen pitkää palautuu toiminnallisesti vilkkaaksi paikaksi ja
alueen henki säilyy.” (Tapani Tölli, kunnanjohtaja, 1994)¹¹¹*

Tyrnävän meijerin alue sijaitsee Tyrnävänjoen varrella aivan Tyrnävän kirkonkylän keskustassa. Alueeseen kuuluu useita rakennuksia: harmaista lohkokivistä rakennettu meijeri vuodelta 1906, voimala-myllyrakennus vuodelta 1919, puurakenteiset emmentaljuustomeijeri ja juustomeijeri vuosilta 1913 ja 1917, meijerin asuinrakennus Luostarila ja kahvila Pömilä. Tyrnävän Meijerikatu on rakennettuna kulttuuriympäristönä valtakunnallisesti merkittävä kokonaisuus. Nykyään kirjastona toimiva entinen voimala-myllyrakennus korkeine tiilipiippuineen erottuu taajamassa maamerkkinä ja paikallista identiteettiä vahvistavana merkkirakennuksena. Tyrnävän Myllykirjasto on hieno esimerkki 1900-luvun alun tuotanto-toiminnan rakennuksista, jotka on otettu uuteen, alkuperäisestä poikkeavaan käyttöön. Meijerialue on tunnettu Tyrnävällä keskeisenä toiminnan paikkana koko historiansa ajan rakennusten käyttötarkoitusten muutoksista huolimatta.

Vuonna 1905 perustettu Tyrnävän Osuusmeijeri oli 1910–1930-luvuilla Oulun läänin suurin meijeri. Tuolloin rakennettiin suurin osa meijerialueella edelleen olemassa olevista rakennuksista. Meijerin alueella toimi meijeri, juustola, mylly ja vehnämylly, saha, kattotiilitehdas, höyläämö, puusepänverstaas ja kahvila. Osuusmeijerin juustolan tuotteita vietiin aina Englantiin asti. Meijeri vaikutti myös pitäjän maatalouden kehittymiseen, karjanjalostukseen, tuotantovälineisiin ja maanviljelystekniikkaan. Osuusmeijeri oli kunnan talouden ja elämän keskipiste ja kirkonkylän toiminnallinen keskus. Maitotilipäivinä paikalla kävi vilske, kun isännät kävivät meijerin konttorissa hakemassa kuukauden ansiot sekä vaihtamassa kuulumiset kahvila Pömilässä. Tyrnävän Osuusmeijerin toiminta loppui vuonna 1947, ja muu tuotantotoiminta meijerialueella hiljeni 1990-luvulle tultaessa.¹¹²

Meijerialueen keskellä sijaitseva Tyrnävän Osuusmeijerin kookas tiilirunkoinen myllyrakennus valmistui vuonna 1919. Myllyrakennuksessa toimi koko alueelle sähköä tuottava höyrygeneraattori, mylly kuivaamoinen sekä meijerin konttoritilat. Rakennuksen tunnuksina erottuivat päädyssä sijaitsevat kaarikoristeet sekä korkea punatiilinen piippu.

Tyrnävän kunta hankki meijerialueen rakennukset omistukseensa 1990-luvun alussa. Osuusmeijerin myllyn muutos Tyrnävän kunnan kirjastoksi vuonna 1994 oli ensimmäinen

111 Tyrnävän Meijerikatu 1906 – 2010. <https://www.tyrnava.fi/loader.aspx?id=-76018f2a-dfb6-4b4b-8725-3de6fd0df47e> (24.5.2016).

112 Viisikanta – hyvää rakennussuojelua 2008, 124–125; http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (24.5.2016).

toimi kulttuurihistoriallisesti arvokkaan teollisuusalueen säilyttämiseksi. Kuntaan oli tuolloin suunnitteilla uusi kirjasto, jolle oli etsitty kirkonkylän alueelta sopivaa tonttia. Muutostyöt toteutettiin arkkitehtien Maija Niemelän ja Pentti Myllymäen laatimien suunnitelmien mukaan. Suunnittelussa otettiin lähtökohdiksi vanhan rakennuksen hengen ja rakenteiden säilyttäminen sekä toimivien työskentely- ja asiakastilojen vaatimukset. Rakennuksen ulkopuoliset korjaukset toteutettiin alkuperäisiä materiaaleja ja työtapoja noudattaen ja pyrkimällä mahdollisimman vähäisiin muutoksiin. Rakennuksen vanha tilajako säilytettiin, kirjaston tilat sijoitettiin pääosin rakennuksen alkuperäisiin huoneisiin. Mylly ja voima-asemahuoneen väliseinään puhkaistiin aukko ja myllyhuone avattiin kattoon saakka. Aikuisten kirjat sijoitettiin myllyhuoneeseen lattiatasolle, lukusali sekä lasten- ja nuortenosasto kattilahuoneeseen ja palautus- ja lainauspiste voima-asemahuoneeseen. Korkeaan myllyhuoneeseen rakennetuille parville sijoitettiin näyttelytilat ja käsikirjasto. Rakennukseen tehtiin uusi pääsisäänkäynti pitkälle sivulle pihan puolelle. Muutostöiden yhteydessä myllyn korkea savupiippu korjattiin ja korotettiin entiseen 28 metrin pituuteensa.

Vanhan teollisuusrakennuksen muutos kirjastoksi nähtiin Tyrnävällä paitsi haastavana tehtävänä myös kuntalaisten yhteisenä, identiteetin kannalta tärkeänä asiana, mikä edesauttoi hankkeen toteutumista. Kunnan päättäjät näkivät työn tärkeänä ja sitoutuivat siihen. Myllyrakennuksen muutostyöt tehtiin kunnan omana työnä, mikä korosti hankkeen merkitystä yhteisenä asiana. Tärkeä edellytys onnistumiselle oli arkkitehti Maija Niemelän mukaan myös kouluhallituksen asiantuntijoiden myönteinen suhtautuminen vanhan teollisuusrakennuksen muuttamiseen kirjastoksi.¹¹³

¹¹³ http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (24.5.2016).

Meijerialue erottuu taajamakuvassa edustavana ja viihtyisenä, puistomaisena kokonaisuutena. (Kuva Auli Suorsa)

114 <https://www.tyrnava.fi/fi/Kuntainfo/Matkailuinfo>;
http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (24.5.2016).
 115 Matinolli & Asunmaa 2005, 335.

Myllykirjaston valmistumisen jälkeen myös muut Tyrnävän Osuusmeijerin alueella sijaitsevat rakennukset on otettu pikkuhiljaa käyttöön. Uusille tiloja tarvitseville toiminnoille on pyritty ensisijaisesti löytämään paikkoja meijerialueelta. Alueen rakennuksissa on nykyään kirjaston lisäksi mm. päiväkotia ja esikoulu, kunnan vuokra-asuntoja, kahvila ja vuokrattavia toimitiloja ja kokoustiloja.¹¹⁴

Meijerialue on paikkakuntalaisille tärkeä. Tyrnävällä ollaan ylpeitä kuntaan aikanaan elantoa tuoneesta alueesta, joka nykyäänkin on kaikkien kuntalaisten käytössä. Vuonna 1995 Tyrnävän kunnalle myönnettiin Oulun läänin rakennussuojelupalkinto, Viisikanta-palkinto, myllyrakennuksen onnistuneesta käyttötarkoituksen muutoksesta myllykirjastoksi.

Tyrnävän myllykirjasto on inspiroiva esimerkki siitä, miten paikkakunnan historian ja miljöönsä kannalta merkittävän, asukkaille tärkeän rakennuksen korjaaminen yhteiseen käyttöön toimii myös kuntalaisia yhdistävänä asiana. Osuusmeijerin alue on omaleimainen kokonaisuus, jonka asema taajaman keskustassa on ollut aina sekä visuaalisesti että toiminnallisesti merkittävä. Osuusmeijerin pihapiiristä on muodostunut kaikille kuntalaisille avoin ja yhteinen julkinen alue. Meijerialueesta ollaan ylpeitä ja sitä esitellään mielellään myös vieraille. Meijerialueella sijaitsevien rakennusten säilyttäminen nähdään paikkakunnalla kotiseututyön ja perinteisen rakennuskannan säilymisen kannalta merkittävänä kulttuuritöinä. Esimerkiksi vuonna 2005 julkaistun historiateoksen *Merestä noussut maa – Tyrnävän historia 1800–2002* mukaan: ”1930-luvun elinkeinoelämän keskuksesta on 1990-luvulla tullut kunnan kulttuurikeskus”.¹¹⁵

*Kirjaston sisätiloissa näkyy edelleen rakennuksen vanha henki.
 (Kuvat Auli Suorsa)*

”Iiläisten taiteilijoiden Helena Kaikkosen, Sanna Koiviston ja Antti Ylösen perustama taidekeskus KulttuuriKauppila syntyi tuhkasta: alueen ensimmäisen kansakoulun palaneilla raunioilla taiteilijat päättivät luoda lihin uudenlaisen taiteen kodin.”¹¹⁶

Taidekeskus KulttuuriKauppila Iissä on perustettu vuonna 2006. KulttuuriKauppilan pihapiiri sijaitsee maisemallisesti komealla paikalla Iijoen törmällä. Se on kerroksellinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät 1800-luvun ja 2000-luvun rakennusperinne: pihaa rajaavat vanha kookas koulurakennus ja sitä vastapäätä uusi ateljeetalo. KulttuuriKauppila on monipuolinen taiteen keskus, jossa on paikallisten taiteilijoiden ateljeetiloja ja kansainvälinen taiteilijaresidenssi.

Kauppilan alue on vanha asuinpaikka, joka on paikallisen perimätiedon mukaan saanut nimensä siellä kauan sitten sijainneesta kauppapaikasta. Alueelle luultavasti 1600-luvulla perustetun maatilan nimi Kauppila on sitä perua. Pihapiirissä toimi vuosina 1881–1956 Kauppilanmäen vanha kansakoulu, joka oli Iin vanhin kansakoulu. 2000-luvun vaihteessa pihapiirissä sijaitsi kaksi 1800-luvulla rakennettua kookasta ja komeaa koulurakennusta, joista toinen oli kansalaisopiston käytössä, toinen taiteilija Sanna Koiviston ateljeetiloina.

Idea Taidekeskus KulttuuriKauppilan perustamisesta syntyi vuonna 2003 vanhan Kauppilan kansakoulun rakennuksen tuhouduttua tulipalossa. Idean takana ovat iiläiset taiteilijat – tekstiilitaiteilija Helena Kaikkonen, kuvanveistäjä-kuvataiteilija Sanna Koivisto ja kuvanveistäjä Antti Ylönen. Perustamisneuvottelut aloitettiin vuonna 2003 ja viralliset KulttuuriKauppilan avajaiset pidettiin marraskuussa 2006. Suomen pohjoisimman taiteilijaresidenssin ja uusien työ- ja galleriatilojen rakentamiseen ja toiminnan käynnistämiseen saatiin hankittua suurin mahdollinen rahoitus lääninhallitukselta, TE-keskukselta sekä Pohjois-Pohjanmaan liitolta. Iin kunnan osuudeksi jäi 20 prosenttia rahoituksesta.¹¹⁷

Nykyään pihapiirin pohjoislaidalla jokivarressa, tulipalossa tuhoutuneen Kauppilan kansakoulun paikalla, sijaitsee vuonna 2006 valmistunut KulttuuriKauppilan ateljeetalo. Yksityiskohdiltaan moderni rakennus sopii miljööseen sekä mittakaavaltaan että ominaispiirteiltään hyvin ja täydentää hienosti pihapiiriä. Uudisrakennuksessa on avarat ateljee- ja työtilat kolmelle taiteilijalle sekä pienimuotoiset näyttelytilat. Pihan eteläreunalla sijaitsevassa vanhassa koulurakennuksessa on taiteilijaresidenssi asuin- ja ateljeetiloineen sekä näyttely- ja opetuskäyttöön soveltuva suuri luokkatila.

KulttuuriKauppilasta on syntynyt vetovoimainen kohde, joka houkuttelee sekä taiteilijoita että matkailijoita. KulttuuriKauppila järjestää näyttelyitä, tapahtumia ja yhteisötaiteen produktioita sekä Pohjoisen ympäristötaiteen ART Ii Bien-naalia (AIB). Paikalla järjestetään runsaasti tapahtumia, esim. kesäkonsertteja, kirjan julkistustilaisuuksia, runojuhlia, taidepajoja lapsille ja aikuisille, vauvojen värikylpyjä sekä mestari-kurssiohjelmiä ammattitaiteilijoille.

5.6. KulttuuriKauppila – kansakoulusta taiteilijoiden näyttely- ja työtiloiksi sekä taiteilijaresidenssiksi

¹¹⁶ Infotaulu, Taidekeskus KulttuuriKauppila.

¹¹⁷ http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteisty/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kaytto-tarkoitus__%2825946%29 (24.5.2016). 56

Vanha ja uusi rakentaminen yhdistyvät KulttuuriKauppilan pihapiirissä omaleimaiseksi kokonaisuudeksi. (Kuvat Kaisa Mäkinieni)

5.7. Tyngän mylly – vanhat myllyrakennukset alkuperäisessä käytössään

”Tyngän Mylly kertoo monta tarinaa. Niitä kuullakseen tulee ajaa Kalajoen kaupungista kymmenisen kilometriä Ylivieskan suuntaan. Vastaan tulee Tyngän kylä, jonka läpi virtaa kaksi jokea. Kauniilla paikalla perinnemaisemassa seisoo Tyngän Mylly, joka on ollut kylän itseoikeutettu maamerkki jo vuodesta 1916. Mylly toimii perustehtävänsä lisäksi sahana, kauppana ja kahvilana. Tullijauhatusa asiakkaiden omasta viljasta tehdään parina päivänä viikossa.”¹¹⁸

Tyngän mylly sijaitsee Kalajoella Tyngän kylässä, Kalajokeen laskevan Vääräjoen varrella. Vuonna 1916 perustettu Tyngän myllyosuuskunta on ainoa Suomessa edelleen toimiva osuuskuntamuotoinen mylly. Tyngän mylly on hieno esimerkki alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan säilyneestä miljöökokonaisuudesta. Se on myös vetovoimainen matkailukohde.

Tyngän Mylly-, Sähkö- ja Sahaosuuskunta perustettiin joulukuussa 1916. Tavoitteena oli tarjota Tyngän kyläläisille palveluja kohtuullisella hinnalla. Ensimmäisessä varsinaisessa osuuskuntakokouksessa pöytäkirjaan merkittiin toiseksi pykäläksi: ”Otettiin päätettäväksi josko ruvetaan rakentamaan heti ja oltiin aivan yksimielisiä, että ruvetaan heti.” Tavastin tilalta ostettiin tontti- ja vesivoiman käyttöoikeudet ja Hihnalalan isänniltä pohjoisrannan koskioikeudet. Heti ensimmäisenä kesänä 1917 Hihnalankoskeen rakennettiin myllyn matalam-

¹¹⁸ http://www.kotimaassa.fi/index.php?article_id=2716&__from_id__=888 (31.5.2016).

pi osa sekä saharakennus. Mylly aloitti toimintansa jo syksyllä 1917. Myllyn korkeampi osa, vehnämylly, valmistui vuonna 1939. Vuonna 1986 pihapiiriin rakennettiin myymälärakennus, jossa toimivat myös kahvila ja asiamiesposti.¹¹⁹

Myllyssä jauhettiin aikanaan jauhot sekä ihmisille että eläimille. Suurimmillaan jauhatusmäärät olivat 1960-luvun lopulla, esimerkiksi vuonna 1969 jauhettiin yhteensä noin 2,5 miljoonaa kiloa. Sahan merkitys oli alun perin suuri koko laitoksen toiminnalle. Parhaimmillaan saha pyöri vuorokaudet läpeensä ja sahatavaraa myytiin ulkomaille asti. Mylly- ja sahalaitos tuotti myös sähköä 1920-luvun alusta vuoteen 1984 saakka.¹²⁰ Nykyisin Tyngän myllyosuuskunnassa on 430 jäsentä. Myllyssä jauhetaan edelleen viljaa. Saha palvelee lähialueen talouksia.

Vuosina 1917 ja 1939 rakennetut mylly- ja saharakennukset ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan. Rakennuksissa on alkuperäiset ikkunat ja julkisivuverhoukset sekä kauniisti patinoituneet sisäkatot ja seinäverhoilut ja lankkulattiat. Sahan ja myllyn toimintaan kuuluvat alkuperäiset ja vuosikymmenien kuluessa kehittyneet kuljetus-, jauhatus- ja pakkauslaitteet ovat edelleen tuotantokäytössä. Rakennuksia pidetään kunnossa tekemällä jatkuvasti korjauksia tarpeen mukaan ja uusimalla vain tarpeellisia rakennusosia.

Vuonna 2005 Tyngän myllyosuuskunta sai Pohjois-Pohjanmaan ympäristötietoisuuspalkinnon. Mylly toimii paikallisen ruokaperinteen sekä kulttuurin vaalijana ja uusien perinteiden luojana. Ympäristöystävällisyyteen mylly kiinnittää huomiota pitämällä kunnossa iäkkäitä ja perinteikkäitä rakennuksia ja edistämällä luomutuotteiden myyntiä.¹²¹ Tyngän myllyosuuskunta sai vuonna 2014 Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun kulttuuriympäristötoimikuntien myöntämän Viisikanta-rakennussuojelupalkinnon Tyngän myllyn esimerkellisestä korjaustyöstä.

119 http://www.kirjastovirma.fi/kalajoki/tyngan_mylly (31.5.2016).

120 http://www.kirjastovirma.fi/kalajoki/tyngan_mylly (31.5.2016).

121 http://www.kirjastovirma.fi/kalajoki/tyngan_mylly (31.5.2016).

Tyngän myllyn rakennukset Vääräjoen rannalla. (Kuva Kaisa Mäkinen)

5.8. Torimakasiini – varastomakasiinista torielämän keskuksi

Utajärvellä taajaman keskusta torin laidalle siirretystä makasiinirakennuksesta on muodostunut kaikkien tuntema maamerkkirakennus ja torielämän keskus. Rakennus on esimerkki paikallisen rakennusperinteen hyödyntämisestä vetoimatekijänä.

Kookas kaksikerroksinen aumakattoinen makasiinirakennus sijaitsi aikanaan kirkonkylän keskustassa joen varressa. 1930-luvulla valmistunut rakennus toimi Utajärven Osuuskauppa r.l:n keskusvarastona. Pihapiirissä sijaitsi myös kaksikerroksinen aumakattoinen liike- ja asuinrakennus, joka purettiin joskus 1900-luvun lopulla.

Makasiinirakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen torialueelle vuonna 2010. Makasiini kunnostettiin liike- ja näyttelytiloiksi. Siirron yhteydessä rakennuksen ominaispiirteet muuttuivat. Aikaisemmin laudoituksella vuorattu ja vaaleaksi maalattu rakennus on nykyään hirsipintainen ja punamullalla maalattu. Makasiinin alakerrassa toimii kesäisin kahvila ja infopiste. Yläkerta on näyttelykäytössä. Rakennuksessa ovat myös torimyyjien sosiaalityilat. Rakennuksen edessä on las-taussillan tyyppinen etuterassi, jota voidaan käyttää esiintymislavana.

Torialue makasiineineen on yksi Utajärven merkittävimmistä käyntikohteista ja tapaamispaikoista. Valaistuksella ja istutuksilla viimeistelty toriaukio hahmottuu keskusta-alueella visuaalisena ja toiminnallisena keskipisteenä. Kivetyllä torialueella makasiinin edustalla on mustilla kivillä sommiteltu kuva tervaveneestä, muistumana kunnan vaakunasta ja alueen historiasta.

Torimakasiini hallitsee toriaukiota maamerkkirakennuksena. (Kuva Auli Suorsa)

”Kievarin makasiini on ollut nykyisellä paikallaan ainakin 150 vuotta. Tarkkaa aikaa, jolloin rakennus – perimätiedon mukaan – uitettiin Iijokea pitkin Pikisaareen, ei tiedetä. Ehkäpä makasiini pystytettiin vuoden 1854 aikana, sen jälkeen kun englantilaiset olivat tuhonneet Oulun laivanrakennusteollisuuden polttamalla Pikisaaren maan tasalle.”¹²²

Pikisaareessa sijaitseva Sokeri-Jussin Kievarin makasiini on rakennettu 1850-luvun puolivälin tienoilla. Kolmikerroksinen hirsirakennus on aikaisemmin toiminut laivanveistämön konepajana ja varastona. Makasiini on muutettu ravintolaksi vuosina 2001–2002. Ravintolan markkinoinnissa on hyödynnetty rakennukseen liittyvää historiaa ja tarinaperinnettä. Paikallinen perinne näkyy myös ravintolan ruokalistassa.

Oulun kaupungin edustalla sijaitsevan Pikisaaren historia ulottuu 1600-luvun alkuun, jolloin saaren perustettiin pikipolttimo. Pikisaari on tunnettu monipuolisesta teollisuudesta. 1800-luvun alussa saaren rannoilla oli laivanrakennuspaikkoja eli varveja, myöhemmin saarella toimi laivanrakennustelakka. Aikojen mittaan Pikisaareessa toimivat mm. viinanpolttimo, villan kehräämö ja värjäämö, Pohjois-Suomen ensimmäinen konepaja ja emalitehdas. Siellä oli puoteja, pajoja, leipomoita, tullihuone ja sääasema. Saarella asui pääasiassa luotseja sekä teollisuuden työväkeä. Nykyään Pikisaareessa on pääasiassa asuntoja sekä taiteilijoiden työskentely- ja myyntitiloja. Vanhat tehdasrakennukset on muutettu asunnoiksi ja miljöötä on täydennetty uudisrakennuksilla ja muualta siirretyillä vanhoilla rakennuksilla. Enimmillään Pikisaareessa asui noin 200 tehdastyöläistä perheineen. Nykyään asukkaita on noin 150.¹²³ Pikisaareen liittyy paljon tarinoita isosta laivanrakennusteollisuudesta ja maakunnan elämää rikastuttaneesta tervan jalostuksesta. Saarella on paljon jäänteitä teollisesta toiminnasta ja siellä entisinä aikoina sijainneista, nyt jo kadonneista rakennuksista.

Pikisaaren kaupunginpuoleisen rannan tuntumassa, Vänmanninsaarelle johtavan sillan kupeessa, sijaitseva vanha makasiini on aikanaan ollut osa Oulun Konepajan laivanveistämöä. Teollisen toiminnan hiipuesssa 1970-luvulla makasiinissa toimivat mm. venetarvikemyymälä ja myöhemmin baari, kunnes rakennus jäi lopulta käyttämättömäksi ja kylmilleen.¹²⁴

Makasiini kunnostettiin ravintolaksi vanhaa suojellen ja säilyttäen. Oulun kaupunki haki lehti-ilmoituksella makasiinin tiloihin ravintolayrittäjää, joka olisi riittävän rohkea aloittamaan toiminnan tyhjiin jääneessä suojellussa rakennuksessa ja kunnostamaan tilat toiminnan vaatimalle tasolle. Korjaustyöt toteutettiin historiallisen rakennuksen ehdoilla, yhteistyössä museoviranomaisten kanssa. Kaikki kosteusrasitukselle alttiit tilat, kuten keittiöt ja sosiaalitilat, sijoitettiin uuteen siipeen, ja vanha rakennus palautettiin mahdollisimman lähelle alkuperäistä asuaan. Rakennuksessa pyrittiin säilyttämään myös merkit aiemmasta toiminnasta konepajana: alakerran lattia kuluneine ja patinoituneine lankkuineen, seinien piktahrat sekä työntekijöiden nimikirjoitukset katonrajassa.¹²⁵

5.9. Sokeri-Jussin Kievari – konepajasta kestikievariksi

122 <http://sokerijussinkievari.fi/tarina.php> (31.5.2016).

123 Hannele Lamusuo. Sokeri-Jussin kievari. Artikkelin Pikisaaren, Sokeri-Jussin ja hirsimakasiinin historiasta. <http://sokerijussinkievari.fi/tarina.php> (31.5.2016); http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (31.5.2016).

124 Hannele Lamusuo. Sokeri-Jussin kievari. Artikkelin Pikisaaren, Sokeri-Jussin ja hirsimakasiinin historiasta. <http://sokerijussinkievari.fi/tarina.php> (31.5.2016).

125 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (31.5.2016).

126 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteisty/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus_Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (31.5.2016).

127 Hannele Lamusuo. Sokeri-Jussin kieväri. Artikkelikeli Pikisaaren, ja Sokeri-Jussin hirsimakasiinin historiasta. <http://sokerijussinkieväri.fi/tarina.php> (31.5.2016).

128 Hannele Lamusuo. Sokeri-Jussin kieväri. Artikkelikeli Pikisaaren, ja Sokeri-Jussin hirsimakasiinin historiasta. <http://sokerijussinkieväri.fi/tarina.php> (31.5.2016).

129 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteisty/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus_Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (31.5.2016).

Pikisaaren sillan kupeessa sijaitseva komea makasiini erottuu maamerkirakennuksena. (Kuvat Kaisa Mäkinen)

Rakennukseen liittyy paljon historiaa ja tarinoita. Se lienee rakennettu muualta tuoduista vanhan rakennuksen hirsistä.¹²⁶ Rakennuksen kattoa kannattelee jostain kaukaa tuotu, joskus kauan sitten käsin veistetty mastopuu. Kievarin lattiasta löytyy laivanrakennuksen jäljiltä edelleen tummia öljyläikkä.¹²⁷

Ravintolan nimi muistuttaa Pikisaarella valmistuneesta laivasta, Sokeri-Jussista. Vuonna 1939 Oulun Konepaja sai Suomen Sokerilta höyrylaivatilauksen. Sotien seurauksena laivan valmistuminen viivästyi kuitenkin aina vuoteen 1945 saakka. Valtava alus, jonka rakentamiseen oli käytetty noin 17 tonnia terästä, oli vuosien ajan Pikisaaren rannassa oululaisten hämmästeltyä. Nimensä alus sai Suomen Sokerin toimitusjohtajana toimineelta vuorineuvos John Grunströmiltä. Hyväntekijänä ja kansanomaisena miehenä hyvän ruuan ja juoman ystävänä tunnettu Grunström oli kerran Helsingin Töölön tehtaalla pudonnut tuhannen litran siirappisäiliöön, mistä hänet tunnettiin yleisesti nimellä Sokeri-Jussi.¹²⁸

“Toivottavasti olen pystynyt luomaan kokonaisuuden, joka edustaa oululaisuutta ja paikallista ruokaperinnettä kaikille kävijöille” ... “Ei tästä tule ikinä valmista, ei kerta kaikkiaan, mutta sehän kuuluu talon elämään. Mä koen että on aivan ihanaa olla täällä töissä ja olla pelastamassa tämä rakennusta, että on edes jotakin jäljellä vanhasta Oulusta.” (Ravintoloitsija Sinikka Louhelainen, Sokeri-Jussin Kievari, 2013)¹²⁹

Arkkitehti Alvar Aallon 1930-luvun alussa suunnittelema voimalarakennus on osa Toppila Oy:n tehdasaluetta. Tehtaan toiminnan lopettamisen jälkeen rakennus oli tyhjillään lähes 30 vuotta. Rakennus sai viimein uutta käyttöä vuonna 2013, kun se muutettiin kiipeilykeskukseksi. Voimalarakennus on hieno esimerkki vanhan teollisuusrakennuksen korjaamisesta uuteen käyttöön ennakkoluulottomalla ja rakennukseen hyvin sopivalla tavalla.

Oulun Kiipeilykeskus Oy sai vuonna 2015 Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun kulttuuriympäristötoimikuntien myöntämän viisikanta-rakennussuojelupalkinnon Toppilan vanhan voimalarakennuksen perinteitä kunnioittavasta käyttötarkoituksen muutoksesta. Kiipeilykeskus on päässyt mukaan myös Sata tekoa Oulusta -listalle.¹³⁰ Toppilan teollisuusalue rakennuksineen on arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.

Toppilan alueella on Oulun vanhinta teollisuushistoriaa. Alueen historian kannalta merkittävä tapahtuma oli Oulujoen suurtulva vuonna 1724. Tulvavedet puhkaisivat jokisuistoon uuden väylän merelle ja vähäisestä Toppilan purosta muodostui leveätkö Toppilansalmi, joka kehittyi Oulun ulkosatamaksi. Toppilansalmen rannalle keskittyi 1800-luvulla teollisuuslaitoksia, mm. vuonna 1864 perustettu Toppilan olutpanimo, J.W. Snellmanin 1878 perustama höyrysaha ja 1900-luvun alussa keskusliikkeiden varastorakennuksia.¹³¹

Sulfiittiselluloosatehdas Toppila Oy perustettiin vuonna 1927. Tuotantolaitos aloitti toimintansa vuonna 1931. Tehdasrakennusten suunnittelusta vastasi arkkitehti Alvar Aalto. Toppilan tehdasalue oli ensimmäinen Aallon suunnittelemissa tehdasalueista. Rakennukset ovat Aallon uran kannalta keskeisiä ja kiinnostavia, sillä ne edelsivät hänen myöhempiä teollisuuden rakennushankkeitaan. Aallon suunnittelutehtävään kuului julkisivujen, ikkunajärjestelmien, ovirakenteiden ja eräiden porrasratkaisujen suunnittelu. Suunnittelua ohjasivat tarkoituksenmukaisuus, kestävyys, paloturvallisuus, kustannustehokkuus, laajennusvara ja ylläpitokustannukset.¹³²

Vuonna 1974 Toppila Oy fuusioitiin Kajaani Osakeyhtiöön. Kajaani Oy:n Toppilan sellutehdas lopetti toimintansa vuonna 1985. Osa vanhoista teollisuusrakennuksista ja rakenteista on sen jälkeen purettu. Toppila Oy:n 1930-luvun rakennuksista ovat edelleen jäljellä hakesiilo, joka on modernin teollisuusarkkitehtuurin klassikko, sekä keittämö, kuivaamo ja voimala.¹³³

Oulun kaupunki osti tehdasalueen vuonna 1987. Samana vuonna kaupunginvaltuusto hyväksyi Koskelan tavoitesuunnitelman, jossa tehdasalue varattiin 2000 asukkaan asuntoalueeksi. Entiset tehdasrakennukset otettiin asuinalueeksi. Rakennettaessa uuteen käyttöön: vanha keittämö- ja kuivaamorakennus muutettiin opiskelija-asunnoiksi, kuivaamorakennuksesta tehtiin kauppa/kierrätyskeskus, laboratorista ravintola/kioski ja korjaamosta monipalvelukeskus. Hakesiilolle ja voimalarakennukselle ei vielä tuolloin löytynyt käyttäjää.¹³⁴

Toppilan selluloosatehtaan voima-asema suljettiin vuonna 1985, kun tehdas lopetti toimintansa, ja rakennuksen uusin

5.10. Oulun Kiipeilykeskus – voimalarakennuksesta kiipeilykeskukseksi

130 <http://100tekoa.oulu.com/969/sata-tekoa-oulusta-tunnustus-55-oulun-kiipeilykeskukselle/> (31.5.2016).

131 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (6.6.2016).

132 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (6.6.2016).

133 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (6.6.2016).

134 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (6.6.2016).

osa purettiin. Jäljelle jäänyt rakennus oli tyhjillään aina vuoteen 2012 saakka. Voimalarakennus siirtyi Flexo Nordic Oy:n omistukseen vuoden 2012 lopulla. Rakennuksen kunnostaminen kiipeilyhalliksi alkoi keväällä 2013 ja kiipeilykeskuksen avajaiset pidettiin lokakuussa 2013.¹³⁵

Voimalarakennuksessa sijaitseva Oulun Kiipeilykeskus on Suomen toiseksi suurin kiipeilykeskus. Siellä on yhteensä lähes 1000 neliömetriä kiipeilyseinää ja satoja reittejä boulderin ja köysiseinien muodossa. Köysipuolen korkeimmat seinät ovat 16 metriä korkeita ja reitit yli 20 metriä pitkiä, ja boulderhallin korkeimmat reitit nousevat 4,5 metriin. Kiipeilykeskuksessa on myös kahvila, lounge-tilat sekä kiipeilytarvikkeiden myymälä. Merinäköalalla varustettuja sauna- ja kokoustiloja voi vuokrata tilauksesta. Kiipeilykeskuksessa järjestetään kursseja ja räätälöityjä tilaisuuksia mm. yrityksille. Tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu mm. fysioterapia-palveluiden tarjoaminen. Asiakkaat ovat löytäneet uuden kiipeilykeskuksen hyvin. Kävijöitä on ollut Oulun lisäksi myös muualta Suomesta, kiipeilijöiden ikähaarukka on 2–72 vuotta. Oulun Kiipeilykeskuksen tavoitteena on kasvattaa kiipeilyharrastajien määrää Oulun alueella tarjoamalla hyviä suorituspaikkoja.¹³⁶

Voimalarakennus on suojeltu voimassa olevassa asemakaavassa merkinnällä sr-4. Merkintää koskevan kaavamääräyksen mukaan kyseessä on suojeltava rakennus tai sen osa, joka on pyrittävä säilyttämään. Rakennuksen korvaaminen ympäristöön sopeutuvalla uudisrakennuksella on mahdollista.¹³⁷

Käyttötarkoituksen muutoksessa rakennuksen säilyttämistavoitteet ja uusi käyttötarkoitus ovat tukeneet toisiaan ja liiallisilta rakennuksen ominaispiirteitä hävittävältä korjaamiselta on välttytty. Rakennuksen rakennustaiteelliset ja maisemalliset arvot on pysytty pitkälti säilyttämään. Entinen kookas teollisuusrakennus karheine ominaispiirteineen soveltuu hyvin kiipeilykeskuksen toimintaan.¹³⁸

Toppilan selluloosatehtaan vanhat rakennukset luovat nykyiselle Toppilan keskukselle vahvan omaleimaisen identiteetin. Vanha tehdasmiljöö yhdistyy 1980–1990-lukujen tiiviiseen kerrostalorakentamiseen muodostaen viihtyisän asuinalueen. Alue on ympäristöltään onnistunut esimerkki vanhan teollisuusalueen ja -rakennusten käyttötarkoituksen muutoksesta.¹³⁹ Teollisuusrakennusten korjaaminen uuteen käyttöön on vaikuttanut positiivisella tavalla koko alueen ilmeeseen ja imagoon. Oulun kiipeilykeskus on hyvä esimerkki siitä, kuinka yksittäisen rakennuksen kunnostamisella on usein huomattavan laaja vaikutus, joka ulottuu paitsi rakennuksen lähialueelle, myös koko kaupunginosaan.

135 <http://www.oulunkiipeilykeskus.com/rakennus/>; <https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/vuoden-2015-viisikanta-rakennussuojelupalkinnot-ouluun-ja-kuusamoon-pohjois-pohjanmaan-ely-keskus-#.V1VrPHrUf-A> (31.5.2016).

136 <http://100tekoa oulu.com/969/sata-tekoa-oulusta-tunnustus-55-oulun-kiipeilykeskukselle/> (7.6.2016).

137 Toppilan kaupunginosan korttelin 72 tonttia n:o 5 koskeva asemakaavanmuutos, 22.9.1998. <http://kartta.ouka.fi/ims> (7.6.2016).

138 <https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/vuoden-2015-viisikanta-rakennussuojelupalkinnot-ouluun-ja-kuusamoon-pohjois-pohjanmaan-ely-keskus-#.V1VrPHrUf-A> (31.5.2016).

139 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (6.6.2016).

Oulun Kiipeilykeskus toimii vanhassa voimalarakennuksessa. (Kuva Kaisa Mäkinieni)

Voimalarakennus on osa arkkitehti Alvar Aallon suunnittelemien Toppila Oy:n tehdasrakennusten muodostamaa kokonaisuutta. (Kuvat Kaisa Mäkinieni)

5.11. Raahen vanha rautatieasema – asemasta käsityöläistaloksi

”Täällä tulee miettineeksi millaista elämä on ollut 1800-luvulla ja mitä täällä on tapahtunut kun tämä rakennus on asemana toiminut. Tässä rakennuksessa on jotain syvällisempää – se kätkee paljon sisälleen. Tulee sellainen rauhallinen olo kun täällä on.” (Jyrki Seppä, omistaja, Kiinteistö Oy Sepän Asema)¹⁴⁰

Tyyliltään kansallisromanttinen Raahen vanha rautatieasema sijaitsee kaupungin kaakkoiskulmalla. Rakennuksen käyttö asemana päättyi lopullisesti vuonna 2010. Nykyään vanha asemarakennus tunnetaan käsityöläistalona, jossa on käsityöläisten työpajatiloja ja myymälä. Rakennus on hyvä esimerkki vanhan rakennuksen hyödyntämisestä yritystiloina. Rakennus on arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi, aluekokonaisuuteen kuuluu myös puisto istutuksineen sekä nikkarittyinen entinen tullikamari.

Raahen vanha rautatieasema poikkeaa sekä ulkoasultaan että historialtaan muista aikakautensa asemarakennuksista. Raahessa ryhdyttiin suunnittelemaan rautatien rakentamista ensimmäisen kerran jo vuonna 1873. Rata rakennettiin yksityisenä vuosina 1898–1899, sen jälkeen, kun valtiopäivät oli päättänyt olla osallistumatta rakentamiseen. Kauppaneuvos Henrik Sovelius lahjoitti 200 000 markkaa radan rakennustöitä varten ja Raahen kaupunki maksoi toisen puolen kuluista. Samaan aikaan parannettiin Raahen satamaa Lapaluodossa, sillä radasta toivottiin tärkeää puutavaran satamarataa. Yksityinen Raahen Rautatieosakeyhtiö rakennutti Raahen asemarakennuksen vuosina 1899–1900. Rakennus on tuntemattomaksi jääneen arkkitehdin suunnittelema. Ensimmäinen juna saapui Raahen asemalle elokuussa 1899. Aseman juhlalliset vihkiäiset järjestettiin Raahen kaupungin 250-vuotisjuhlapäivänä 5.12.1899. Rataan kohdistetut odotukset eivät kuitenkaan täyttyneet, vaan rata osoittautui tappiolliseksi.¹⁴¹

Raahen rautatieasema palveli matkailijoita vuoteen 1969 saakka, jolloin henkilöliikenne asemalle lakkautettiin. Matkustajaliikenteen loputtua VR myi vielä lippuja asemalta vuoteen 2010 asti. Sen jälkeen asemarakennus jäi tyhjilleen. Vuonna 2013 rakennus siirtyi yksityiseen omistukseen. Rakennus kunnostettiin raahelaisen Käsityöläisosuuskunta Kuutostiimin työ- ja myymälätiloiksi.¹⁴²

Asemarakennuksen omistaa nykyään Kiinteistö Oy Sepän Asema, tilat on vuokrattu Osuuskunta Kuutostiimille. Osuuskunta Kuutostiimiin kuului vuoden 2013 syksyllä 13 ja vuoden 2015 alussa jo 33 pienyrittäjää, jotka tuottavat yksityisesti design-tuotteita kuten koruja, keramiikkaa, nukkeja, tekstiileitä ja marjajalosteita. Tuotteita myydään asemarakennuksessa toimivassa myymälässä. Lisäksi asemalla on galleriatila, tilausompelijan toimitilat sekä pienimuotoinen kahvila. Kahvila- ja näyttelytoiminnan ansiosta asemarakennuksesta on muodostunut raahelaisten yhteinen viihtyisä olohuone, jossa on mukava vieraila ja jota esitellään mielellään myös vieraille. Rakennuksen omistajan Jyrki Sepän mukaan: *”Tästä tuli just sitä mitä oltiin yhdessä ajateltu, nyt tänne pääsee taas käymään ja tämä on kaupunkilaisten käytössä”*.¹⁴³

Asemarakennus kunnostettiin omistajien ja Osuuskunta

¹⁴⁰ http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kaytto-tarkoitus__%2825946%29 (7.6.2016).

¹⁴¹ http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4196 (7.6.2016).

¹⁴² http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kaytto-tarkoitus__%2825946%29 (7.6.2016).

¹⁴³ http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kaytto-tarkoitus__%2825946%29 (7.6.2016).

Kuutostiimin jäsenten toimesta osuuskunnan tarpeisiin sopivaksi. Korjauksessa tehtiin yhteistyötä mm. Museoviraston ja ELY-keskuksen kanssa. Rakennus oli hyvässä kunnossa, ja tiloja lähinnä siivottiin ja maalattiin. Vaikka rakennus oli ollut viimeiset 13 vuotta pääasiassa varastokäytössä, oli rakennusta pidetty lämpimänä, joten se ollut päässyt kärsimään kylmästä tai kosteasta. Tilat kalustettiin rakennuksen henkeen sopivilla kalusteilla. Suurimpia kunnostustöitä olivat sisävessojen vesiputkien uusiminen ja sähköasennusten ajanmukaistaminen. Rakennuksen kunnostamisen lisäksi omistajilla on tarkoitus kunnostaa asemapuisto ja sen istutukset vastaamaan aikaa, jolloin Raahessa vielä oli henkilöliikennettä. Istutuksiin on tehty hoitoleikkauksia, aiemmin puistossa sijainneiden koiravujen paikalle pyritään istuttamaan uudet puut samoilla paikoille, sorakäytäviä kavennetaan ja nurmialueita palautetaan entiseen kokoonsa. Omistajan mukaan: *“Idea on että tämä olisi asema, jolla on uusi elämä. Semmoinen pikkukaupungin olohuone”*. Jatkossa asemarakennusta entisöidään pikkuhiljaa, ja myös toimintaa sen ympärille kehitetään koko ajan lisää.¹⁴⁴

Vetovoimatekijänä asemalla ovat omaleimaisen miljöön lisäksi paikalliset tuotteet. Toiminnassa tavoitteena on pienimuotoisuus, mikä antaa mahdollisuuksia pienillekin toimijoille. Myymälässä myydään Raahessa ja lähistöllä valmistettuja tuotteita, käsitöitä, taidetta ja herkuja. Myymälän yhteydessä sijaitsevassa kahvilassa on tarjolla vanhan aseman oman kondiittorin leipomia leivonnaisia. Kahvilassa järjestetään myös pienille ryhmille kokous- ja kahvitilaisuuksia. Galleria Asemamestari on avoin erilaisille näyttelyille, sitä voivat vuokrata yksittäiset näytteilleasettajat tai pienet ryhmät. Galleriatila ei ole liian suuri, joten se soveltuu hyvin myös yksittäisen taiteilijan töiden esittelyyn sekä käsityönäyttelyiden pitämiseen.¹⁴⁵

“Täältä saa jotain syvempää shoppailua kuin suurista automarketeista: rakennusten halailua, käsitöitä ja taidetta, ihmisten tapaamista ja rauhallista oloa.” (Jyrki Seppä, omistaja, Kiinteistö Oy Sepän Asema)¹⁴⁶

“Täytyy myöntää, että tämä upea rakennus myy tätä miljöötä ja meitä täällä sisällä olijoita.” (Eila Siurua, käsityöryrittäjä, Osuuskunta Kuutostiimi)¹⁴⁷

144 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Ela_koon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (7.6.2016); <http://www.raahenseutu.fi/juttuarkisto/?cid=1194805438993> (7.6.2016).

145 http://www.kotimaassa.fi/index.php?article_id=2721&__from_id__=888 (20.6.2016).

146 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (7.6.2016).

147 http://yle.fi/uutiset/kasityolaisuus_on_elamantapa/7863384 (20.6.2016).

Rakennuksen sisätiloissa ovat säilyneet esim. vanhat uunit ja ovet. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Rakennuksen ulkoasu kertoo sen historiasta rautatieasemana. (Kuva Kaisa Mäkinie)

5.12. Havulan pihapiiri – yritystoimintaa kotimuseon yhteydessä

”Seuraava rakennus ei olekaan pelkkä talo, vaan se on kartano, ts. Santaholman Havula. Sitä isännöi sahan omistaja Oskari Santaholma vaimonsa Siirin ja perheeseen kuuluvien lasten Eeron, Pentin ja Hilkan kanssa. Santaholmat omistivat myös viljelysmaita sekä metsiä ja Merenojan tilan Kalajoella. Karjaa ja hevosia oli kolmella tilalla. ... Suuressa Santaholman huushollassa tarvittiin myös apputyövoimaa. Maita hoiti pehtoori joka piti jöötä muille työntekijöille. Sisällä työskenteli sisäkkö joka hoiti sisätyöt ja karjanhoitaja hoiti navetta- ja muut ulkotyöt. Santaholman pojat jatkoivat sahan johtotehtäviä isän ikääntyessä. Kaikki kuntalaiset kunnioittivat tätä perhettä koska sahalaitos antoi toimeentulon suurelle osalle sen alueen väestöstä. Kesän aikana Santaholmalle tuli työvoimaa myös muilta paikakunnilta. Työpaikkoja oli sahalla, lautatarhassa, konepajalla (josta käytettiin nimitystä ”remontti”), höyläämössä ja kesäisin hinaajissa sekä maatalouden parissa. Santaholman joka kesäiset juhlat eli ”kalaasit” olivat hienoin tapahtuma mitä me lapset tiesimme. Niihin juhliin oli kutsuttu koko pitäjän parhaimmistoa. Siihen aikaan väki kulki hevoskyydillä hienoissa vaunuissa tai lähempää keskustasta olevat saattoivat tulla hienoissa asuisa jalkaisin. Tätä komeutta me lapset seurasimme kukin omalta pihalta ja yritimme olla mahdollisimman huomaamattomia. Vanhemmat pitivät sen varan, että lapset eivät menneet ”tölistelemään” aivan tien viereen.” (Muistikuvia Kalajoen kunnassa sijaitsevan Plassin taajaväkisen yhdyskunnan asukkaista sekä yrityksistä, jotka antoivat työtä ja palveluita siellä asuvalle väestölle. Muistellut Einileena Vihelä. Kalajoella 2002–2009)¹⁴⁸

Havulan pihapiiri sijaitsee Kalajoella Plassin alueella. Vuonna 1912 valmistunut kookas jugend-tyylinen asuinhuvila Havula on yksi Plassin alueen matkailukohteista. Rakennus toimii kotimuseona ja Kalajoen kaupungin edustustilana, jossa järjestetään mm. kulttuuritilaisuuksia ja kokouksia. Pihapiiriä rajaavissa makasiinirakennuksissa on kesäisin myymälä- ja kahvilatoimintaa. Aluekokonaisuutena Plassin vanha markkinapaikka on määritelty valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Kalajoen kunta on saanut vuonna 1997 Viisikanta-palkinnon Havulan talon esimerkkilisestä restauroinnista.

Plassin alue on tunnettu kauppapaikkana aina 1500-luvulta saakka ja virallisena markkinapaikkana vuodesta 1620 lähtien. Päämyyntiartikkeli oli 1600-luvulta 1800-luvun puoliväliin saakka terva. Kaupankäynnin hiljennettyä Plassista muodostui pääasiassa kalastajien ja käsityöläisten, myöhemmin myös sahatyöläisten asuttama yhdyskunta. Santaholman sahan perustaminen vuonna 1903 vaikutti yhdyskunnan kehitykseen. Santaholma Oy toimi alueella vuoteen 1996 saakka.

Sahanjohtaja ja kauppias Oskari Santaholma rakennutti Havulan perheelleen asunnoksi arkkitehti W. G. Palmqvistin piirustusten mukaan. Suuressa kaksikerroksisessa talossa on 14 huonetta, huoneistoala on noin 600 m². Talo oli Santaholman perheellä vakinaisessa asuinkäytössä 1960-luvulle saakka ja sen jälkeen suvun kesäasuntona 1980-luvulle saakka. Oskari ja Siiri Santaholman aikana Havula oli Kalajoen seuraelä-

¹⁴⁸ <http://www.plassi.fi/einileena.htm> (30.6.2016).

män keskus, johon kokoonnuttiin mm. viettämään juhlia.¹⁴⁹

Vuonna 1987 Kalajoella heräsi kiinnostus Havulan ostamiseksi kaupungille. Kaupunki hankki tilan omistukseensa vuonna 1992. Kunta sai hankintaa varten avustusta ympäristöministeriöltä. Asuinrakennus kunnostettiin vuosina 1993–1996. Alkuperäiset rakenteet säilytettiin mahdollisimman pitkälle ja korjaustoissa käytettiin valtaosin vanhoja rakennusmenetelmiä ja materiaaleja. Korjauksen pääsuunnittelu tehtiin Kalajoen kunnassa ja rakennustyöt tehtiin kunnan omina töinä. Korjaustöihin saatiin avustusta ympäristöministeriöltä, opetusministeriöltä ja museovirastolta.¹⁵⁰

Havula avattiin museona vuonna 1997. Rakennuksen sisustus on alkuperäinen ja hyvin säilynyt. Korjaustöiden yhteydessä rakennukseen kuuluvat tekstiilit ja pienesineistö palautettiin alkuperäisille paikoilleen vanhojen valokuvien perusteella. Kotimuseo on edustava ja Pohjois-Suomen oloissa harvinainen esimerkki 1910–1930-lukujen varakkaan porvarisperheen kodista. Se kertoo myös paikkakunnan saha- ja teollisuushistoriasta.¹⁵¹

Päärakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu kaksi makasiinityyppistä piharakennusta, maakellari ja sauna. Havulaan kuului aikanaan hyötypuutarha, jossa kasvatettiin pääosa talouden elintarvikkeista. Kasvimaan paikka ja marjapensaat ovat kuitenkin aikojen kuluessa hävinneet.

Pienemmässä makasiinirakennuksessa toimii kesäaikana kahvila Siiri. Kahvilan yläkerrassa on näyttelytiloja. Kahvila on saanut nimensä Havulan emännän Siiri Santaholman mukaan. Kahvila on tunnettu vierailukohde, jonne tullaan pitkienkin matkojen takaa. Vetovoimatekijöinä kahvilassa ovat laadukkaat leivonnaiset ja viehättävä miljöö. Suuremmassa makasiinirakennuksessa on taiteilijoiden työtiloja, näyttelytiloja ja myymälätiloja.

Havula ja pihapiirissä sijaitsevat kahvila ja myymälätilat ovat avoinna hyvin rajattuna aikana, kesäaikana kesäkuun puolivälistä elokuun alkupuolelle. Yritystoiminnan lisääminen ja monipuolistaminen pihapiirissä voisi tukea aukioloaikojen laajentamista. Palvelujen parempi saatavuus ympäri vuoden lisäisi paikan vetovoimaisuutta ja edesauttaisi sen tunnettavuuden lisääntymistä.

149 <http://www.vanhaplassi.fi/index.php/kohteet/havula> (1.6.2016).

150 Viisikanta – hyvää rakennussuojelua 2008, 143–144.

151 Viisikanta – hyvää rakennussuojelua 2008, 143–144; <http://www.vanhaplassi.fi/index.php/kohteet/havula> (1.6.2016).

Havulan pihapiirissä voi aistia menneen ajan tunnelmaa. Pihan kuljetaan aittojen väliin rajautuvan solan kautta. (Kuvat Kaisa Mäkinen)

5.13. Langin Kauppahuone – elämysmatka purjelaivojen ajan Raaheen

”Kun astut sisään Kauppahuoneelle, toivotamme sinut tervetulleeksi aikamatkalle purjelaivojen kulta-aikakaudelle, tuonne 1860-1880 vuosikymmenille.”¹⁵²

Kaupungin historia herää eloon Raahessa Pekkatorin laidalla sijaitsevalla Langin Kauppahuoneella. Torin luoteiskulmalla sijaitsevassa Langin Alakartanon kauppiastalon pihapiirissä on kauppapuoti, kahvila (Kaffila) ja salonki sekä bed & breakfast -majoitushuoneita. Miljöö ja palvelut tukeutuvat vahvasti Raahen kaupungin historiaan purjelaivojen ajan merikaupunkina ja tuon ajan henkilöhistoriaan. Kauppahuoneella historia muuttuu eläväksi miljöön, tuotteiden, palveluiden, henkilöhahmojen ja tarinoiden kautta. Kokemus on elämyksellinen, monimuotoinen ja moniaistinen.

Langin Kauppahuoneella on hyödynnetty monin tavoin Raahen kaupunkiin ja Langin kauppahuoneeseen liittyvää historiaa. Neljä majoitushuonetta on nimetty kauppahuoneen historiaan liittyvien henkilöiden mukaan ja huoneissa tuodaan esille henkilöihin liittyviä tarinoita. Yksi huoneista on nimetty merikapteeni Janne Byströmin mukaan. Hän vietti yli puolet 66-vuotisesta elämästään purjehtien maailman merillä, pääsiallisesti Langin laivojen päällikkönä. Puotineittyt Anna pyöritti Langin Kauppahuoneen puotia 1860-luvulla suurella ylpeydellä, tarkkuudella ja mitä parhaimmalla huolenpidolla. Sofia Franzén-Lybecker perusti äidinperintönään saamallaan rahoilla raahelaisille vähäosaisille tytöille koulun, jonka toiminta jatkuu edelleen Lybeckerin opistona. Neljäs huoneista on nimetty Langin kauppahuoneen perustajan mukaan. Vanha patruuni Johan Lang tunnettiin kaupunkilaisten suurta arvostusta nauttineena aikansa suurliikemiehenä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Lisäksi kiehtovat henkilöhistoriat on herätetty eloon elämysoppaiden myötä. Patruunin voi tilata avaamaan kokousta ja kertomaan aikansa kaupankäynnin haasteista ja kultahetkestä. Sofia taas johdattaa kuulijakuntansa hetkeen ennen vihille astumistaan komean, univormupukuisen vapaaherra Georg Henrik Lybeckerin kanssa ja kertoo näkemyksiään myös naisen asemasta ja lasten kouluttamisesta. Rouva, mamselli ja puotipiiat kertovat Langin kauppahuoneen tarinaa kaikessa toiminnassaan.¹⁵³

*”Raahen kaupungissa 6.10.1810 riehuneen tulipalon jälkeen kauppias Johan Lang lunasti itselleen kaksi tonttia uuden torin luoteiskulmalta. Kaupunkipalossa oli tuhoutunut Langin niillä sijoilla ollut talo kellareita lukuun ottamatta. Johan Lang rakensii tonteille ensin sivurakennuksen niin kutsutun alakartanon vuonna 1811 ja seuraavana vuonna komean päärakennuksen. Langin kauppakartanon rakennukset hallitsevat torin luoteiskulmaa osoittaen omistajan varakkuuden ja aseman kaupungissa.” (Eija Turunen, *Langin kauppakartano ja sen asukkaat, Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750-1850*, 2013)¹⁵⁴*

Vuonna 1811 valmistuneen Langin Alakartanon on aikanaan rakennuttanut raahelainen raatimies, kauppias ja laivanvarustaja Johan Lang (1745-1823). Johan Langin kerrotaan olleen

¹⁵² Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (12.5.2017).

¹⁵³ Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (12.5.2017).

¹⁵⁴ Turunen, Eija. Langin kauppakartano ja sen asukkaat. Teoksesta Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750-1850, 2013. Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (12.5.2017).

suurporvari ja aikoinaan kylänsä rikkain mies, mutta silti kotielämässään ja tavoissaan vaatimaton ja koristelematon vanhankansan ukko. Johan Lang jatkoi sukunsa vuonna 1699 käynnistämää kauppahuoneen toimintaa vuonna 1772. Langin kauppahuone oli tyypillinen entisajan rannikkokaupungin kauppahuone, jossa harjoitettiin maakauppaa ja ulkomaankauppaa sekä laivanvarustusta. Ajan mittaan kauppahuoneeseen liittyi konsernityyppisesti erilaisia yrityksiä, kuten sahoja, ruukkeja ja maatiloja, joiden tuotteita tarvittiin niin laivanvarustuksessa kuin kaupankäynnissäkin. Vuoden 1800 varallisuusverotuksessa Johan Langin omaisuus oli Suomen neljän suurimman kauppiasomaisuuden joukossa. Langin liike oli tuolloin Pohjois-Suomen suurin kauppahuone. Kauppahuoneen omaisuuteen kuului purjelaivoja, sahoja ja ruukkeja. 1820-1830-luvuilla Langin kauppahuone oli Pohjois-Suomen suurin raudanvalmistaja. Langin suvun liiketoiminta päättyi vuonna 1933.¹⁵⁵

Kauppaa tehtiin Langin Alakartanossa 1820-luvulta aina vuoteen 2006 saakka. Alakartano on Pekkatorin luoteiskulmalla sijaitsevista Langin rakennuksista vaatimattomampi. Sen vieressä torin lounaislaidalla sijaitseva kookas Langin talo edustaa 1800-luvun alkupuolen vaurasta kaupunkirakentamista. Langin Alakartano toimi aluksi Langin palveluskunnan asuinrakennuksena, mutta se muutettiin jo 1820-luvulla konttori- ja liiketiloiksi. Langin kuoltua rakennuksen omistajina olivat mm. Zacharias Franzén (1787-1852) ja Fredrik Sövehus nuorempi (1822-1897). 1970-1980-luvuilla rakennuksessa toimi Pekkatorin Kone Ky. Vuonna 1985 rakennus siirtyi Raahen kaupungin omistukseen ja sittemmin Kiinteistö Oy Kummatin omistukseen. 2000-luvun alussa rakennuksessa toimi kirpputori.¹⁵⁶

Rakennuksen kunnostustyöt aloitettiin keväällä 2016. Ensimmäisenä valmistuivat puoti, kahvila ja salonki, jotka avattiin yleisölle toukokuussa 2017. Kunnostustöiden yhteydessä rakennus palautettiin julkisivuiltaan sille vanhastaan tyypilliseen asuunsa. 1930-luvulla uusitut ja muutetut ikkunat palautettiin empire-tyylisiksi. Talosta löytyneet vanhat ikkunat kunnostettiin ja kolmen näyteikkunaksi aikanaan suurennetun ikkunan tilalle hankittiin vanhat Mikkelin kasarmin ikkunat Rantasalmelta. Rakennuksen sisätilat kunnostettiin 1800-luvun lopun tyyliksi. Korjaus- ja muutostyöt tehtiin käyttäen vanhoja työmenetelmiä ja perinteisiä materiaaleja. Periaatteena oli tehdä mahdollisimman vähän. Puuttuvien rakennusosien tilalle hankittiin vanhoja rakennusosia. Kun aikakaudelle tyypillistä leveää paneelia ei puutavaraliikkeistä löytynyt, tehtiin paneeli itse paikan päällä: leveään höylättyyn lautaan ajettiin sirkkelillä pontit jotta saavutettiin haluttu lopputulos.¹⁵⁷

Langin Kauppahuoneella vetovoimatekijöitä ovat paikkaan sitoutunut historia ja sen tuominen eläväksi monilla eri tasoilla. Kauppahuone on hieno esimerkki vanhan rakennuksen ja kulttuuriperinnön käytöstä yritystiloina elämyksellisellä tavalla. Kahvilassa tuntee päässeensä 1800-luvun Raahen, kaupungin kukoistusaikaan purjelaivojen aikakauteen. Vaiku-

155 Langin alakartano herää eloon Raahessa. Kaleva 11.11.2015. <http://kirjastolinkit.ouka.fi/kaleva/maras15/langin.htm> (12.5.2017); Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (12.5.2017).

156 Langin alakartano herää eloon Raahessa. Kaleva 11.11.2015. <http://kirjastolinkit.ouka.fi/kaleva/maras15/langin.htm> (12.5.2017).

157 Langin alakartano herää eloon Raahessa. Kaleva 11.11.2015. <http://kirjastolinkit.ouka.fi/kaleva/maras15/langin.htm> (12.5.2017); Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (12.5.2017).

telmaa korostavat teemaan sopiviksi valitut tarjoilut ja tarjoilijoiden asut. Jopa kauppapuotiin on valikoitu myytäväksi tuotteita, joita 1800-luvun puodissa olisi saattanut parhaimmillaan olla tarjolla: paikallisten tuottajien valmistamia ruokatarpeita ja herkkuja sekä ulkomailta tuotuja ylellisyystuotteita, kuten kauneushoitotuotteita ja saippuota Ranskasta. Tunnelman luominen on vaatinut runsaasti taustatyötä ja perehtymistä historiaan: rakennuksen historiaan, raahelaiseen merenkulun ja kaupan historiaan, Langin kauppaliikkeen ja suvun historiaan sekä paikkakunnan henkilöhistoriaan.

Nykypäivän tapahtumat ovat osa rakennuksen pitkää ja kerroksellista historiaa. Rakennuksen ja siihen liittyvien henkilöiden historiasta sekä kunnostustöiden etenemisestä on jaettu tietoa ja kuvia Langin Kauppahuoneen Facebook-sivuilla keväästä 2016 lähtien. Sisätilojen valmistuttua talossa järjestetään avoimet ovet. Silloin raahelaisilla ja muilla vierailijoilla on mahdollisuus tutustua entiseen loistoonsa kunnostettuun taloon.

Salongista avautuu näkymä Pekkatorille. (Kuva Kaisa Mäkinie)

*Langin Alakartano
ennallistetussa asussaan
vuonna 2017. (Kuvat
Kaisa Mäkinie)*

Sisätilojen tunnelmaa. Kahvila on sisustettu 1800-luvun lopun tyyliin, salonki kustavilaiseen tyyliin. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Patruunin makuukamari on yksi Langin Kauppahuoneen majoitushuoneista. Ikkunoista avautuu näkymä Pekkatorille. (Kuva Kaisa Mäkinie)

”Suomen vanhimmalla kaupalla on takanaan pitkä ja moninainen historia. Jalavassa on tehty kauppaa niin ruplilla, markkoilla, euroilla kuin oravannahkoillakin. Nykyaikana kauppa tehdään yhä enenevässä määrin erilaisten korttien ja verkkopankkien avustuksella. Vuodesta 2015 Jalavassa on toiminut myös verkkokauppa. Jalavan pihapiiri on aikojen saatossa elänyt ja huoneiden käyttötarkoitus on muuttunut useaan kertaan, mutta varsinainen kauppahuone on koko ajan palvellut samassa tarkoituksessa kauppana. Sieltä, saman tiskin takaa, ovat Jalavan kauppiaat palvelleet asiakkaita nyt jo viiden sukupolven ajan.”¹⁵⁸

Taivalkosken kirkonkylässä sijaitseva Jalavan kauppa on Suomen vanhin edelleen toiminnassa oleva kauppa ja tunnettu vierailukohde. Jalavan kaupassa vanha kaupparakennus ja perinteiset kauppatavarat kertovat havainnollisesti entisajan kaupankäynnistä. Vuonna 1883 rakennettu kaupparakennus on toiminut koko historiansa ajan kauppana. Rakennuksen

5.14. Jalavan kauppa – Suomen vanhin kauppa

¹⁵⁸ Jalavan kaupan internet-sivut, <http://jalavankaupa.fi> (23.5.2017).

ulkoasu ja sisätilat ovat säilyneet menneen ajan asussa. Jalavan kaupassa on säilynyt elämyksellisellä tavalla perinteinen kyläkaupan henki. Se on persoonallinen, identiteetiltään vahva ja mieleen jäävä paikka. Paikan vetovoimaisuuden taustalla on sen pitkä historia kauppana. Eri aikakaudet näkyvät miljöössä kerroksellisuutena.

Jalavan kauppa on tunnelmaltaan ainutlaatuinen paikka. Siellä voi kokea astuvansa sisään 1800-luvun loppupuolen kyläkauppaan. Kauppa ei kuitenkaan ole museo. Valikoimiin kuuluu nykyaikaisia tuotteita, mm. kenkiä ja vaatteita sekä kalastus- ja metsästystarvikkeita. Toisaalta myynnissä on edelleen perinteisiä tuotteita, kuten flanellipaitoja, pussihousuja, kumiteräsaappaita ja jatsareita sekä mm. perinteiseen tapaan valmistettua pikiöljyä ja uskovaisten pastilleja. Valikoiman laajuus on yksi paikan vetovoimatekijöistä.

Jalavan kaupan perusti vuonna 1883 vienankarjalaisen kauppiaan Rodin Jakowleffin poika Stephan (Teppana eli Teppo) Jakowleff, joka kiersi laukkukauppiaana Koillismaalla 1800-luvun loppupuoliskolla. Stephan Jakowleff perusti ensimmäisen kauppapuotinsa Puolangalle 1870-luvun lopulla, pian sen jälkeen, kun kiinteiden kauppojen perustaminen maaseudulle tuli lain puolesta mahdolliseksi. Vuoteen 1883 mennessä hän muutti Taivalkosken keskusta ja perusti maakaupan, joka aloitti toimintansa vuokratiloissa Jussilan talon pirtissä. Vienankarjalaisten rakennusmiesten rakentama, edelleen toiminnassa oleva Jalavan kauppatalo valmistui 1880-1890-lukujen vaihteen tienoilla. Rakennuksessa oli kauppapuoti ja konttori sekä kauppiaan asuntona kamari, sali, ruokahuone ja pirtti, jossa myös matkalaiset saattoivat yöpyä. Kaupan pitoa jatkoivat vuonna 1907 Jakowleffin pojat Nikolai ja Mikko. He aloittivat kauppatoiminnan nimellä ”N&M Jakowleff, Taivalkoski, kaikenlaisten maalaistavaroiden ja metsäntuotusten nahkojen osto- ja myyntiliike”. Heidän aikanaan kauppa kehittyi sekatavarakaupaksi, eli tekstiilien ohella kaupassa myytiin elintarvikkeita. Myyntitavarat hankittiin etupäässä Oulun kauppahuoneilta ja tukkuliikkeiltä. Vastaavasti niille myytiin talonpojilta ostetut tavarat, kuten turkikset, kotieläinten vuodat, suolakala, poronliha ja savupaistit, käsityötuotteet ym. Nikolai perheineen sai Suomen kansalaisuuden vuonna 1919. Tuolloin hän otti käyttöön uuden sukunimen, Jalavan. 1920- ja 1930-luvuilla Jalavat perustivat Taivalkosken syrjäkylille pieniä sivumyymälöitä. Niitä oli ainakin Hutussa, Metsäkylässä, Vanhalassa, Anttilassa ja Koitilassa.¹⁵⁹

*”Ennen ensimmäistä maailmansotaa Nikolai hoiti kauppasuhteita laajalla alalla. Kauppaa käytiin niin Pietariin, Tukholmaan kuin Kuolan suuntaankin. Oulun torinrannassa oli Jakowleffien makasiini tukikohtana. Asiakaskunta vaihteli maankiertäjistä Ruotsin ylhäistöön; perimätiedon mukaan jopa Ruotsin kuninkaan kruunussa on Nikolain Tukholmaan toimittama helmi. Toisen perimätiedon mukaan tsaariperheen hoviasuun kuulunut kärpännahkaviitta oli valmistettu Jalavan toimittamista taivalkoskelaisista turkiksista.”*¹⁶⁰

159 Jalavan kaupan internet-sivut, <http://jalavankaupa.fi> (23.5.2017).

160 Jalavan kaupan internet-sivut, <http://jalavankaupa.fi> (23.5.2017).

Sotien välisenä aikana Jalavassa harjoitettiin matkalaisten pirttitoimintaa. Laajan pitäjän eri kulmilla keskustaan ostoksille tulleet majoittuivat Jalavan pirtissä. Pirtin ovet olivat aina auki, asiakkaat saattoivat tulla vaikka keskellä yötä pirttiin, nukkua, ja suorittaa ostoksensa aamulla kaupan puolella. Pihassa oli talli matkalaisten hevosille. Matkalaisten pirtti oli toiminnassa vielä 1950-luvun alkupuolella. Matkalaisten pirtti tunnetaan myös kirjailija Kalle Päätalon romaaneista.¹⁶¹

Toisen maailmansodan aikana Jalavan kaupparakennuksessa oli paikallisen Saksan armeijan yksikön päämaja. Saksalaiset kortteerasivat Jalavassa mm. Hyrynsalmelta Kuusamoon johtaneen kenttäradan rakennustöiden aikaan. Lapin sodan alkaessa perääntyvä Saksan armeija jätti Taivalkosken keskustan pääosin polttamatta. Jalava kuului säilytettyjen rakennusten joukkoon.¹⁶²

Nykyään Jalavan kauppatalossa toimii kauppa ja kahvila. Pihapiiristä voi vuokrata tiloja mm. juhliin ja kokouksiin. Kauppatalon lisäksi Jalavan pihapiiriin kuuluu vuonna 1922 rakennettu asuinrakennus. Sen iso pirtti oli aikanaan matkalaisten käytössä, siellä ruokailtiin ja yövyttiin. Talon toisessa päässä oli kauppiaan käytössä pirtti ja keittiö sekä palkollisen kamari. Lisäksi pihapiirissä on 1930-luvulla rakennettu navetta, kaksi 1800-luvun lopulla rakennettua varastomakasiinia sekä vuonna 1928 rahtiautoa varten rakennettu autotalli. Pihapiirissä on aikoinaan ollut myös 20 hevosen talli, kaksikerroksinen iso makasiinirakennus, kiviliiteri, öljymakasiini, savusauna ja iso halkoliiteri.

Vienankarjalaiset laukkukauppiat perustivat kaikkialle Suomeen yli 500 kiinteää kauppaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa ennen vallankumousta. Suuri osa niistä on lopettanut toimintansa. Jakowleffin – Jalavan kauppa Taivalkoskella on kuitenkin ollut toiminnassa ja saman suvun hallussa nykyaikaan asti. Nykyinen kauppias Mikko Jalava on kaupan perustajan Stephanin perillinen suoraan alenevassa polvessa.

Jalavan kauppatalo on maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristöä edustava kohde. Se sai vuonna 2004 Viisikanta-palkinnon, Oulun läänin rakennussuojelupalkinnon, perinteitä kunnioittavasta rakennetun ympäristön säilyttämisestä ja perusparantamisesta.

161 Jalavan kaupan internet-sivut, <http://jalavankaupa.fi> (23.5.2017).

162 Jalavan kaupan internet-sivut, <http://jalavankaupa.fi> (23.5.2017).

Jalavan kaupan pihapiiri sijaitsee keskeisellä paikalla Taivalkosken keskustassa. Pihaa rajaavat kaupparakennuksen lisäksi vuonna 1922 rakennettu asuinrakennus, kaksi varastomakasiinia 1800-luvun lopulta sekä navetta ja autotalli 1920- ja 1930-lukujen vaihteesta. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Jalavan suuri pirtti on ollut aikanaan kohtaamispaikka, jossa myös matkojen takaa kauppoille tulleet saattoivat yöpyä. Nykyään pirtissä toimii kahvila. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Kaupan valikoimissa näkyy sen pitkä historia. Esillä on sekä vanhaa että uutta tavaraa. (Kuvat Kaisa Mäkinie)

Vanhat rakennukset säilyvät parhaiten, kun ne pysyvät käytössä. Kun rakennuksella on käyttötarkoitus, on myös omistajalla motivaatiota pitää rakennusta kunnossa. Toisaalta mikä tahansa käyttö ei sovi mihin tahansa rakennukseen. Huonosti sopivia ovat mm. sellaiset käyttötarkoitukset, jotka edellyttävät suurten ja laajojen, rakennuksen tilajärjestykseen, ominaispiirteisiin ja arvoihin vaikuttavien muutosten tekemistä vanhaan rakennukseen. Liian raskas korjaaminen tulee myös yleensä kalliiksi. Vanhan rakennuksen uusi käyttötarkoitus on viisasta valita rakennuksen ehdoilla. Vanhan rakennuksen korjaaminen on tehtävä harkiten, vanhaa arvostaen ja säilyttäen.

Osto- ja myyntiliike Pänikkä ja Piironki toimii keskeisellä paikalla Vaalan keskustassa sijaitsevassa vanhassa koulussa. Liikkeessä on myynnissä vanhan tavaran lisäksi vanhaan tyyliin sopivaa sisustustavaraa. Koulurakennus on Vaalan kunnan omistuksessa ja vuokrattuna yrityksen käyttöön.¹⁶³

Pänikkä ja Piironki on hyvä esimerkki siitä, miten vanha, tyhjilleen jäämässä ollut rakennus on saatu uuteen käyttöön ilman suuria muutoksia. Olennaista on, että uusi käyttötarkoitus sopii rakennukseen. Koulurakennuksen suuret, avarat ja korkeat huoneet sopivat myymäläkäyttöön hyvin. Vanhan koulun vuokraaminen liiketilaksi on sekä vuokraajalle että vuokralaiselle edullista. Koulu säilyy käytössä, mikä tukee rakennuksen säilymistä osana Vaalan taajamakuva. Yrittäjälle keskeisellä ja näkyvällä paikalla sijaitsevat liiketilat ovat etu. Vanhan rakennuksen tunnelma tukee hyvin liiketoiminnan luonnetta.

Koulurakennuksessa ovat säilyneet mm. vanhat lakatut paneelikatot ja seinien alaosien puolipaneelit, korkeat pönttöuunit ja vanhat väliovet. Vanhat rakennusosat ja pintamateriaalit tuovat tiloihin kerroksellisuutta ja kertovat mielenkiintoisella tavalla rakennuksen alkuperäisestä käytöstä ja historiasta.

Vanha koulu erottuu taajaman keskustassa merkkirakennuksena. (Kuva Kaisa Mäkinen)

5.15. Pänikkä ja Piironki – vanha koulu yrityskäytössä

163 Kyläpuoti löysi kasvun netistä. Kaleva 27.3.2017.

Sisätiloissa on rento tunnelma. Huoneet ovat valoisat ja korkeat. (Kuvat Kaisa Mäkinen)

6. Tapahtumat kulttuuriympäristön elävöittäjinä

Kulttuuriympäristön historiaan ja vahvuuksiin tukeutuvat tapahtumat ovat paikan sielu. Tapahtumien myötä miljöökoneaisuudet ja niiden erilaiset merkitykset tulevat eläviksi ja koettaviksi. Toisaalta tapahtumat tuovat kulttuuriympäristöä ja kulttuuriperintöä näkyväksi ja houkuttelevat ihmisiä paikalle tutustumaan miljööseen ja palveluihin.

Tapahtumat lisäävät paikkakuntien ja kohteiden vetovoimaa sekä matkailukohteina että houkuttelevina asuinpaikkoina ja yritysten sijoittumispaikkoina. Tapahtumien näkyvyys ja niihin liittyvät myönteiset kokemukset ovat tärkeitä tekijöitä houkuttelevuuden ja vetovoiman taustalla. Tapahtumiin liittyy positiivisia vaikutuksia monella eri tasolla: ne vahvistavat yhteisöllisyyttä ja eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta, kohentavat aluetaloutta, elävöittävät kaupunkien ja taajamien keskusta-alueita, vahvistavat paikan imagoa sekä luovat ympärilleen erilaisia tuotanto- ja osaajaverkostoja.

6.1. Loviisan Wanhat Talot

”Itä-Uudenmaan matkakivi 2014 palkinto myönnetään Loviisan Wanhat Talot ry:lle, joka on voimillaan luonut Loviisan Wanhat Talot -tapahtuman. Yhdistys on luonut ja organisoinut Itä-Uudenmaan suurimmaksi kasvaneen ja valtakunnallisesti tunnistetun yleisötapahtuman. Yhdistyksen toiminta on laajentunut aikana, jolloin julkisten ja yksityisten toimijoiden voimavarat ovat tiukalla. Yhdistys on työllään rakentanut viehättävän ja omaperäisen tapahtuman, joka vetää kerran vuodessa yli 16.000 kävijää alueelle rahoineen – niin kotimaasta kuin ulkomailtakin. Tapahtuman kiinnostavuus on kasvanut vuosien myötä, tapahtuma on luonut positiivista näkyvyyttä kotikaupungilleen sekä saanut yritykset, yhdistykset, yksityiset henkilöt ja kaupungin tekemään arvokasta yhteistyötä. Tapahtuma yhdistää rakennusperinteen, oikeaoppisen korjausrakentamisen, monipuolisen kulttuuritarjonnan sekä lähi- ja luomuruuan.” (Loviisan Wanhat Talot -tapahtumalle myönnetyn Matkakivi 2014 -tunnustuspalkinnon perustelut)¹⁶⁴

Loviisan Wanhat Talot on kaupungissa kesän päätapahtuma, joka on järjestetty vuodesta 2005 lähtien. Tapahtuman keskeisenä tavoitteena on vahvistaa itäuusmaalaisen rakennuskulttuurin säilymistä elävänä perintönä tuleville sukupolville, elvyttää perinteisten rakennusten kunnostamisen taitoja sekä tarjota korjausrakentamisessa kaivattavaa tietoa. Nykyään Loviisan Wanhat Talot tunnetaan Itä-Uusimaan suurimpana ja valtakunnallisesti tunnistettuna yleisötapahtumana, joka houkuttelee kaupunkiin runsaasti vierailijoita.

Loviisan Wanhat Talot -tapahtuman järjestelyistä on päävastuussa Loviisan Wanhat Talot ry. Lisäksi järjestelyissä on mukana Loviisan kaupunki sekä runsaasti paikallisia yrityksiä, yhdistyksiä ja yksityishenkilöitä.

Loviisan Wanhat talot -tapahtumasta on kehittynyt monimuotoinen ja monipuolinen, yhden viikonlopun ajalle keskittyvä tapahtuma. Sen aikana yleisö pääsee vierailemaan vanhassa kaupungissa sijaitsevista yksityisissä kodeissa ja puutarhoissa. Samaan aikaan kaupungissa järjestetään monenlaisia aiheeseen liittyviä tapahtumia: torimyyntiä, lähi-

¹⁶⁴ <http://www.posintra.fi/matkakivi-2014-loviisan-wanhat-talot/> (4.7.2016).

tuottajien ja artesaanien järjestämä ITU-tori, keräilymessut, käsityöläismarkkinat, antiikkimarkkinat, työnäytöksiä sekä rakennusten korjaamiseen liittyvää neuvontaa. Lisäksi kaupungissa järjestetään aiheeseen liittyvä seminaari, näyttelyitä ja konsertteja. Paikallisten ravintoloiden ruokalistoilta on erityisesti tapahtumaa varten tehtyjä herkkuja. Paikalliset asukkaat järjestävät lukuisia kirpputoreja ja pop up -kahviloita kaikkialla kaupungissa.

Tapahtumassa avoinna olevien yksityiskotien ja puutarhojen lista muuttuu vuosittain. Osa vanhoista aiemmin avoinna olleista taloista on välillä tauolla, ja mukaan tulee vuosittain uusia kohteita sitä mukaa kun talojen remontti- ja kunnostustyöt etenevät. Useissa kohteissa kunnostuksen edistymistä voi käydä seuraamassa vuodesta toiseen. Vanhojen talojen henki ja sisustus vaihtuvat myös omistajien vaihtuessa. Vanhojen huonekalujen ja tavaroiden kierrätys on oleellinen osa tapahtumaa, kaupungissa järjestetään antiikkimarkkinat, keräilytapahtumia, laajoja kirpputoreja ja pihakirppiksiä.

Tapahtumassa on vuosittain vaihtuva teema, johon ohjelma ja vierailukohteet sitoutuvat. Vuonna 2015 tapahtuman kulttuurihistoriallisena teemana oli kylpyläajan Loviisa. Tuoloin ohjelma myötäili Sibeliuksen juhluvuoden kunniaksi Loviisan matkailun ja kaupunginmuseon näyttelyn teemaa ”Kylpyläelämää Loviisassa ja nuori Jean Sibelius”. Sibelius lomaili nuoruusvuosinaan Loviisassa sukunsa edelleen pystyssä olevassa kotitalossa. Teema näkyi myös asiantuntijaseminaarissa, jossa ”Talotohtori” Panu Kaila luennoi ”nykyajan kylpylöiden” eli kosteiden tilojen rakentamiseen liittyvistä ongelmista ja Mia Grönstrand puhui Sibeliuksen ajan Loviisasta ja sen rakennuskannasta. Teeman mukaisesti ravintoloissa oli tarjolla parhaita paloja Sibeliuksen nuoruusvuosien menystä.

Loviisan Wanhhat talot -tapahtuma, tuolloin nimeltään Wanhassa Wara Parempi, sai vuonna 2009 Suomen Arkkitehtiliiton SAFA-palkinnon tärkeästä työstä korjaus- ja perinnerakentamisen tiedon välittäjänä. Perustelujen mukaan tapahtuma nostaa arvoonsa vanhan rakennuskannan säilyttämisen, oikeiden korjaustapojen merkityksen ja perinnerakentamisen mahdollisuudet.¹⁶⁵

”Wanhassa Wara Parempi -tapahtuman viehätys on siinä, että omistajat itse omissa kodeissaan ottavat kävijät vastaan ja esittelevät eri – usein vielä keskeneräisiäkin – työvaiheita. Koska kävijätkään eivät ole korjaamisen ammattilaisia, syntyy hyviä, todellisiin ongelmiin pureutuvia keskusteluja, jossa osapuolet auttavat ja antavat vinkkejä toisilleen niin työtavoista kuin mahdollisista tekijöistäkin.” (Tuija-Riitta Lindholm, Loviisan kulttuuri- ja ympäristöliikkeen puheenjohtaja, 2009)¹⁶⁶

Samaan teemaan liittyy Wanhan Ajan Joulukodit -tapahtuma, joka järjestetään Loviisassa vuosittain joulun alla. Tapahtumassa yksityiset puutalokodit pitävät ovensa avoinna yleisölle kahtena viikonloppuna. Tapahtumassa yhdistyvät avoimet ovet ja joulumarkkinat: tapahtumassa mukana olevissa kodeissa on tarjolla joululeivonnaisia ja jouluruokia, ja kotejan-

165 http://www.akava.fi/uutishuone/ajankohtaiset/akava-yhteison_uutisia/akava-yhteison_uutisia_-arkisto/suomen_arkkitehtiliiton_safa-palkinto_wanhassa_wara_parempi_-tapahtumalle.2805.news?2158_o=1940 (4.7.2016).

166 http://www.akava.fi/uutishuone/ajankohtaiset/akava-yhteison_uutisia/akava-yhteison_uutisia_-arkisto/suomen_arkkitehtiliiton_safa-palkinto_wanhassa_wara_parempi_-tapahtumalle.2805.news?2158_o=1940 (4.7.2016).

sa vieraille esittelevillä käsityöläisillä on myynnissä omia ja muiden paikallisten tekijöiden tuotteita, taidetta ja käsitöitä. Samaan aikaan järjestetään Laivasillan perinteiset joulu- ja käsityömarkkinat.

Loviisan vanhassa kaupungissa järjestettävät monipuoliset tapahtumat kertovat vahvasta kotiseutuylpeydestä ja yhteishengestä. Tapahtumien valmistelu ja yhdessä tekeminen vahvistavat edelleen paikallista yhteishenkeä ja luovat verkostoja eri toimijoiden välille. Tapahtumat houkuttelevat paikalle paljon sekä paikallisia kävijöitä että muualta tulevia matkailijoita. Ne avaavat paikallisille yrittäjille tärkeän omien tuotteiden esittely- ja markkinointikanavan.

”Osa Loviisan Wanhat Talot -tapahtuman viehätystä on se aika, jolloin täällä valmistaudutaan tulevaan tapahtumaan. Taloja siivotaan, puutarhoja siistitään, katuja lanataan, pullia leivotaan, kirpputoritavaroita kaivetaan esille, ruokalistoja suunnitellaan, ohjelmia harjoitellaan, näyttelyitä pystytetään jne. Tämähän ei yleisölle näy, mutta uskon, että kaikki tuo välittyy tunnelmassa, joka kaupungissa tapahtuman aikana lopulta vallitsee. Viehättävät yksityiskodit, värikkäät puutarhat ja runsas ohjelmatarjonta houkuttelee yleisöä paikalle – mutta usein kuulee, että tänne palataan yhä uudelleen koko kaupungissa vallitsevan ainutlaatuisen tunnelman vuoksi. ... Tapahtuman toteuttaminen edellyttää laajasti yhteistyötä, yli 200 tekijää, satoja vapaaehtoisten työtunteja, talonmistajien ainutlaatuista vieraanvaraisuutta.” (Ann-Britt Felin-Aalto, Loviisan Wanhat Talot ry:n puheenjohtaja, 2016)¹⁶⁷

167 Loviisan Wanhat Talot – tapahtumajulkaisu 2016.

Mariankatu Loviisan Wanhat Talot -tapahtuman aikaan 2015. (Kuva Carita Liljendahl)

Ylivieskan rautatieaseman alue on edustava esimerkki rautatien vaikutuksesta rakentuneesta miljööstä ja rakennettuna kulttuuriympäristönä maakunnallisesti arvokas kokonaisuus. Alueeseen kuuluvat vuonna 1886 valmistunut rautatieasemarakennus, sen eteläpuolella sijaitseva rautatieläisten asuinalue eli Kasarmi sekä radan varressa sijaitsevat tavara-asema ja veturitalli.

Kasarmiksi kutsuttu rautatieläisten asuinalue on rakennettu 1900-luvun alkupuolella. Alueella on useita asuinrakennuksia ja talousrakennuksia: asemapäällikön talo vuodelta 1925, kirjanpitäjän-vaihdemiehentalo vuodelta 1908, kaksoisvahtitupa vuodelta 1902, neljä työläisten asuinrakennusta vuodelta 1925, kaksi halkovarastoa ja kolme maakellaria. Radan varressa on vuonna 1925 rakennettu vesitorni, joka erottuu sekä kaupunkiin että rautatielle merkittävänä maamerkkirakennuksena. Rakennusten suunnittelusta ovat vastanneet rautatiehallituksen rakennussuunnitteluosastolla rautatiehallituksen pääarkkitehti Bruno Granholm ja arkkitehti Thure Hellström.

6.2. Ylivieskan Kasarmi ja Wiljanpäivät

Vanha vesitorni erottuu alueella maamerkinä. (Kuva Kirsti Reskalenko)

Kasarmialueen asuin- ja talousrakennuksia. (Kuva Kirsti Reskalenko)

Kasarmin kesä ja Wiljanpäivät

Kaisa Savela

Wiljanpäiviä on vietetty Kasarmilla ensimmäisen kerran vuonna 1998. Wiljanpäivien teemat ovat vaihdelleet vuosittain kansainvälisyydestä puurakentamiseen ja kaikkea siltä väliltä. Wiljanpäivät ovat tuoneet ohjelmansa kautta esiin paikallista osaamista: musiikkia, näytelmiä, puheita, paraateja. Lisäksi Wiljanpäivillä on aina ollut myös syyssadon tuotteita myynnissä, ja vanhoissa Kasarmin taloissa on ollut sekä taidkahvila että monipuolisia näyttelyitä. Wiljanpäivistä voi todeta, että se on hyvin kotikutoinen tapahtuma, josta jokainen löytää aina jotain mielenkiintoista itselleen tai viemiseksi. Tapahtumassa on tuotu esiin myöskin vanhoja työmenetelmiä. Sepät ovat olleet takomassa, pärehöylällä on tehty päreitä, ryskällä on puitu viljaa, villaa on huovutettu.

Wiljanpäivien järjestäjinä ovat toimineet Ylivieskan seudun kansalaisopisto, Ylivieskan kaupunki, Rieska-Leader ja viime vuosina myöskin Kaapo -hanke.

Wiljanpäivät. (Kuvat Kaisa Savela)

Asemapäällikön kahvitilaisuus
1.7.2016. (Kuva Kaisa Savela)

7. Kaapo – hankkeen tuloksia

7.1. Vanha Raahе – pohjoispohjalainen puukaupunki

168 Raahen kaupungin internet-sivut, http://www.raahe.fi/matkailu/vanha_raahe (21.6.2016).
169 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1462 (21.6.2016).

Kaapo-hankkeessa on tehty useita suunnitelmia, joissa teemana on ollut kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hyödyntäminen elinkeinotoiminnan ympäristönä. Töiden sisältö ja tavoitteet on määritelty yhdessä kuntien edustajien kanssa, kuntien tarpeiden ja toiveiden pohjalta.

Työt poikkeavat toisistaan laajuudeltaan ja sisällöltään. Yhteisenä piirteenä kaikissa töissä näkyvät Kaapo-hankkeen tavoitteet. Tässä esiteltävissä töissä näkyy erityisesti kulttuuriympäristön ominaispiirteiden ja vahvuuksien hyödyntäminen suunnittelutyön lähtökohtina.

”Vanha Raahе ei ole museoalue, vaan elävä kaupunginosa. Se kertoo kaupungin rakentamisen ja asumisen vaiheista vuosisatojen takaa tähän päivään sekä antaa historiallista syvyyttä nykyiselle teräksen ja tietotekniikan kaupungille.”¹⁶⁸

Vanhan Raahen alueen puutalokorttelit lukeutuvat parhaiten säilyneisiin puukaupunkialueisiin Suomessa. Vanhan kaupungin keskellä sijaitseva Pekkatori on Raahen merkittävin asemakaavallinen aukio. Italialaisten renessanssi-ihanteiden mukaista umpikulmaista torityyppiä edustava Pekkatori on Suomen puukaupungeissa poikkeuksellinen ja myös kansainvälisesti arvokas. Raahen Pekkatori ja ruutukaava-alueen puutalokorttelit on määritelty valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.¹⁶⁹

Raahen Pekkatori. (Kuva Kaisa Mäkinie)

Raahen kaupunki perustettiin vuonna 1649. Kaupunki sai nimen Brahestad, suomalaisittain Raahe, kenraalikuvernööri Pietari Brahen mukaan. Kaupungin asemakaava suunniteltiin renessanssin säännönmukaisen ruutukaavan ihanteiden mukaiseksi. Vuonna 1791 Raahe sai tapulikaupunkioikeudet ja vapaan purjehdusoikeuden ulkomaille. Siitä tuli merkittävä kauppa- ja merenkulkukaupunki. Kaupungin vauraus perustui laivanvarustukseen, kauppapurjehdukseen ja tervakauppaan. Purjelaivojen kulta-aika kuitenkin päättyi 1800-luvun lopulla ja Raahe taantui vilkkaasta merenkulkukaupungista verkkaiseksi maaseutukaupungiksi. 1960-luvun vaihteessa Rautaruukin terästehtaan perustaminen Raaheen muutti kaupungin elämän. Asukasluku kasvoi ja rakentaminen vilkastui, mikä aiheutti paljon muutoksia kaupunkikuvassa.¹⁷⁰

Vanhan Raahen ruutukaava-alue rajautuu Rantakadun, Pitkänkarinkadun, Palokunnankadun ja Koulukadun väliin. Suurin osa alueen vanhoista puurakennuksista on peräisin 1800-luvun alkupuolelta, vuoden 1810 kaupunkipalon jälkeiseltä ajalta. Tulipalo tuhosi kolme neljäsosaa kaupungista, noin 60 taloa. Palon jälkeen kaupunkia laajennettiin itään ja etelään. Tuolloin syntyi myös Raahen Pekkatori. Varakkaimpien asukkaiden, porvareiden, kauppiaiden ja laivanvarustajien, talot rakennettiin keskeisimmille paikoille Pekkatorin ympärille ja Rantakadun varrelle raatihuoneen lähistölle. Kaupungin pohjois- ja itäosiin eli Saaristokadun ja Reiponkadun tienoille sekä eteläisiin kortteleihin nykyisen Koulukadun eteläpuolelle asettui käsityöläisiä ja merimiesten perheitä sekä työväestöä ja vähävaraisempaa asujaimistoa. Kaupungin silhuetissa sosiaalinen jakauma näkyi sekä talojen että tonttien koossa: keskellä kaupunkia tontit ja talot olivat suuria, laitaosissa kapeilla ja pienillä tonteilla oli yhden ja kahden huoneen hirsimökkejä.¹⁷¹

1960-luvulla alkanut nopea kasvu oli uhka Vanhan Raahen puukaupunkikeskustalle. Vuonna 1964 laaditussa uudessa asemakaavassa pyrittiin voimakkaaseen uudisrakentamiseen. Kaavassa annettiin kuitenkin erityismääräyksiä arvokkaimmille kokonaisuuksille, kuten Pekkatorille, osalle Rantakatua ja kirkon aukiolle. Ajan hengen mukaisesti kaavassa esitettiin pitkiä rakennusmassoja, jotka ulottuivat useille tonteille, mikä hidasti kaavan toteutumista. Kaava edellytti lähes kaikkien palvelujen siirtämistä uuteen keskustaan, ruutukaava-alueen uudisrakennettavalle osalle Koulukadun eteläpuolelle. Vuoden 1964 asemakaava jätti selvät jälkensä Raahen puukaupunkiin: vanhaan miljööseen huonosti sopivia uudisrakennuksia on erityisesti Kauppakadulla.¹⁷²

Vanhan Raahen säilyttämisestä päätettiin vuonna 1977. Alueelle laadittiin uusi, vanhan rakennuskannan säilyttämistä tukeva asemakaava vuonna 1984. Kaava sallii korvaavan uudisrakentamisen ja täydentävää uudisrakentamista osoitetaan useille tonteille. Uudisrakennukset pyritään sopeuttamaan mittakaavaltaan ja ominaispiirteiltään vanhaan miljööseen. Vanhan Raahen alueella on nykyään noin 150 vanhaa taloa ja 200 talousrakennusta.¹⁷³

170 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1462 (21.6.2016); <http://www.kirjastovirma.fi/vanharaahe/historiaa> (21.6.2016).

171 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1462 (21.6.2016); <http://www.kirjastovirma.fi/vanharaahe/historiaa> (21.6.2016).

172 <http://www.kirjastovirma.fi/vanharaahe/historiaa> (21.6.2016).

173 <http://www.kirjastovirma.fi/vanharaahe/historiaa> (21.6.2016).

Vanha Raahel elinvoimaiseksi

”Vanha Raahel on monista kolhuista ja muutoksista kärsinyt kulttuurihistoriallisesti merkittävä kaupunginosa, jonka arvoa eivät kaikki vieläkaan ymmärrä. Tässä asiakirjassa esitettyjen pienten ja suurtenkin muutosten toteuttamisella on mahdollista nopeuttaa positiivista identiteetin vahvistamista alueella ja näin ollen myös edistää matkailun ja yrittäjyyden asemaa alueella. Asukkaiden yhteistyö keskenään ja myös viranomais-ten ja päättäjien kanssa on tärkeää yhteisen vision luomiseksi ja sitoutumisen varmistamiseksi. Tärkeintä on saada pidettyä keskusteluyhteys sujuvana kaupungin ja asukkaiden välillä.”
(Tuija Patana, Vanha Raahel elinvoimaiseksi, 2015)

Arkkitehtiopiskelija Tuija Patana on tutkinut työssään Vanhan Raahen kehittämistä elinvoimaiseksi asumisen ja yritystoiminnan ympäristöksi. Työn tavoitteena on ollut pohtia toimenpiteitä Vanhan Raahen elinvoimaisuuden ja vetovoimaisuuden kehittämiseksi. Tarkoituksena on luoda Vanhalle Raahelle yhtenäinen ilme sekä sen käyttäjille paremmin toimiva asiointi-, asumis- ja virkistätymisympäristö.

Nykyään Vanhan Raahen alueella sijaitsevat rakennukset ovat pääasiassa asuinkäytössä. Raahen kaupallinen keskusta sijaitsi vielä 1960-luvulla Kauppakadulla nykyisen vanhan kaupungin alueella. Kasvun ja rakennuskannan uudistumisen myötä kaupungin keskustan painopistealue on siirtynyt pari sataa metriä etelään Sovionkadun eteläpuolelle, mikä on vähitellen näivettänyt Kauppakadun kaupalliset toiminnot lähes kokonaan. Liiketoiminta vanhan kaupungin alueella on osoittautunut kannattamattomaksi liian vähäisten asiakasvirtojen vuoksi. Kehitys on korostunut viime vuosina, Kauppakadun liiketilojen tyhjentyminen näkyy selkeästi esimerkiksi vuosien 2009 ja 2015 tilanteiden vertailussa. Nykyään Kauppakadun varressa sijaitsevista virasto- ja liiketiloista vain noin 60 prosenttia on niille tarkoitettussa käytössä, loput ovat joko asuinkäytössä tai tyhjiä. Suurin tyhjien liiketilojen keskittymä sijoittuu Kauppakadulle vanhoihin puurakennuksiin.

Iso osa Vanhan Raahen alueella sijaitsevista liiketiloista on tyhjiä. Niiden saaminen käyttöön elävöittäisi kaupunkikuvaa.
(Kuva Kaisa Mäkinen)

Pitkän aikavälin tavoitteena on saada Vanhaan Raahen lisää yrittäjiä. Suuria investointeja fyysiseen ympäristöön ei kuitenkaan ole tällä hetkellä tulossa. Siksi tavoitetta kohden on työssä lähdetty pienin askelin. Kehityksen ytimessä on Vanhan Raahen ainutlaatuisen identiteetin korostaminen ja helppo saavutettavuus. Kun nämä teemat saadaan korjattua, on Vanhan Raahen markkinointi matkailu- ja asiointimielessä helpompaa. Virkistys- ja matkailukäytön lisääntyessä myös asiakasvirta yrityksille kasvaa. Selkeä identiteetti, vahva historia ja alueen luonne puolestaan ohjaavat alueelle saapuvia yrityksiä profiloitumaan Vanhan Raahen teemoihin liittyen. Alueelle sopivat erityisesti kulttuuri- ja käsityöyritykset, kuten kahvilat, bed & breakfast -toiminta, suutarit ja taidegalleriat.¹⁷⁴

Osallistavan suunnittelun periaatteen mukaisesti työn etenemisen aikana on järjestetty useita eri teemoihin liittyviä keskustelutilaisuuksia, joihin on kutsuttu Vanhan Raahen asukkaita, Raahessa toimivia yrittäjiä ja matkailun kehittämisen parissa työskenteleviä henkilöitä. Menestyksekkäitä tilaisuuksia ovat olleet mm. KAAPO-hankkeen esittely torikojuilla Raahen meripäivillä, alueen asukkaille järjestetyt lätkäkestit sekä työn loppuvaiheessa järjestetty palautetilaisuus, johon kutsuttiin kaikki lätkäkesteille osallistuneet sekä haastateltuja asiantuntijoita, kaupungin luottamushenkilöitä ja virkamiehiä. Työn edetessä kaupungin kaavoitusosaston kanssa on keskusteltu kaavoituksen tavoitteista vanhassa kaupungissa, ja kaupungin päättäjiä on haastateltu maankäytön strategisista tavoitteista.

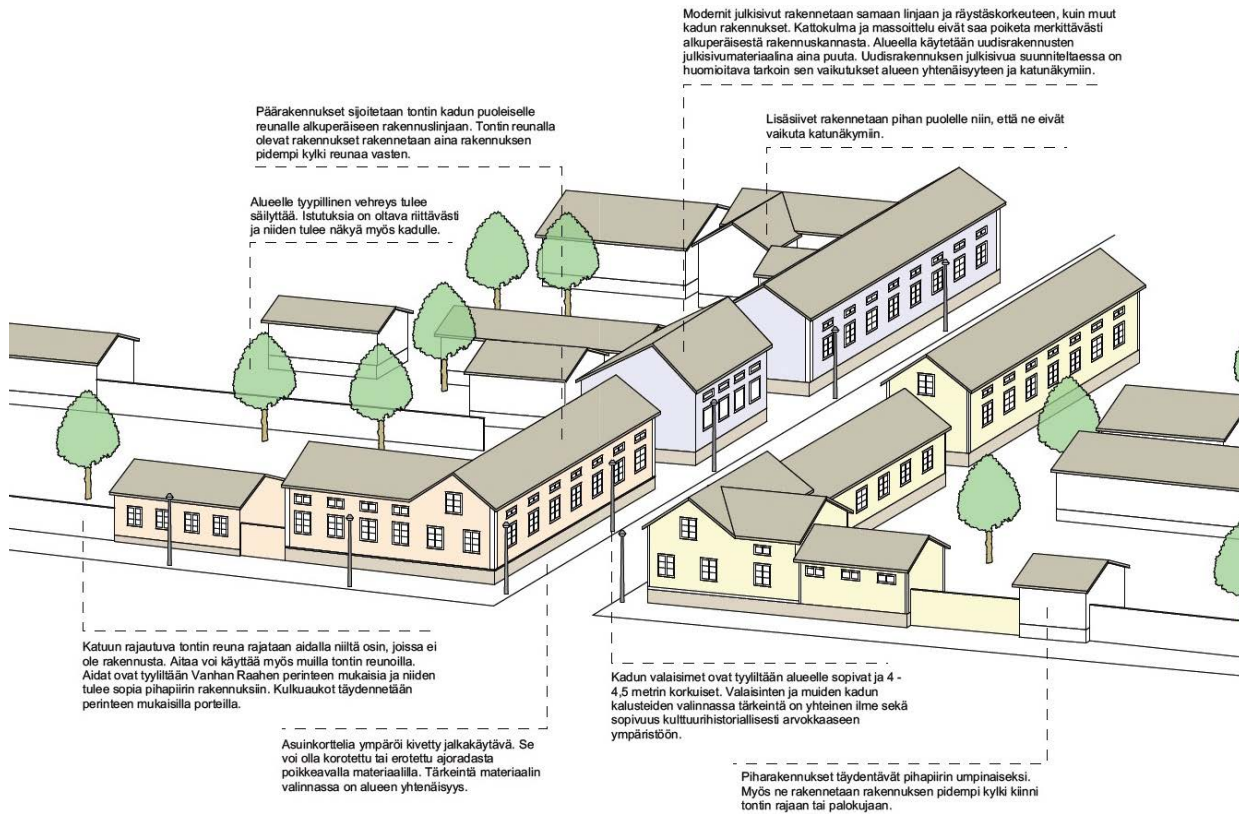
Vanhan Raahen kehittämissuunnitelmat pohjautuvat alueen analyysiin sekä alueen asukailta, kaupungin luottamushenkilöiltä ja virkamiehiltä saatuun palautteeseen. Suunnitelmissa esitetään kehittämistoimenpiteitä liittyen mm. liikennejärjestelyihin, katutilan jäsennöintiin, kiveyksiin, kadunkalusteisiin, valaistukseen, virkistysalueiden ja viheralueiden kehittämiseen ja käyttöön, istutuksiin, tonttien aitaamiseen, täydennysrakentamiseen ja vanhojen rakennusten korjaamiseen sekä alueiden kunnossapitoon. Osa esitetyistä toimenpiteistä on helppoja ja edullisia toteutettavaksi vaikka heti, osa ehdotuksista kaipaa esitettyä tarkempaa suunnittelua ja investointeja.

Työssä on tuotu esiin Vanhan Raahen kiinteistöjen omistajien ja asukkaiden merkitys tärkeinä vaikuttajina ympäristön hoidossa ja yhtenäisen kaupunkikuvan luomisessa. Antamassaan palautteessa asukkaat ovat toivoneet opastusta esimerkiksi rakentamiseen ja remontointiin. Työssä toivotaan Raahen kaupungin ottavan vastuuta opastuksesta. Vanhan Raahen alueelle olisi tarpeen saada helposti löydettävän palvelukanava, ”Vanhan Raahen asukkaan opas”, josta asukkaat, rakentajat ja rakennusten korjaajat löytävät vaivattomasti tarvitsemansa tiedon: se voi olla nettisivu, painotuote tai asiaan perehtynyt kaupungin työntekijä, jonka kanssa rakentamisen ratkaisusta voi keskustella. Työssä korostetaan sujuvan keskusteluyhteyden tärkeyttä kaupungin ja asukkaiden välillä.

Matkailutoiminnan ja vanhan kaupungin asukkaiden yhteistoiminta ja viestintä nähdään myös tärkeänä. Matkailun

174 Tuija Patana, Vanha Raahel elinvoimaiseksi, 2015.

Rakennustapaohjekuva asuinkorttelista (Kuva Tuija Patana)

parissa työskenteleville ja vanhan kaupungin asukkaille olisi hyvä löytää toimiva viestintäkanava, jotta tieto alueen tapahtumista saadaan hyödynnettyä matkailussa ja markkinoinnissa. Koko Vanhan Raahen alueella ja sen ympäristössä tulisi panostaa opastejärjestelmän kehittämiseen erityisesti omatoimimatkailijan näkökulmasta.

Työ on askel eteenpäin Vanhan Raahen kehittämisessä viihtyisänä ja elinvoimaisena asumisen ja yritystoiminnan ympäristönä ja vetovoimaisena matkailukohteena. Tärkeä anti työssä on viestintä- ja yhteistyöverkostojen muodostuminen Vanhan Raahen asukkaiden, yrittäjien ja Raahen kaupungin välille. Yhteistyöverkostot helpottavat jatkossa suunniteltujen kehittämistoimenpiteiden toteutumista Vanhassa Raahessa.

Yhtenä ideana Vanhan Raahen kehittämiseksi suunnitelmassa on esitetty, että Rantatorin yhteyteen kehitettäisiin kauppahallitoimintaa joko nykyiseen paloasemarakennukseen tai uudisrakennukseen. Vuonna 1942 valmistunut paloasema on määritelty maakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi. (Kuva Anu Syrjäpalo)

”Valmistumisensa jälkeen 1930-luvulla sairaalaa pidettiin onnistuneena malliesimerkkinä maalaiskuntiin sopivasta kau- niista sairaalasta, ja kompositiota täydensi koivukujan päässä oleva lääkäriinasunto, Kukkanieniemi. Valtakatua ei vielä ollut, joten sairaalalta oli suora näkymä koivujen lomitse 160 met- rin päässä olevaan Kukkaniemeeseen. Tämän kätevän järjestelyn ansiosta, sekä rannan sijaitessa vain 50 metrin päässä, vanha sairaala malliesimerkkistatuksensa ansaitsi.” (Saara-Maria Koskinen, Haapajärven vanhan sairaalan restaurointi ja käyt- tötarkoituksen muutos, 2016)

7.2. Haapajärven vanhan sairaalan restaurointi ja käyttötarkoituksen muutos

Arkkitehtiylöoppilas Saara-Maria Koskinen esittää työssään Haapajärven vanhalle kunnansairaallalle uuden käyttötarkoi- tuksen ja restaurointisuunnitelman. Työn tavoitteena on ollut dokumentoida vanhan sairaalan nykytila ja historialliset vai- heet sekä analysoida rakennuksesta löytyviä arvoja niihin pei- laten. Selvitettyjen arvojen pohjalta on mietitty rakennukselle uusi käyttötarkoitus, joka sopii rakennuksen luonteeseen sen rakennus- ja kulttuurihistorialliset arvot säilyttäen, mutta ei kuitenkaan vaadi raskaita rakenteellisia muutoksia. Työn pe- rimmäisenä tarkoituksena on ollut vanhan sairaalarakennuk- sen tulevaisuuden turvaaminen.

Työhön kuuluvat suunnitelmien pohjaksi tehdyt raken- nuksen arvojen kartoitus, selvitys rakennuksen historiasta ja säilyneisyydestä sekä vauriokartoitus rakennuksen nyky- hetken kunnosta. Selvitysten pohjalta on etsitty sekä itse ra- kennusta että haapajärvisiä mahdollisimman hyvin palveleva käyttötarkoituskokonaisuus. Tavoitteena on ollut säilyttää kohteen rakennushistorialliset arvot mahdollisimman hy- vin ja tuoda samalla rakennukseen uusi nykyaikainen kerros osaksi rakennuksen käyttötarkoitushistoriaa.

Haapajärven vanha kunnansairaala on rakennettu vuon- na 1926 ja otettu käyttöön sairaalana vuonna 1928. Kokonai- suuteen kuuluu samaan aikaan rakennettu kunnanlääkäri- talo. Rakennusten välillä oli aikanaan niitä toisiinsa yhdistävä koivukuja, joka katkesi Kalajoelta Ylivieskaan johtavan tien rakentamisen seurauksena 1960-luvulla. Kunnansairaala on määritelty maakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi. Rakennus on edustava ja tyypillinen esimerkki aikansa kunnansairaala- rakentamisesta. Kunnansairaala on toiminut sairaalakäytössä 1960-luvun lopulle asti, aina uuden sairaalarakennuksen val- mistumiseen saakka. Sen jälkeen rakennuksessa on ollut mai- tolaboratoriona toimintansa aloittanut elintarvikelaboratorio vuoteen 2005 saakka. Viime vuosina rakennus on ollut vailla pysyvää käyttötarkoitusta. Rakennus on ollut osittain vajaalla käytöllä, osa rakennuksesta on toiminut varastotiloina.

Sairaalarakennuksen uudeksi käyttötarkoitukseksi suun- nitelmassa esitetään yhteisöllistä käyttöä teehuoneena sekä yritysten ja yhteisöjen keskittymänä. Teehuoneen yläkertaan avataan kokoontumis-, juhla- ja näyttelytila, jollaiselle Haa- pajärvellä on käyttäjäkatselmuksen perusteella selkeä tarve. Käyttötarkoituksen valinnan taustalla on lisäksi kaupungin toive saada rakennuksesta myös tuloja käyttökustannuksia tasaamaan. Käyttö teehuoneena tukeutuu Haapajärven ima-

goon Suomen teekaupunkina. Ulkomaisesta Liptonin jääteemainoksesta puolivahingossa alkanutta teekaupungin tarinaa on sittemmin viety eteenpäin aktiivisesti ja luotu kaupunkiin tapahtumia teeaiheen ympärille.

Sairaalarakennuksen korjaussuunnittelu pohjautuu rakennuksen, sen ominaispiirteiden ja siihen liittyvien merkitysten arviointiin ja arvottamiseen. Rakennuksella on kulttuurihistoriallista ja historiallista arvoa paikkakuntalaisia viidenkymmenen vuoden ajan palvelleena kunnansairaalana ja kiinteänä osana haapajärvisten elämää. Rakennukseen sitoutuu paljon tältä ajalta peräisin olevia tarinoita. Rakennuksen keskeinen sijainti valtavyöhykkeen varrella antaa sille paikkakunnan identiteettiä luovan vahvan statuksen sekä paikkakuntalaisten että ulkopaikkakuntalaisten silmissä. Rakennuksella on komean koivukujan ja lääkärintaloyhteyden myötä vahvoja maisemallisia arvoja, koivupuut ovat myös tärkeä osa paikan identiteettiä.

Haapajärven sairaala edustaa rakentamisajankohdalleen tyypillistä kunnansairaalarakentamista. Rakennusta on pidetty aikanaan esimerkillisenä maaseutusairaalana. Rakennuksessa ovat nykyään selkeästi näkyvissä kolmen eri aikakauden aiheuttamat kerrostumat: rakennukseen on tehty 1950- ja 1970-luvuilla muutoksia tilajärjestykseen ja julkisivuihin. 1950-luvun ja erityisesti 1970-luvun muutokset ovat pääasiassa alkuperäiseen arkkitehtuuriin sopimattomia kerroksia ja pilaavat rakennuksen arkkitehtonista ilmettä ja sen hienostunutta henkeä. Toisaalta rakennuksen hahmo on säilynyt alkuperäisenä ja rakennuksessa on säilynyt myös alkuperäisiä yksityiskohtia ja materiaaleja. Rakennukseen huonosti sopivat ja sen arvoa heikentävät muutokset on korjaamisen yhteydessä mahdollista poistaa. Rakennuksen arkkitehtonista arvoa luovat alkuperäiset huonetilat, kuten yläkerran alkuperäinen, avara aulatali hienostuneine porrasedusteineen ja ikkunasommitelmineen. Alakerrassa sisäänkäynnin yhteydessä oleva valoisa keskeiskäytävä on korjauksen yhteydessä palautettavissa.

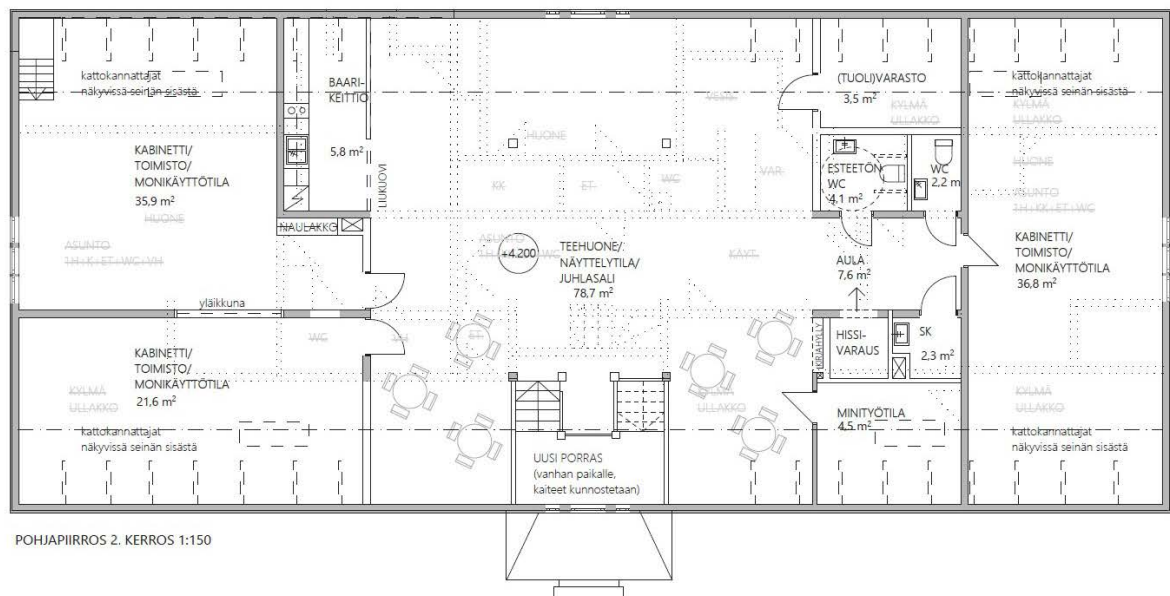
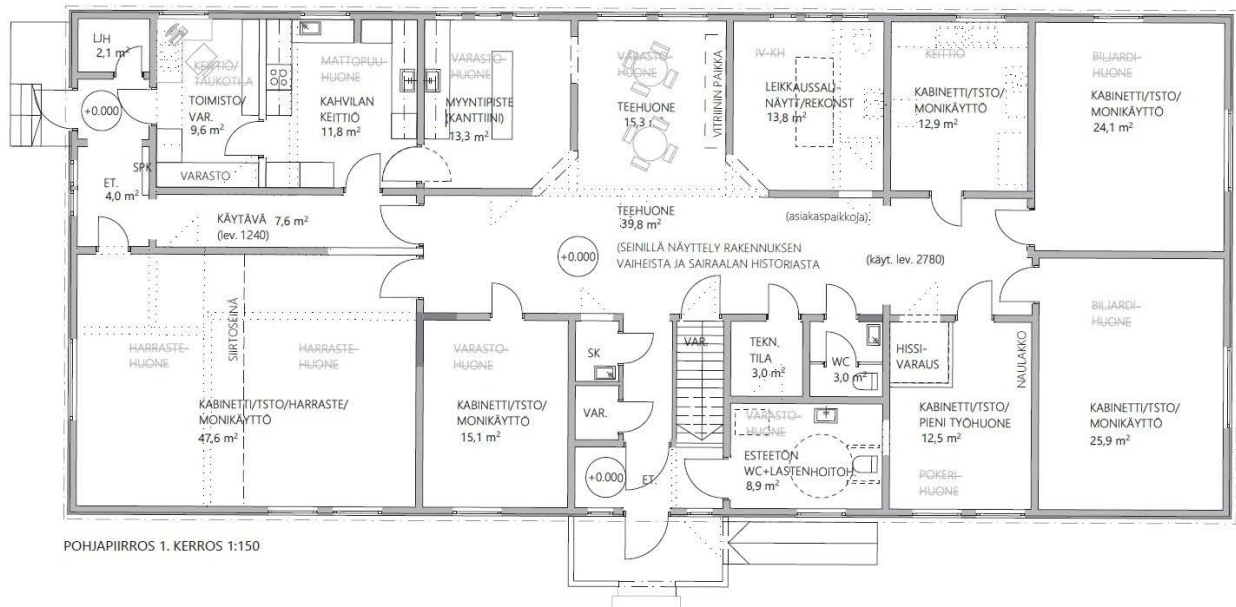
Suunnitelmassa vanhan sairaalarakennuksen korjaustoimenpiteet sekä uuden käyttötarkoituksen edellyttämät muutokset esitetään tehtäviksi pääasiassa palauttavan restaurointiperiaatteen mukaisesti, alkuperäisiä hirsirakenteita säästäen. Tilamuutosten vaatimat purkutoimenpiteet kohdistetaan 1950- ja 1970-luvulla tehtyihin, rakennuksen alkuperäiseen arkkitehtuuriin huonosti sopiviin kerroksiin. Kylmien ullakotilojen käyttöönotto vaatii uutta rakentamista, joka esitetään tehtäväksi rehellisesti uutena, oman aikansa korkeatasoista arkkitehtuuria edustavana kerrostumana, joka tehdään alkuperäisiä rakenteita kunnioittaen. Suunnitelmassa rakennuksen korjaustoimenpiteet on esitetty tehtäviksi vaiheittain, kolmessa vaiheessa.

Tavoitteena on tuoda esille myös rakennuksen alkuperäistä käyttötarkoitusta sairaalana. Suunnitelmassa yksi alakerran huoneista esitetään muutettavaksi leikkaussalirekonstruktioksi kertomaan sairaalan historiasta. Keskeisaulaan sijoitettavaan vitriiniin esitetään sijoitettavaksi esimerkiksi Haapajär-

ven Parkkilan piirin ensimmäisen kättilön ja sairaanhoitajan Josefina Saarikosken lääkilaukku sisältöineen sekä muita vanhoja sairaalainstrumentteja. Alakerran keskikäytävän seinille ehdotetaan ripustettavaksi valokuvanäyttely sairaalan menneisyydestä. Myös tulevat suuret korjaustoimenpiteet voitaisiin dokumentoida ja esitellä käytävän seinillä sairaalarakennuksen hienona pelastustarinana.

Työ on tehty Haapajärven kaupungin ohjauksella. Työtä on ollut ohjaamassa kolmihenkinen työryhmä, johon ovat kuuluneet kaupunginjohtaja, kiinteistöpäällikkö ja tekninen johtaja. Tulevaisuudessa Haapajärven kaupungin tavoitteena toteuttaa tehdyt suunnitelmat ja kunnostaa sairaalarakennus.

Pohjapiirustukset (Kuva Saara-Maria Koskinen)

Rakennuksen pääjulkisivu nykyään ja restaurointisuunnitelman toteuttamisen jälkeen. (Kuvat Saara-Maria Koskinen)

RAKENNUKSEN NYKYTILA

RAKENNUS TULEVAISUUDESSA

Työ mahdollistaa vanha ja kauniin, kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ja maamerkkirakennuksena tärkeän sairaalarakennuksen säilymisen ja kehittämisen osana Haapajärven kaupunkikuvaa. Työ antaa inspiroivan esimerkin siitä, miten vanha rakennus saadaan korjattua kaikkien yhteiseksi viihtyisäksi oleskelupaikaksi ja myös ohikulkijoita houkuttelevaksi vetovoimakohteeksi.

7.3. Atrian kortteli Ylivieskassa

”Teurastamossa voisi toimia jokeen ja ulkoiluun liittyviä toimijoita, jotka houkuttelisivat paikalle myös lähialueen ihmisiä. Alueelta länteen päin on ollut valaistu latu talvisin, jota voisi hyödyntää rantareitin pohjana. Rantareitti jatkuisi myös Männistöstä keskustaan päin, joten teurastamo olisi reitin varrella. Esimerkiksi ulkoilla voisi joen varrella ja kiertää vastarannalta takaisin. Teurastamo voisi tarjota virkistyspaikan tai sieltä voisi vuokrata kajakin, jolla pääsisi melomaan ja kalastamaan joelle. Teurastamolle voisi tulla urheilemaan urheilukeskukseen tai tilat voisivat palvella muuta harrastustoimintaa, kuten kansalaisopiston kurssin pitopaikkana, kuten Savelantien varressa oleva liikerakennus, jonka tontti on otettu mukaan suunnittelualueeseen. Ylivieskan kaupungista puuttuva kaupunginteatteri voisi myös löytää tunnelmallisen ympäristön teurastamosta.” (Anna Grönlund, Ylivieskan jokivarren kehittämissuunnitelma, 2016)

Arkkitehtiylöppilas Annan Grönlundin työssä aiheena on Kalajokivarren kehittäminen Ylivieskan keskustan tuntumassa. Työssä on ideoitu kaksi uutta asuinalueita jokivarteen. Niistä toinen sijaitsee Männistön kaupunginosassa Atrian teurastamon tontilla, toinen Koskipuhdon kaupunginosassa Hamarin myllyn alueella.

Yksi osa työtä on vanhan Atrian teurastamon tarkastelu uuden asuinalueen keskuksena. Atrian teurastamo on lopetta-

nut toimintansa 1990-luvun lopulla. Laajan tonttialueen keskellä sijaitseva kookas punatiilinen teurastamorakennus on peräisin 1960-luvun alusta. Rakennus muistuttaa kaupungin elinkeinojen historiasta.

Suunnitelmassa vanha Atrian teurastamo on säilytetty aluetta rikastuttavana keskusrakennuksena. Se muodostaa asuinalueen sydämen. Alueelle suunnitellut asuinkorttelit kietoutuvat teurastamorakennuksen ympärille. Korttelien väleihin rajautuu erikokoisia piha- ja aukiotiloja. Teurastamon läheisyydessä on kaikille avoimia julkisia alueita, jotka yhdistyvät myös jokeen. Teurastamon piha on alueen solmukohta ja visuaalinen ja toiminnallinen keskus. Piha on avoin monenlaisille tapahtumille, siellä on mahdollista järjestää esimerkiksi kirpputoritapahtumia tai talvirieha. Suunnitelmaan kuuluu Kalajokea myötäilevä rantareitti, Atrian alue, hautausmaa ja seurakuntatalo on yhdistetty toisiinsa jokirantaa pitkin kulkevalla laiturirakenteella. Teurastamorakennukseen on ideoitu sijoittuvan alueen asukkaille ja kaikille kaupunkilaisille avointa toimintaa. Uusia mahdollisia käyttäjiä rakennukselle voisivat olla esimerkiksi yritykset, kansalaisopisto tai teatteri.

Vanhan teollisuusrakennuksen säilyttäminen asuinalueen keskuksena tuo ympäristöön mielenkiintoisuutta ja historiallista kerroksellisuutta. Rakennus muistuttaa alueen teollisesta historiasta ja on osa alueen identiteettiä. Rakennuksen käyttö asukkaiden yhteisenä tilana luo alueelle yhteisöllisyyttä.

*Aluesuunnitelma
(Kuva Anna Grönlund)*

Havainnekuva alueelta (Kuva Anna Grönlund)

7.4. Aittojen siirto ja Aittasouvi-tapahtuma Merijärvellä

”Alun perin tarkoitus oli siirtää keskustaain vain yksi tai kaksi aittaa. Innostuessani todenteolla ideasta, lopulliseen suunnitelmaan kaavailin jopa kahdeksan aittaa. Tarkoitus oli rajata tiukasti Vanhatietä sekä muodostaa kodikas, tunnelmallinen sisäpiha tontin keskelle. Aitat ja sisäpiha loisivat hyvät puitteet vapaa-ajanviettopaikaksi ja erilaisten tapahtumien järjestämiseen. ... Suunnitelman mukaan aitat kunnostettaisiin myöhemmin yhtenäisiksi maalaamalla ne punamullalla. Ovet maalataan perinteisesti okralla ja aittoihin tehdään myöhemmin pärekatot. Suunnitelman mukaan alueelle myös istutetaan lisää puita ja se rajataan perinteisellä, punamullalla maalatulla aidalla.” (Marisa Tofferi, Aittojen siirto ja Aittasouvi-tapahtuma, 2015)

Arkkitehtiylöppilas Marisa Tofferi on laatinut suunnitelman Aittatorille Merijärven keskustaain. Suunnitelmaan liittyy Merijärvellä kesällä 2015 toteutettu Aittasouvi-tapahtuma. Työn taustalla on tarve parantaa Merijärven kyläkuvaa ja luoda merijärvisille yhteinen vapaa-ajanviettopaikka. Tavoitteena on Merijärven kehittäminen sen omista vahvuuksista käsin. Pienelle maaseutukunnalle ominaisina vahvuuksina on nähty maaseutuidylli, historia, perinteet, luonto ja yhteisöllisyys.

Aittojen siirtäminen taajaman keskustaain Aittatorille nousee tarpeesta kehittää Merijärveä vahvistaen sen omaa identiteettiä ja parantaen sen imagoa. Työssä tavoitteeksi on otettu projektin toteuttaminen mahdollisimman avoimesti, osallistavasti ja suurimmaksi osaksi talkoovoimin: tärkeänä tavoitteena on vahvistaa hyvää me-henkeä ja valaa ihmisiin uskoa siitä, että pieni kylä on kehittämisen arvoinen. Kun projekti on osallistava, ottavat asukkaat sen todennäköisimmin omakseen. Kokonaisuudessaan aittaprojektin tarkoituksena on näyttää esimerkkiä ja osoittaa aktiivisuutta ja intoa, jotta saadaan käynnistettyä positiivinen kierre paikkakunnan kehittämisessä ja samalla herätellä paikkakunnan asukkaita sen kehittämiseen. Kuntalaisten toiveita on otettu suunnittelussa huomioon mahdollisimman paljon. Työn toteutuksessa on tehty aktiivisesti yhteistyötä kuntalaisten ja kunnan sekä erilaisten järjestöjen, kuten 4H-yhdistyksen ja Kotiseutuyhdistyksen, kanssa.

Aitat päätettiin sijoittaa Merijärven ydinkeskustaain enti-

Marisa Tofferin laatimassa havainnekuvassa hahmottuu hyvin Aittatorilla tavoiteltu tunnelma. (Kuva Marisa Tofferi)

sen päiväkodin paikalle tyhjilleen jääneelle tontille. Paikalle on tarkoitus luoda uusi merkitys muodostamalla siihen Aittatori. Tori sijoittuu tärkeiden reittien varsille, lähelle lähellä kauppaa ja muita palveluita. Aittatorin avulla pyritään parantamaan keskustan kyläkuva: jäsentämään keskustaa, rajaamaan katutilaa sekä luomaan positiivista mielikuvaa idyllisestä, viihtyisästä maaseutupaikasta. Aitat rakennustyyppinä tuntuvat luontevilta, pienimittakaavaisina ne sopivat Merijärven keskustaan. Samalla ne kertovat Merijärven identiteetistä ja merijärvisistä arvoista kuten perinteiden, historian ja maaseudun rauhan arvostuksesta. Historialliset rakennukset tutkitusti saavat ihmiset myös viihtymään paremmin.

Työssä idean ja sen toteutuksen markkinointi nähdään hyvin tärkeänä, melkein yhtä tärkeänä kuin hyvä idea. Tavoitteena on luoda ihmisille mahdollisimman hyvä kuva projektista ja tapahtumasta ja saada ihmiset innostumaan ideasta. Tavoitteena on lisäksi pitää Merijärvi positiivisella tavalla esillä julkisuudessa. Aittasouville on suunniteltu oma logo ja persoonallinen, tyylikäs ilme. Se on pyritty brändämään hauskaksi, vetovoimaiseksi, lämminhenkiseksi ja perinteikkääksi tapahtumaksi. Tapahtumalle on perustettu omat Facebook-sivut, joita käytetään hyväksi markkinoinnissa ja tiedottamisessa. Aktiivisen esilläolon ja tiedottamisen ansioista aittojen siirrosta ja Aittasouvi-tapahtumasta on laadittu useita lehtijuttuja alueellisissa ja paikallisissa lehdissä.

Projektin markkinointia helpottavat havainnollisesti ja kauniisti laaditut havainnepiirustukset. Piirustukset auttavat myös mukana olevia ja asiasta kiinnostuneita ihmisiä hahmottamaan projektin tavoitteita ja lopputuloksena syntyvää kokonaisuutta ja lisäävät siten kiinnostusta ja sitoutumista työhön.

Aittojen siirron yhteydessä Aittatorilla järjestettiin kesällä 2015 Aittasouvi-tapahtuma, joka rakentui sadonkorjuumarkkinoiden ympärille. Aittasouviin saatiin myyntiin myös monenlaisia paikallisia tuotteita, joten tapahtuma tuki myös merijärvisiä yrittäjyyttä. Saponkorjuumarkkinoiden yhteydessä oli monenmoista toimintaa, kuten kansanlauluesityksiä, näyttöä hevosella, ilmaista hevosajelua ja tuohityönäytöksiä. Yhdessä aitoista toimi tapahtuman ajan tunnelmallinen pieni kahvila. Alueella oli nähtävänä merijärvisen kotieläinpuutarhan Onnentähden eläimiä. Tapahtuman volyymi oli merijärvisellä mittapuulla suuri. Osa ohjelmasta järjestettiin talkoilla, osan rahoittivat Merijärven kunta, Osuuspankki ja Pohjois-Pohjanmaan liitto, joten tapahtumasta onnistuttiin tekemään kaikille ilmainen.

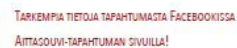
Aittojen siirto ja Aittasouvi pohjautuvat vahvasti talkootyöhön. Aittaprojekti on voimannäyte siitä, mihin pikkuruisen paikkakunta pystyy, kun tehdään yhteistyötä. Aittojen siirto, Aittasouvi ja ihmisten aktiivinen osallistuminen niihin ovat herättäneet merijärvisissä innostusta ja ihastusta. Kotiseudun kehittämistä ja yhteishengen vahvistamista arvostetaan.

Aittasouvi-tapahtuma on saamassa jatkuvuutta, se on päätetty järjestää uudelleen kesällä 2016. Tuolloin on tarkoitus

Aittojen siirrolla ja Aittasouvi-tapahtumalla on merkitystä paitsi ympäristöä kohentavana toimenä, myös ennen muuta paikallisten asukkaiden yhteenkuuluvuutta luovana ja yhteistyötapoja kehittävänä toimenä. Aittatorista on muodostumassa taajaman keskustaan viehättävä, paikallisiin vahvuuksiin tukeutuva, identiteetiltään vahva ja tunnettu paikka, kuntalaisten yhteinen tapahtuma- ja vapaa-ajanviettopaikka. On hienoa ja tärkeää, että tapahtuman myötä ihmiset ovat innostuneet yhteisestä toiminnasta ja ympäristön kehittämisestä omien vahvuuksien pohjalta. Tässä työssä olennaista on ollut taustalla oleva vahva idea, jota on lähdetty toteuttamaan osallistavasti, kaikkien yhteisenä projektina. Aittasouvi on onnistunut tavoitteessaan tukea merijärvesten kotiseutuylpeyttä, vahvistaa paikan yhteisöllisyyttä sekä parantaa kunnan imagoa.

sadonkorjuumarkkinat
 LAPSIPARKKI
 ilmaista hevosajelua
 Kahvila Pikku-Antta
 ulkopelejä
 osallistu tilataide-
 teokseen miniaitassa
 PERJINNETYÖNÄYTÖKSIÄ
 kotieläinpihan eläimet
 musiikkiesityksiä

TEÄVETULO! - MARISA TOPFERI,
 ARKKITEHTIYO & PROJEKTIN VETÄJÄ
 SUOMALAISIA KANSANLAULUJA
 TAPANI, MERVI, TARJA JA MARIA HAKA
 KUNNAN TEÄVEHDYS - KARI JOKI
 VEIKKO LAVIN LAULELMIA -
 TRI/RADUURIT HEMMO & PEPE
 NIITONÄYTÖS HIEVOSELLA,
 POHJANMAAN VOSSIEKKA

1577NIN TILOSSA TII
SÄONKOPALIHENNELIÄ,
LITVOKSA, KASINTETIZIA
ARIPAN VANTTIA,
TETKUNVISTA HUNAJA,
ARJOJA, JNE.---

MARKKINAPÖYTIÄ VOI VARATA ILMAISEKSI
MARISALTA NUMEROSTA 0442538455.
Huom! vain kateisraha kay

”Raitilla pyritään kohentamaan taajamakuva ja nostamaan sen viihtyisyyttä. Raitti on suunniteltu kulkemaan useiden kulttuurillisten ja maisemallisten kiintopisteiden kautta, yhdistäen näin taajama-alueen tärkeimpiä kohteita ja nostaen niiden käyttöastetta.” (Auri Vallinmäki, Utajärven hyvinvointiraitin valaistus, 2016)

7.5. Utajärven hyvinvointiraitin valaistus

Arkkitehtiopilas Auri Vallinmäen työn aiheena on Utajärven taajaman läpi kulkevan reitin, hyvinvointiraitin, valaistus. Hyvinvointiraitti kulkee kirkolta taajaman keskustan läpi seurakuntatalon, urheilupuiston, keskustan puistoalueen ja torin sivuitse Putaalanjoen varteen. Työssä tavoitteena on lisätä taajama-alueen viihtyvyyttä valaistuksen avulla. Valaistuksella korostetaan raitin linjausta ja nostetaan esille raitin varrella sijaitsevia toiminnallisia ja maisemallisia kiintopisteitä.

Suunnitelmassa hyödynnetään paikallisia ominaispiirteitä ja vahvuuksia. Valaistuksella tuodaan esille raitin varrella sijaitsevat julkiset rakennukset, kuten kirkko ja tapuli, kirkkovenekatos, kirjasto ja torin laidalla sijaitseva torimakasiini, sekä joen yli johtavat sillat. Valaistuksella korostettuina huippukohtina raitilla erottuvat kirkon seutu, urheilukentän ympäristö, keskustan puistoalue ja kirjaston edusta sekä tori. Raitin varrella sijaitsevat lepopisteet on sijoitettu toiminnallisesti ja maisemallisesti tärkeille paikoille. Suunnitelmassa on hyödynnetty älykästä valaistusta, raitin varrella valaistus voimistuu jalankulkijan lähestyessä ja himmenee yöaikana.

Raitin varrella sijaitsee Utajärven tori, jonka reunalla maamerkkirakennuksena erottuu paikalle siirretty torimakasiini. Torimakasiinin julkisivu valaistaan, mikä korostaa rakennuksen näkyvyyttä keskustassa. (Kuva Auri Vallinmäki)

Havainnekuvia raitin valaistuksesta. (Kuvat Auri Vallinmäki)

Lähteet

20-vuotias Ruukin Yrityspuisto syntyi rohkeudesta. <http://www.raahenseutu.fi/juttuarkisto/?cid=1194905526988> (Viitattu 18.4.2016)

Ahlströmin sukutila avaa oviaan yleisölle. <http://yle.fi/uutiset/3-6156290> (Viitattu 3.5.2017)

Aineeton kulttuuriperintö. <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/index> (Viitattu 16.8.2016)

Asema sai arvoisensa käyttäjät. Maarit Kesti, Raahen seutu, 4.4.2013. <http://www.raahenseutu.fi/juttuarkisto/?cid=1194805438993> (Viitattu 7.6.2016)

Eläköön rakennus! Uusi käyttötarkoitus – uusi elämä. Euroopan rakennusperintöpäivät 2013. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:27, 2013

Eläköön rakennus! Uusi käyttötarkoitus – uusi elämä. Euroopan rakennusperintöpäivät 2013 Pohjois-Pohjanmaalla. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kansainvalinen_yhteistyö/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat/Elakoon_rakennus/Elakoon_rakennus__Uusi_kayttotarkoitus__%2825946%29 (Viitattu 21.1.2016)

Fiskars Village. http://www.fiskarsvillage.fi/fi/nae_ja_koe/arkkitehtuuri (Viitattu 18.4.2016)

Fiskarsin käsityöläisten, muotoilijoiden ja taiteilijoiden osuuskunta. <http://www.onoma.org/fi/osuuskunta/index.php> (Viitattu 18.4.2016)

Fiskarsin Ruukki. <http://www.visitraseborg.com/fi/nahtavyydet/fiskarsin-ruukki> (Viitattu 18.4.2016)

Grönlund, Anna. *Ylivieskan jokivarren kehittämissuunnitelma*, 2016

Helsingin Teurastamon ravintolakeskittymä saa uusia tulokkaita. Kauppalehti. <http://www.kauppalehti.fi/uutiset/helsingin-teurastamon-ravintolakeskittyma-saa-uusia-tulokkaita/HvfkZgJw> (Viitattu 16.5.2016)

Historialliset kartat. http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/kaupunkikartat/gylden/@@mapview?handle=hdl_123456789_22272 (Viitattu 28.4.2016)

Hotelli – Ravintola Alma. <http://www.hotelalma.fi/> (Viitattu 19.8.2016)

Ilmonen, Kari. *Genius Loci – Paikan henki historiallisella Keski-Pohjanmaalla.* Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 2014. <https://issuu.com/unichydenius/docs/gl> (Viitattu 16.8.2016)

Ilmonen, Kari. *Kulttuuriperintö maaseudun matkailuyritysten tuotteissa ja palveluissa*. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 2016

Infotaulu, Taidekeskus KulttuuriKauppila

Jalavan kauppa. <http://jalavankauppa.fi> (Viitattu 23.5.2017)

Jatkuvuutta vahvaan teolliseen osaamiseen ja sijoitustoimintaan. <http://www.ahlstromcapital.com/fi/yritys/historia> (Viitattu 3.5.2017)

Joukio Olli. *Noormarkun osayleiskaava – alueen rakennusinventointi*. Satakunnan museo, 2010

Kannisto, Eija. Leineperin ruukki/Ulvilan kaupunki. Sähköpostiviesti 20.6.2017.

Katajamäki, Heidi. *Yrityksen historian hyödyntäminen kokemuksellisen ruokaelämystapahtuman kehittämisessä. Case: Hotelli-ravintola Alma*. Opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Elintarvike ja maatalous, ravitsemispalvelut, Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma, 2014

Komulainen, Minna (toim.). *Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen*. Maa- ja kotitalousnaisten keskus, 2013

Koskinen, Saara-Maria. *Haapajärven vanhan sairaalan restaurointi ja käyttötarkoituksen muutos*, 2016

Kreivinsaari herää henkiin. Kaleva 9.5.2016

Kristiinankaupunki. Tietoa matkailijoille. <http://www.kristinestad.fi/vapaa-aika/tietoa-matkailijoille/> (Viitattu 28.4.2016)

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja idylliset ruukkialueet. <http://www.ahlstromcapital.com/fi/ahlstr%C3%B6min-ruukit> (Viitattu 23.3.2017)

Kulttuurikeskus Vanha Paukku. <http://www.vanhapaukku.fi/historia> (Viitattu 24.5.2016)

Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana. Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Ympäristöministeriö, 2015

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäättös 20.3.2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö, Helsinki, 2014

Kyläpuoti löysi kasvun netistä. Kaleva 27.3.2017

Käsityöläisyys on elämäntapa. YLE uutiset. http://yle.fi/uutiset/kasityolaisyys_on_elamantapa/7863384 (Viitattu 20.6.2016)

Lahdenvesi-Korhonen, Leena. *Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten*. Suomen ympäristö 10/2009, Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto, 2009

Lamusuo, Hannele. *Sokeri-Jussin kievari*. Artikkelikokous Pikisaaren, Sokeri-Jussin ja hirsimakasiinin historiasta. <http://sokerijussinkievari.fi/tarina.php> (Viitattu 31.5.2016)

Langin alakartano herää eloon Raahessa. Kaleva 11.11.2015. <http://kirjastolinkit.ouka.fi/kaleva/marras15/langin.htm> (Viitattu 12.5.2017)

Langin kauppahuoneen Facebook-sivut (Viitattu 12.5.2017)

Leineperin Ruukki. <http://www.leineperinruukki.fi/page.asp?pid=Opastus.html> (Viitattu 27.5.2016)

Loviisa. <http://www.loviisa.fi/fi/palvelut/loviisatietoa> (Viitattu 9.9.2016)

Loviisan Wanhat Talot – tapahtumajulkaisu 2016. <http://loviisanwanhattalot.fi/ohjelma/tapahtumalehti/> (Viitattu 7.9.2016)

Loviisan Wanhat Talot on koko kaupungin yhteinen juttu. Pikkukaupunki, 23.8.2016. <http://www.pikkukaupunki.fi/site/loviisan-wanhat-talot-on-koko-kaupungin-yhteinen-juttu/> (Viitattu 9.9.2016)

LUOVUUS – Pohjois-Pohjanmaan luovan talouden kehittämisohjelma 2018. Pohjois-Pohjanmaan liitto, julkaisu A:55, 2014

Matinolli, Kyllikki & Asunmaa, Matti. *Merestä noussut maa – Tyrnävän historia 1800–2000*. Tyrnävän kunta, 2005

Matkakivi 2014 – Loviisan Wanhat Talot. Posintra. <http://www.posintra.fi/matkakivi-2014-loviisan-wanhat-talot/> (Viitattu 4.7.2016)

Muistikuvia Kalajoen kunnassa sijaitsevan Plassin taajaväikesen yhdyskunnan asukkaista sekä yrityksistä, jotka antoivat työtä ja palveluita siellä asuvalle väestölle. <http://www.plassi.fi/einileena.htm> (Viitattu 30.6.2016)

Muuttunut kaupunkikuva. Piiraisen talo. Karjalainen, 6.12.2013. <http://www.karjalainen.fi/kokojuttutilaus/item/39972-piiraisen-talo> (Viitattu 16.8.2016)

Näyttävä Noormarkun ruukki. <http://www.ahlstrominruukit.fi/noormarkku/ruukki-info/historia> (Viitattu 3.5.2017)

Oulun kiipeilykeskus. <http://www.oulunkiipeilykeskus.com/rakennus/> (Viitattu 31.5.2016)

Paremmat ja häjymmät pirot. Blogikirjoitus 14.3.2012 (<http://kurakauppala.blogspot.fi/2012/03/paremmat-ja-hajymmat-pirot.html>) (Viitattu 19.8.2016)

Patana, Tuija. *Vanha Raahe elinvoimaiseksi*, 2015

Pienoismallirakentaja, kuvataiteilija Taina Pailos. Noormarkun ruukki. <http://www.pienois.fi/noormarkun-ruukki.html> (Viitattu 12.5.2017)

Pihlajaniemi, Petri. *Juna män justiinsa, vai menikö? Rautatiealueet uusien innovaatioiden lähteenä.* Luento Kulttuurimaiseman hoidon neuvottelupäivillä 23.8.2016

Plassi, Kalajoen vanhan kaupunki. Havula. <http://www.vanhaplassi.fi/index.php/kohteet/havula> (Viitattu 1.6.2016)

Pohjoispohjalaiset tekevät tulevaisuutensa. Pohjois-Pohjanmaa – Nuorten maakunta. Maakuntasuunnitelma 2040 ja Maakuntaohjelma 2014-2017. Pohjois-Pohjanmaan liitto, julkaisu A:56, 2014.

Porvoo. <http://www.porvoo.fi/vanha-porvoo> (Viitattu 5.7.2016)

Puhtaat jauhot pussissa! Matkailu kotimaassa. http://www.kotimaassa.fi/index.php?article_id=2716&__from_id__=888 (Viitattu 31.5.2016)

Putkonen, Lauri. Noormarkun historiallinen teollisuusympäristö. Rakennushistoriallinen inventointi, 2011

Raahen kaupungin historiaa. Kirjastovirma. <http://www.kirjastovirma.fi/vanharaahe/historiaa> (Viitattu 21.6.2016)

Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 29.7.2011

Rauman citykauppiaat. <http://www.rakastunutraumaan.fi/rauma> (Viitattu 14.4.2016); <http://www.rakastunutraumaan.fi/etusivu> (Viitattu 23.5.2016)

Rautatieläistentalon kunnostus alkoi Seinäjoella. Pohjalainen, 11/2005

Road trip suomalaisiin luoviin keskuksiin 2012. <http://www.luovatkeskukset.fi/keskukset/raasepori-fiskars-ja-billnaes/> (Viitattu 18.4.2016)

Ruukin yrityspuisto. <http://www.ruukinyrityspuisto.fi/> (31.5.2016); <http://ruukinyrityspuisto.fi/esittely> (Viitattu 18.4.2016)

Sata tekoa Oulusta -tunnustus 55 Oulun Kiipeilykeskukselle. 100 tekoa Oulusta. <http://100tekoa oulu.com/969/sata-tekoa-oulusta-tunnustus-55-oulun-kiipeilykeskukselle/> (Viitattu 31.5.2016)

Seinäjoki, keskusta, aseman vesitornin asemakaavanmuutos. 1. kaupunginosa, Keskusta, kortteli 48 (osa). Asemakaavan selostus. <http://www.seinajoki.fi/asuminenjaymparisto/kaupunkisuunnittelujakaavoitus/voimassaolevatasebakaavat/01keskusta/01102asemanvesitorni.html> (Viitattu 13.9.2016)

Sokeri-Jussin kieväri. <http://sokerijussinkieväri.fi/tarina.php> (Viitattu 31.5.2016)

Suomen Arkkitehtiliiton SAFA-palkinto Wanhassa Wara Parempi -tapahtumalle. Akava. http://www.akava.fi/uutishuone/ajankohtaiset/akava-yhteison_uutisia/akava-yhteison_uutisia_-arkisto/suomen_arkkitehtiliiton_safa-palkinto_wanhassa_wara_parempi_-tapahtumalle.2805.news?2158_o=1940 (Viitattu 4.7.2016)

Suomen matkailustrategia 2020. http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2013/04/Matkailustrategia_020610.pdf (Viitattu 14.4.2016)

Taitokortteli. http://taitokortteli.fi/w/?lang=fi&page_id=36 (Viitattu 15.8.2016)

Taitokortteli. Tarina unelman saavuttamisesta. Esite, Taito Pohjois-Karjala

Teurastamo. <http://teurastamo.com/> (Viitattu 16.5.2016)

Teurastamo – ruokakulttuurin sydän. Fiksu Kalasatama. <http://fiksukalasatama.fi/teurastamo-ruokakulttuurin-sydän/> (Viitattu 16.5.2016)

Tofferi, Marisa. *Aittojen siirto ja Aittasouvi-tapahtuma, Merijärvi*, 2015

Toppilan kaupunginosan korttelin 72 tonttia n:o 5 koskeva asemakaavanmuutos, 22.9.1998. <http://kartta.ouka.fi/ims> (Viitattu 7.6.2016)

Tyngän mylly. Kirjastovirma. http://www.kirjastovirma.fi/kalajoki/tyngan_mylly (Viitattu 31.5.2016)

Tyrnävä. Matkaluinfo. <https://www.tyrnava.fi/fi/Kuntainfo/Matkailuinfo> (Viitattu 24.5.2016)

Tyrnävän Meijerikatu 1906 – 2010. <https://www.tyrnava.fi/loader.aspx?id=76018f2a-dfb6-4b4b-8725-3de6fd0df47e> (Viitattu 24.5.2016)

Uusi-Seppä, Niina (toim.). *Satakunnan kulttuuriympäristö-ohjelma 2009–2015*. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7/2009, Lounais-Suomen ympäristökeskus, 2009

Uutta Helsinkiä / Kalasatama. <http://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama/palvelut/suvilahti-ja-teurastamo-palvelevat> (Viitattu 16.5.2016)

Vallinmäki, Auri. *Utajärven hyvinvointiraitin valaistus*, 2016

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_list.aspx (Viitattu 15.6.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=927 (Viitattu 2.5.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2080 (Viitattu 6.6.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4196 (Viitattu 7.6.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1462 (Viitattu 21.6.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1112 (Viitattu 19.8.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4207 (Viitattu 19.8.2016); http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=907 (Viitattu 23.3.2017)

Vanhan aseman tunnelmaa. Matkailu kotimaassa. http://www.kotimaassa.fi/index.php?article_id=2721&__from_id__=888 (Viitattu 20.6.2016)

Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016–2019. <http://www.rauma.fi/ajankohtaista/vanhan-rauman-hoito-ja-kayttosuunnitelma-on-valmistunut-0> (Viitattu 14.4.2016)

Vanha-Raahe. Hyvän tuulen Raahe. <http://www.raahe.fi/mat-kailu/vanha-raahe> (Viitattu 21.6.2016)

Viisikanta – hyvää rakennussuojelua. Oulun läänin rakennussuojelupalkinnot 1990–2005. Pohjois-Pohjanmaan kulttuuriympäristötoimikunta, 2008

Visit Loviisa. <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanlaivasilta> (Viitattu 20.6.2016); <http://www.visitloviisa.fi/fi/nae/loviisanvierasvenesatama> (Viitattu 20.6.2016)

Visit Raseborg. Fiskarsin ruukki. <http://www.visitraseborg.com/fi/nahtavydet/fiskarsin-ruukki> (Viitattu 14.6.2016)

Vuoden 2015 Viisikanta-rakennussuojelupalkinnot Ouluun ja Kuusamoon (Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus). Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Tiedotteet 2015. <https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/vuoden-2015-viisikanta-rakennussuojelupalkinnot-ouluun-ja-kuusamoon-pohjois-pohjanmaan-ely-keskus-#.V1VrPHrUf-A> (Viitattu 31.5.2016)

